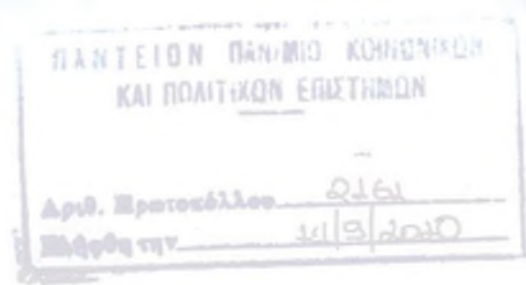

ΠΑΝΤΕΙΟ
ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ

ΠΑΝΤΕΙΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ
ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ

ΤΜΗΜΑ ΔΙΕΘΝΩΝ ΚΑΙ ΕΥΡΩΠΑΪΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ
ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ
ΕΙΔΙΚΕΥΣΗ: ΔΙΕΘΝΕΙΣ ΣΧΕΣΕΙΣ ΚΑΙ ΣΤΡΑΤΗΓΙΚΕΣ ΣΠΟΥΔΕΣ

«Η ΥΨΗΛΗ ΣΤΡΑΤΗΓΙΚΗ ΤΟΥ ΝΑΠΟΛΕΟΝΤΑ
ΣΤΗΝ ΕΚΣΤΡΑΤΕΙΑ ΤΟΥ ΚΑΤΑ ΤΗΣ ΡΩΣΙΑΣ (1812)»

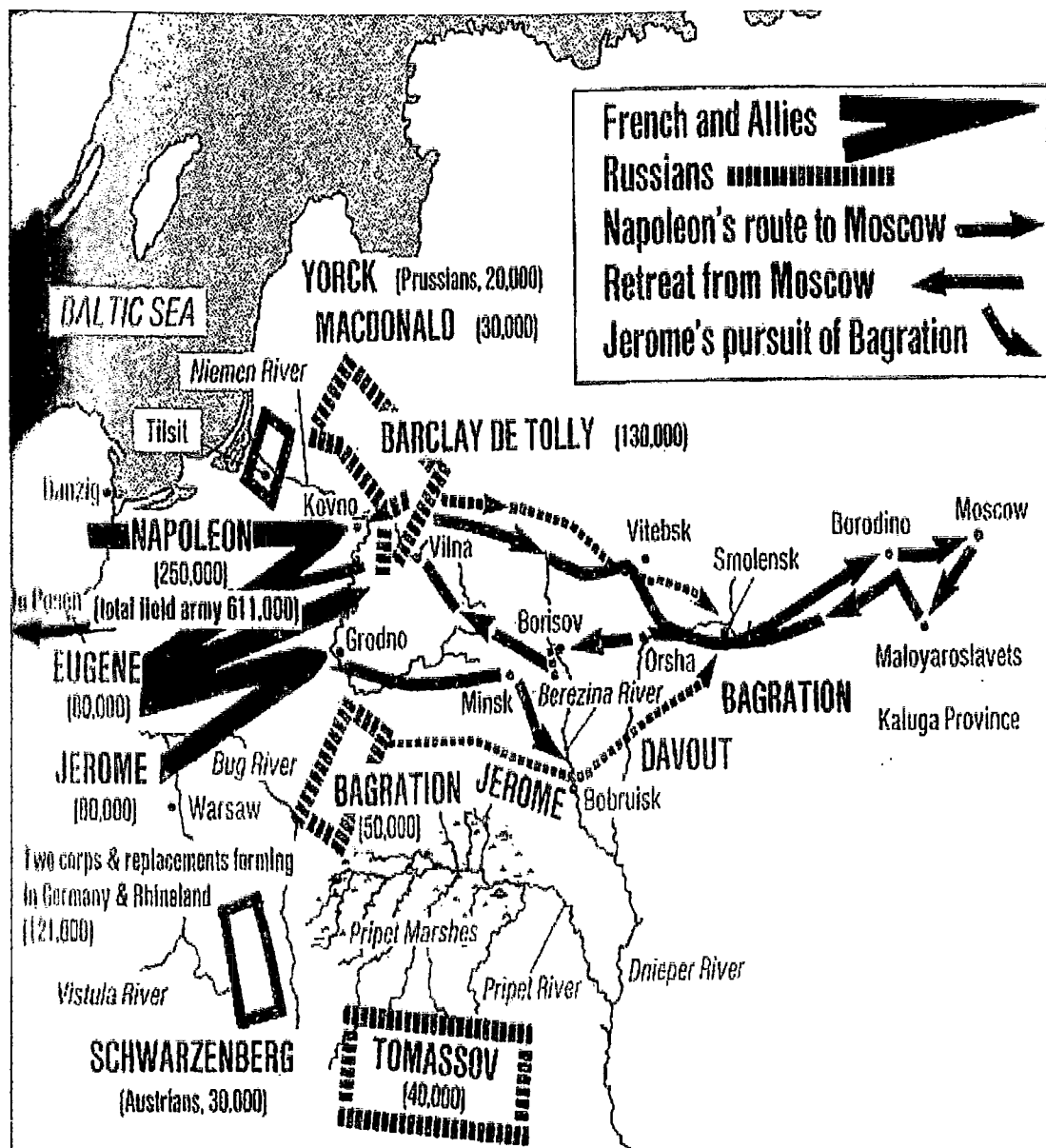
ΕΠΙΒΛΕΠΩΝ ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ: ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ ΚΟΛΙΟΠΟΥΛΟΣ

ΕΛΕΝΗ ΣΤΑΘΗ
Α.Μ. 1208Μ016

ΑΘΗΝΑ 2010

The Russian Campaign of 1812

Πηγή: Connolly Owen, *Blundering to glory: Napoleon's military campaigns*, 3d edition, Oxford, Rowman & Littlefield Publishers, Inc., 2006, σ. 167.

Εξώφυλλο: "Napoleon's Retreat from Moscow", στο σύνδεσμο <http://akorra.com/2010/03/04/top-10-most-pointless-wars/> (πρόσβαση 02.08.2010).

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΕΙΣΑΓΩΓΗ.....	5
Α. ΘΕΩΡΗΤΙΚΟ ΠΛΑΙΣΙΟ.....	7
Β. ΣΤΡΑΤΗΓΙΚΗ ΑΝΑΛΥΣΗ.....	19
Γ. ΓΑΛΛΙΑ - ΡΩΣΙΑ: ΤΑ ΣΗΜΕΙΑ ΠΡΟΣΤΡΙΒΩΝ.....	32
Δ. Η ΥΨΗΛΗ ΣΤΡΑΤΗΓΙΚΗ ΤΟΥ ΝΑΠΟΛΕΟΝΤΑ ΣΤΗΝ ΕΚΣΤΡΑΤΕΙΑ ΤΟΥ 1812.....	35
Ι. ΔΙΑΓΝΩΣΗ ΔΙΕΘΝΟΥΣ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΟΣ.....	35
Α. ΣΤΑΤΙΚΗ ΑΝΑΛΥΣΗ ΤΗΣ ΚΑΤΑΝΟΜΗΣ ΙΣΧΥΟΣ.....	35
Β. ΔΥΝΑΜΙΚΗ ΑΝΑΛΥΣΗ ΤΗΣ ΚΑΤΑΝΟΜΗΣ ΙΣΧΥΟΣ.....	37
Γ. Ο ΠΑΡΑΓΟΝΤΑΣ ΓΕΩΓΡΑΦΙΑ.....	41
Δ. ΣΥΣΧΕΤΙΣΜΟΙ ΙΣΧΥΟΣ ΓΑΛΛΙΑΣ - ΡΩΣΙΑΣ.....	44
ΙΙ. ΚΑΘΟΡΙΣΜΟΣ ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ ΣΚΟΠΩΝ ΚΑΙ ΣΧΕΔΙΑΣΜΟΣ ΤΗΣ ΥΨΗΛΗΣ ΣΤΡΑΤΗΓΙΚΗΣ.....	49
Α. ΠΟΛΙΤΙΚΟΙ ΣΚΟΠΟΙ.....	49
Β. ΣΧΕΔΙΑΣΜΟΣ ΤΗΣ ΥΨΗΛΗΣ ΣΤΡΑΤΗΓΙΚΗΣ.....	53
Γ. ΟΙ ΒΑΣΕΙΣ ΤΗΣ ΥΨΗΛΗΣ ΣΤΡΑΤΗΓΙΚΗΣ ΤΟΥ ΝΑΠΟΛΕΟΝΤΑ.....	57
1. ΑΠΟΡΡΙΨΗ ΚΑΤΕΥΝΑΣΜΟΥ.....	57
2. ΕΝΙΣΧΥΣΗ ΤΗΣ ΑΠΟΤΡΕΠΤΙΚΗΣ ΦΗΜΗΣ.....	58
3. ΕΠΙΔΕΙΞΗ ΤΗΣ ΑΜΕΡΙΣΤΗΣ ΥΠΟΣΤΗΡΙΞΗΣ ΤΩΝ ΣΥΜΜΑΧΩΝ.....	59
ΙΙΙ. ΧΡΗΣΗ ΤΟΥ ΣΥΝΟΛΟΥ ΤΩΝ ΔΙΑΘΕΣΙΜΩΝ ΜΕΣΩΝ.....	62

A. ΣΤΡΑΤΙΩΤΙΚΗ ΣΤΡΑΤΗΓΙΚΗ.....	62
1. ΓΕΝΙΚΕΣ ΕΠΙΣΗΜΑΝΣΕΙΣ.....	62
2. «ΑΡΧΕΣ» ΤΟΥ ΠΟΛΕΜΟΥ.....	63
3. ΕΠΙΔΙΩΞΗ ΑΠΟΦΑΣΙΣΤΙΚΩΝ ΜΑΧΩΝ.....	66
i. ΕΠΙΘΕΣΗ ΑΠΟ ΤΟ ΝΙΕΜΕΝ ΣΤΗ ΒΙΛΝΑ.....	66
ii. ΣΜΟΛΕΝΣΚ-17-19 ΑΥΓΟΥΣΤΟΥ 1812.....	67
iii. ΜΠΟΡΟΝΤΙΝΟ-7 ΣΕΠΤΕΜΒΡΙΟΥ 1812.....	68
B. ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΔΙΑΣΤΑΣΗ.....	70
Γ. ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΔΙΑΣΤΑΣΗ.....	72
Δ. Η ΔΙΑΣΤΑΣΗ ΤΗΣ ΠΛΗΡΟΦΟΡΗΣΗΣ.....	74
Ε. ΨΥΧΟΛΟΓΙΚΗ ΔΙΑΣΤΑΣΗ.....	76
IV. ΤΟ ΖΗΤΗΜΑ ΤΗΣ ΝΟΜΙΜΟΠΟΙΗΣΗΣ.....	80
Α. ΕΣΩΤΕΡΙΚΗ ΝΟΜΙΜΟΠΟΙΗΣΗ.....	80
Β. ΔΙΕΘΝΗΣ ΝΟΜΙΜΟΠΟΙΗΣΗ.....	86
Ε. Η ΑΠΟΤΙΜΗΣΗ ΤΗΣ ΥΨΗΛΗΣ ΣΤΡΑΤΗΓΙΚΗΣ ΤΟΥ ΝΑΠΟΛΕΟΝΤΑ.....	92
ΣΤ. ΕΠΙΘΕΤΙΚΟΣ ΡΕΑΛΙΣΜΟΣ ΚΑΙ Η ΕΚΣΤΡΑΤΕΙΑ ΤΟΥ ΝΑΠΟΛΕΟΝΤΑ ΚΑΤΑ ΤΗΣ ΡΩΣΙΑΣ.....	96
ΕΠΙΛΟΓΟΣ.....	99
ΕΝΔΕΙΚΤΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ.....	101

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Η εισβολή του Ναπολέοντα στη Ρωσία το 1812 αποτέλεσε ένα από τα πιο δραματικά επεισόδια της ευρωπαϊκής ιστορίας. Δεν επρόκειτο απλώς για έναν πόλεμο· ήταν η συγκυρία σε μια παρατεταμένη διαμάχη μεταξύ Γαλλίας και Ρωσίας, μεταξύ Ναπολέοντα Βοναπάρτη και Τσάρου Αλεξάνδρου. Πολλοί εκτίμησαν τη συνάντηση στο Τιλσίτ το 1807 ως την έναρξη μιας μακράς περιόδου φιλικής συνεργασίας μεταξύ των δύο αριστοκρατών. Η εγκάρδια συνεννόηση, όμως, αποδείχθηκε περισσότερο φαινομενική παρά πραγματική, καθώς θεμελιώδεις διαφορές συμφερόντων παρέμειναν άλυτες. Έτσι, ο Ναπολέων δεν είχε άλλη επιλογή από το να καταφύγει στη βία προκειμένου να υποτάξει τον Αλέξανδρο στη θέλησή του.

Στόχος της παρούσας εργασίας είναι να αναδείξει την υψηλή στρατηγική του Ναπολέοντα Βοναπάρτη στην εκστρατεία αυτή, που πολλοί μπορεί να έχουν ακούσει, ωστόσο, λίγοι ίσως είναι αυτοί που τη γνωρίζουν. Ο Γάλλος στρατηλάτης ενώ φάνηκε να είχε προβεί σε προσεκτικό σχεδιασμό της, εντούτοις δεν κατόρθωσε να επιτύχει τον πολιτικό αντικειμενικό της σκοπό. Και παρ' ότι δεν παραδέχτηκε ότι ηττήθηκε αλλά ότι υποχώρησε, αυτό που ισχύει για την εκστρατεία είναι ότι αποτέλεσε την «αρχή του τέλους» του Ναπολέοντα.

Έναυσμα για την ενασχόληση με το θέμα αποτέλεσε, αρχικά, το ότι ο Ναπολέων είχε κινητοποιήσει τη μεγαλύτερη στρατιωτική δύναμη που είχε συγκεντρωθεί μέχρι τότε για μια επιχείρηση ενώ ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσίασε ο «ναπολεόντειος τρόπος πολέμου», που στην προκειμένη περίπτωση δε λειτούργησε αποτελεσματικά. Πρόκληση αποτέλεσε και το γεγονός της εξέτασης του κατά πόσο η ανεπιτυχής εκστρατεία αυτή, ήταν απότοκο λανθασμένου σχεδιασμού και υπολογισμών για θέματα διοικητικής μέριμνας από μέρους του Ναπολέοντα ή απλώς εφαρμογής μια «έξυπνης στρατηγικής» από μέρους

των Ρώσων σε συνδυασμό με τις κακές καιρικές συνθήκες που συνέβαλαν στη συντριβή του.

Η εκκίνηση της μελέτης θα γίνει με την ανάλυση των επιχειρημάτων του επιθετικού ρεαλισμού ως υπόβαθρο για την εξήγηση των κινήσεων του Ναπολέοντα και έπειτα θα γίνει εκτενής αναφορά στην έννοια της υψηλής στρατηγικής. Το επόμενο μέρος θα τονίσει τα σημεία προστριβών μεταξύ των δύο χωρών ενώ κύριος κορμός της εργασίας θα είναι το πλαίσιο ανάλυσης της υψηλής στρατηγικής του Βοναπάρτη. Αρχικά θα μελετηθούν οι ευκαιρίες και οι περιορισμοί που προέκυψαν από τον καταμερισμό ισχύος στο υπό μελέτη σύστημα, θα καθορισθούν οι πολιτικοί σκοποί και ύστερα θα ακολουθήσει η παράθεση των διαθέσιμων μέσων προς επίτευξη των σκοπών αυτών. Θα εξετασθεί επίσης, ο βαθμός κατά τον οποίο η υψηλή στρατηγική ήταν νομιμοποιημένη εσωτερικά και διεθνώς και θα εκτιμηθεί συνολικά βάσει συγκεκριμένων κριτηρίων. Η μελέτη θα ολοκληρωθεί με την αναφορά στη συνάφεια των επιχειρημάτων του επιθετικού ρεαλισμού με τη ρωσική εκστρατεία.

Τελειώνοντας, θα ήθελα να ευχαριστήσω αρχικά τους καθηγητές και συμφοιτητές μου για τα δύο αυτά έτη στο μεταπτυχιακό πρόγραμμα και ειδικότερα τον επιβλέποντα για τις συμβουλές και την καθοδήγηση που έλαβα, καθώς και τους φίλους και ιδιαιτέρως την οικογένειά μου για την υπομονή που επέδειξαν και την ηθική στήριξή τους όλο αυτό το διάστημα.

Α. ΘΕΩΡΗΤΙΚΟ ΠΛΑΙΣΙΟ

Ο επιθετικός ρεαλισμός όπως διατυπώνεται από τον Τζον Μίρσαϊμερ, έχει ως βάση το ρεαλισμό.¹ Πρόκειται για μια θεωρία διεθνούς πολιτικής, στην οποία παράγοντες δομικοί, όπως η αναρχία και η κατανομή ισχύος υποστηρίζεται ότι έχουν τη μεγαλύτερη σημασία, ώστε να εξεταστεί η διεθνής πολιτική.²

Η συλλογιστική που ακολουθείται συνίσταται στη διατύπωση ερωτημάτων αναφορικά με την ισχύ, που αποτελεί το κεντρικό στοιχείο της θεωρίας.³ Οι απαντήσεις που δίδονται, σκοπό έχουν το να αναπτύξουν -σε επαρκή βαθμό- τα επιχειρήματα του επιθετικού ρεαλισμού αλλά και να αποτελέσουν το «όχημα» για τη μελέτη της συμπεριφοράς της Γαλλίας ως μεγάλης δύναμης, μέσω των κινήσεων που ακολούθησε ο Ναπολέοντας την εξεταζόμενη περίοδο.

1. Γιατί οι μεγάλες δυνάμεις θέλουν ισχύ και τι εξηγεί το λόγο που τα κράτη ανταγωνίζονται μεταξύ τους για αυτήν;

Υπάρχει μια απλή εξήγηση για το λόγο που τα κράτη ανταγωνίζονται μεταξύ τους για την ισχύ και βασίζεται σε πέντε υποθέσεις σχετικά με το διεθνές σύστημα.⁴ Καμιά από αυτές – παίρνοντάς τις μεμονωμένα- δεν εκτιμούν ότι τα κράτη πρέπει να προσπαθήσουν να αποκτήσουν ισχύ σε βάρος των άλλων· μια σύνθεσή τους όμως, αποκαλύπτει έναν κόσμο αδιάκοπου ανταγωνισμού ασφάλειας.

¹ Βλ. Mearsheimer John J., *Η τραγωδία της πολιτικής των μεγάλων δυνάμεων*, μτφ. Κ. Κολιόπουλος, Αθήνα, Εκδόσεις Ποιότητα, 2007, σ. 29.

² Ibid., σ. 39.

³ Όπως στο ρεαλισμό, έτσι και στον επιθετικό ρεαλισμό, «η ισχύς είναι το νόμισμα της πολιτικής των μεγάλων δυνάμεων», *ibid.*, σ. 39. Εν συντομία, ο ορισμός της ισχύος, όπως διατυπώνεται παρακάτω, αφορά τον έλεγχο πόρων ενώ ως μεγάλες δυνάμεις εκτιμώνται τα κράτη εκείνα, που ασκούν τη μέγιστη επιρροή στη διεθνή πολιτική ενώ προσδιορίζονται ως τέτοιες, βάσει της σχετικής στρατιωτικής τους ικανότητας, *ibid.*, σ. 29-30.

⁴ Ibid., σ. 78-83.

Η πρώτη υπόθεση συνίσταται στο ότι οι μεγάλες δυνάμεις είναι οι κύριοι δρώντες στην παγκόσμια πολιτική και δρουν εντός ενός άναρχου διεθνούς συστήματος. Αυτό δε σημαίνει ότι το σύστημα χαρακτηρίζεται από χάος αλλά σημαίνει απλώς ότι δεν υπάρχει κάποια αρχή υπερκείμενη των κρατών.

Η δεύτερη υπόθεση αφορά το ότι όλα τα κράτη διατηρούν ορισμένες επιθετικές στρατιωτικές δυνατότητες. Κάθε κράτος, δηλαδή, έχει την ισχύ να προκαλέσει πόνο στο «γείτονά» του. Φυσικά, η δυνατότητα αυτή ποικίλλει μεταξύ των κρατών και μπορεί να αλλάξει με την πάροδο του χρόνου.⁵

Η τρίτη υπόθεση στηρίζεται στο ότι τα κράτη δε μπορούν ποτέ να είναι σίγουρα για τις προθέσεις άλλων κρατών. Τα κράτη, τελικά, θέλουν να γνωρίζουν εάν άλλα κράτη είναι αποφασισμένα να χρησιμοποιήσουν βία για να αλλάξει η ισορροπία ισχύος (αναθεωρητικά κράτη) ή αν είναι αρκετά ικανοποιημένα και δεν έχουν κανένα συμφέρον να χρησιμοποιήσουν βία για να την αλλάξουν (κράτη υπέρ του στάτους κβο). Το πρόβλημα, ωστόσο, έγκειται στο ότι είναι σχεδόν αδύνατο να διακρίνει κανείς τις προθέσεις άλλου κράτους με υψηλό βαθμό βεβαιότητας· σε αντίθεση με τις στρατιωτικές δυνατότητες, τις προθέσεις δε μπορεί κανείς να τις επαληθεύσει εμπειρικά.⁶

Η τέταρτη υπόθεση βασίζεται στο ότι κύριος στόχος των κρατών είναι η επιβίωση. Τα κράτη επιδιώκουν να διατηρήσουν την εδαφική τους ακεραιότητα και την αυτονομία της εγχώριας πολιτικής τάξης τους. Είναι δυνατό να επιδιώκουν άλλους στόχους, οι οποίοι όμως τίθενται σε δεύτερη μοίρα, καθώς στην ιεραρχία πρωτεύουσα θέση κατέχει η επιβίωση· εάν ένα κράτος δε μπορεί να επιβιώσει, δε μπορεί να ακολουθήσει και τους άλλους στόχους.

Η πέμπτη υπόθεση αφορά το ότι τα κράτη είναι ορθολογικοί δρώντες, από την άποψη ότι είναι σε θέση να βρουν τις κατάλληλες

⁵ Ibid., σ. 88.

⁶ Οι προθέσεις μεταβάλλονται εύκολα και γρήγορα σε σχέση με τις δυνατότητες που είναι μονιμότερες. Βλ. Κολιόπουλος Κωνσταντίνος, *Η στρατηγική σκέψη από την αρχαιότητα έως σήμερα*, Αθήνα, Εκδόσεις Ποιότητα, 2008, σελ. 84.

στρατηγικές που θα μεγιστοποιήσουν τις προοπτικές τους για επιβίωση. Σαφώς, αυτό δε σημαίνει ότι δεν προβαίνουν σε λανθασμένους υπολογισμούς· επειδή ακριβώς λειτουργούν σε καθεστώς ελλιπούς πληροφόρησης, υποπίπτουν μερικές φορές σε σοβαρά λάθη.

Όπως προαναφέρθηκε, μόνον όταν όλες οι υποθέσεις συνδυαστούν, θα προκύψουν οι συνθήκες υπό τις οποίες τα κράτη όχι μόνο θα ασχολούνται με την ισορροπία ισχύος αλλά θα αποκτήσουν ισχυρά κίνητρα για να την αυξήσουν το ένα σε βάρος του άλλου.

Ως προς το λόγο που τα κράτη επιθυμούν ισχύ, κατ' αρχάς, οι μεγάλες δυνάμεις φοβούνται η μία την άλλη⁷ και ανησυχούν σε μεγάλο βαθμό για τις προθέσεις των άλλων κρατών. Μεγαλύτερος φόβος τους είναι ότι ένα άλλο κράτος μπορεί να έχει την ικανότητα, καθώς και το κίνητρο να τους επιτεθεί. Ο κίνδυνος αυτός επιτείνεται από το γεγονός ότι τα κράτη λειτουργούν σε ένα άναρχο σύστημα· απουσιάζει δηλαδή κάποια ανώτερη από αυτά αρχή, που να μπορεί να τα διασώσει σε περίπτωση που απειλούνται από μια άλλη χώρα. Στη διεθνή πολιτική υπάρχει πάντα παρούσα η πιθανότητα του πολέμου, πράγμα που σημαίνει συχνά μαζικές απώλειες και που ενδέχεται να οδηγήσει στην καταστροφή ενός κράτους.

Οι μεγάλες δυνάμεις, επίσης, αντιλαμβάνονται ότι λειτουργούν σε ένα κόσμο που κυριαρχεί η αρχή της αυτοβοήθειας.⁸ Θα πρέπει, δηλαδή, να βασίζονται στον εαυτό τους ώστε να εξασφαλίσουν την επιβίωσή τους, διότι τα άλλα κράτη συνιστούν δυνητικές απειλές. Αυτό δε σημαίνει ότι δε μπορούν να δημιουργηθούν συμμαχίες, που να είναι συχνά χρήσιμες για την αντιμετώπιση επικίνδυνων αντιπάλων. Ωστόσο, επειδή σε ένα τέτοιο σύστημα κυριαρχεί ο εγωισμός, τα κράτη δεν έχουν άλλη επιλογή από το να θέσουν τα δικά τους συμφέροντα σε ανώτερη μοίρα από αυτά των άλλων κρατών.

Φοβούμενα τα άλλα κράτη και γνωρίζοντας ότι λειτουργούν σε ένα κόσμο που κυριαρχεί η αυτοβοήθεια, τα κράτη αντιλαμβάνονται ότι ο

⁷ Βλ. Mearsheimer, *Η τραγωδία της πολιτικής των μεγάλων δυνάμεων*, σελ. 83-85.

⁸ Ibid., σ. 85-86.

καλύτερος τρόπος για να επιβιώσουν είναι να είναι ιδιαίτερα ισχυρά.⁹ Το σκεπτικό εδώ εδράζεται στο ότι όσο ισχυρότερο είναι ένα κράτος σε σχέση με τους ανταγωνιστές του, τόσο περισσότερο μειώνονται και οι πιθανότητες να δεχθεί επίθεση. Αυτή η λογική είναι που οδηγεί τις μεγάλες δυνάμεις να αναζητήσουν ευκαιρίες προκειμένου να μετατοπίσουν την ισορροπία ισχύος προς όφελός τους. Τουλάχιστον, τα κράτη θέλουν να διασφαλίσουν ότι κανένα άλλο κράτος δεν αποκομίζει οφέλη σε βάρος τους. Όμως, η δομή του συστήματος ωθεί κάθε μεγάλη δύναμη -ακόμη και εκείνες που σε άλλη περίπτωση θα ήταν ικανοποιημένες με το στάτους κβο- να σκέπτεται και να ενεργεί σαν αναθεωρητικό κράτος. Σε ένα άναρχο διεθνές σύστημα, εντός του οποίου τα κράτη δρουν με κίνητρό τους την επιβίωση, δεν έχουν άλλη επιλογή από το να υποθέτουν το χειρότερο για τις προθέσεις των άλλων κρατών και να ανταγωνίζονται αναφορικά με την ισχύ. Αυτή είναι η τραγωδία της πολιτικής των μεγάλων δυνάμεων.

2. Πόση ισχύ θέλουν τα κράτη και πόση είναι αρκετή;

Προχωρώντας στο ερώτημα αναφορικά με το πόση ισχύ θέλουν τα κράτη, ο επιθετικός ρεαλισμός υποστηρίζει ότι τα κράτη χρειάζεται πάντα να ψάχνουν ευκαιρίες να αποκτήσουν περισσότερη ισχύ και να το κάνουν όποτε φαίνεται εφικτό. Η ασφάλεια ενός κράτους δε μπορεί να εκτιμηθεί με τη διατήρηση μιας συγκεκριμένης ποσότητας σχετικής ισχύος, καθώς όπως θα καταδειχθεί και παρακάτω, οι υπολογισμοί της ισχύος δεν αποτελούν ιδιαίτερα αξιόπιστο στοιχείο πρόβλεψης της στρατιωτικής επιτυχίας.¹⁰ Επιπλέον, επειδή καθίσταται δύσκολη η πρόβλεψη ως προς το πώς η ισχύς θα κατανέμεται μελλοντικά, δε μπορεί να καθοριστεί το πόση πολλή ισχύς είναι αρκετή. Τα κράτη θα πρέπει να μεγιστοποιήσουν την ισχύ τους με απώτερο στόχο το να

⁹ Ibid., σ. 86-88.

¹⁰ Ibid., σ. 88, 132.

καταστούν ηγεμόνες,¹¹ διότι αυτός είναι ο καλύτερος τρόπος για να εξασφαλιστεί η επιβίωση. Μόνο όταν μια μεγάλη δύναμη καταστεί ηγεμόνας, θα παύσει να επιδιώκει την ισχύ.¹² Όσον αφορά την έννοια «ηγεμόνας», θα πρέπει να ειπωθεί ότι πρόκειται για ένα κράτος το οποίο κυριαρχεί επί όλων των υπολοίπων εντός του συστήματος. Οι ηγεμόνες μπορούν να διαχωριστούν σε πλανητικούς και περιφερειακούς, με τους μεν πρώτους να κυριαρχούν σε όλον τον κόσμο και τους δε, επί συγκεκριμένων γεωγραφικών περιφερειών.

Η πλανητική ηγεμονία καθίσταται αδύνατη για ένα κράτος, καθώς, στην υπό μελέτη περίπτωση, απουσιάζει η πιθανότητα απόκτησης από μέρους της Γαλλίας, ξεκάθαρης πυρηνικής υπεροχής. Σε αυτό που είναι δυνατό να προσβλέπει μια μεγάλη δύναμη είναι η περιφερειακή ηγεμονία, στην οποία μια περιφέρεια θα είναι ελέγξιμη και προσβάσιμη από την ξηρά.¹³ Είναι προφανές ότι σε μια τέτοια περίπτωση είτε θα υπάρξει παρεμπόδιση άλλων κρατών να καταστούν περιφερειακοί ηγεμόνες σε άλλες περιφέρειες από φόβο μήπως δημιουργηθούν προβλήματα στην ήδη μεγάλη δύναμη¹⁴ είτε η τελευταία θα προσπαθήσει να διατηρήσει την υφιστάμενη κατανομή ισχύος.

3. Πώς ορίζεται και πώς μετράται η ισχύς;

Ως ισχύς ορίζεται, στα πλαίσια της παρούσας μελέτης, ο έλεγχος πόρων, δηλαδή υλικών ικανοτήτων, από μέρους ενός κράτους.¹⁵ Η ισχύς αυτή λαμβάνει δύο μορφές: τη δυνητική και τη στρατιωτική. Η δυνητική ισχύς αναφέρεται στον πλούτο (οικονομικό στοιχείο) και το μέγεθος του πληθυσμού (κοινωνικό στοιχείο), τα οποία θεωρούνται βασικά

¹¹ Ibid., σ. 100-103.

¹² Ibid., σ. 88.

¹³ Εδώ, ο επιθετικός ρεαλισμός εξαιρεί εμμέσως την κυριαρχία της χερσαίας έναντι των άλλων μορφών στρατιωτικής ισχύος. Οι στρατοί ξηράς συνιστούν το κύριο μέσο για την επιθετική κίνηση μιας μεγάλης δύναμης ενάντια σε μια άλλη ενώ αποτελούν το βασικότερο εργαλείο για την κατάκτηση και τον έλεγχο εδάφους, ως έναν από τους πολιτικούς σκοπούς ενός πολέμου, *ibid.*, σ. 184-186.

¹⁴ Ibid., σ. 102-103.

¹⁵ Ibid., σ. 127.

προαπαιτούμενα για την οικοδόμηση ισχυρών στρατιωτικών δυνάμεων.¹⁶ Η στρατιωτική ισχύς αναφέρεται στην ποσότητα και ποιότητα του στρατού ξηράς.¹⁷ Για τον επιθετικό ρεαλισμό, η ισχύς ενός κράτους εδράζεται, ουσιαστικά, στις στρατιωτικές του δυνάμεις και στο πώς αυτές ανταποκρίνονται σε μια σύγκριση με τις στρατιωτικές δυνάμεις ενός αντιπάλου. Αναπόφευκτα, λοιπόν, όταν γίνεται λόγος για ισορροπία ισχύος, ο επιθετικός ρεαλισμός αναφέρεται στην ισορροπία στρατιωτικής ισχύος.¹⁸

Προχωρώντας στο πώς μετράται η ισχύς, ο επιθετικός ρεαλισμός, αναφορικά με τη δυνητική ισχύ, χρησιμοποιεί ως δείκτη μέτρησης τον «κινητοποιήσιμο πλούτο», δηλαδή τους διαθέσιμους πόρους του κράτους προς οικοδόμηση ισχυρών στρατιωτικών δυνάμεων και το επίπεδο τεχνολογικής ανάπτυξης.¹⁹ Ο πλούτος διατηρεί την πρωτεύουσα θέση στη μέτρηση της ισχύος, καθώς είναι πιθανό ένας μεγάλος πληθυσμός να μην εξασφαλίζει μεγάλο πλούτο αλλά ο μεγάλος πλούτος απαιτεί και μεγάλο πληθυσμό.²⁰ Ως προς την εκτίμηση της ισορροπίας της στρατιωτικής ισχύος αυτή αφορά την ποσότητα και ποιότητα των αντιπάλων στρατιωτικών δυνάμεων. Βέβαια, η δύναμη ενός στρατού εξαρτάται από διάφορους παράγοντες που πρέπει να ληφθούν υπ' όψιν κατά τη μέτρηση της στρατιωτικής ισχύος, όπως η ποσότητα και ποιότητα των στρατιωτών, η ποσότητα και ποιότητα των όπλων καθώς και ο τρόπος οργάνωσης στρατιωτών και όπλων σε έναν πόλεμο.²¹

4. Ποιες στρατηγικές ακολουθούν τα κράτη για να αποκτήσουν ισχύ και ποιες για να τη διατηρήσουν, σε περίπτωση που μια μεγάλη δύναμη απειλεί να ανατρέψει την υπάρχουσα κατανομή της;

¹⁶ Ibid., σ. 129.

¹⁷ Ibid., σ. 132, υποσημείωση 6.

¹⁸ Ibid., σ. 128.

¹⁹ Ibid., σ. 140-141.

²⁰ Ibid., σ. 141.

²¹ Ibid., σ. 284-285.

Όσον αφορά τις στρατηγικές για την απόκτηση ισχύος, ο επιθετικός ρεαλισμός παραθέτει τον πόλεμο, τον εκβιασμό, την πρόκληση πολέμου για την κατατριβή τρίτων και, ειδικότερα, την κατατριβή τρίτων. Ως προς τις στρατηγικές που χρησιμοποιούν οι μεγάλες δυνάμεις προκειμένου να διατηρήσουν την ισορροπία ισχύος, είναι η εξισορρόπηση, η μεταφορά βαρών, ο κατευνασμός και η πρόσδεση στο άρμα του ισχυρότερου.²²

Προτού όμως παρατεθούν αυτές, είναι σωστό να καταγραφούν συνοπτικά οι στόχοι των μεγάλων δυνάμεων καθώς αυτές ανταγωνίζονται μεταξύ τους για την ισχύ.²³ Έτσι, μια μεγάλη δύναμη φιλοδοξεί: α) να καταστεί ο μοναδικός περιφερειακός ηγεμόνας στον πλανήτη· β) να ελέγχει τη μέγιστη ποσότητα του παγκόσμιου πλούτου· γ) να διατηρεί κυρίαρχη θέση στην ισορροπία χερσαίας ισχύος στην περιφέρειά της και δ) να διαθέτει πυρηνική υπεροχή.

Επανερχόμενοι στις στρατηγικές και ιδιαίτερα όσον αφορά τον πόλεμο, ο Μίρσαϊμερ τον ορίζει ως σύγκρουση στην οποία εμπλέκεται - τουλάχιστον- μια μεγάλη δύναμη.²⁴ Για τον επιθετικό ρεαλισμό, ο πόλεμος αποτελεί ένα μέσο αύξησης της ισχύος ενός κράτους, καθώς η κατάκτηση μπορεί να προσφέρει οφέλη στον επιτιθέμενο²⁵ και αυτό για μια σειρά από λόγους:²⁶ α) μπορεί να χρησιμοποιήσει μέρος του πληθυσμού των ηττημένων στο στρατό του ή -για αποκόμιση περαιτέρω οφελών- σε καταναγκαστική εργασία· β) μπορεί να κατακτήσει έδαφος με στρατηγική σημασία (είτε ως ζώνη προστασίας από επίθεση ενός άλλου είτε ως έδαφος από το οποίο θα ξεκινήσει η επίθεση κατά ενός άλλου

²² Όπως είναι αναμενόμενο, ιδιαίτερη προσοχή θα λάβουν οι στρατηγικές που θα απασχολήσουν την παρούσα μελέτη ενώ οι υπόλοιπες απλώς παρατίθενται με σκοπό να παρουσιαστεί ολοκληρωμένο το επιχείρημα του Μίρσαϊμερ. Για τις στρατηγικές, *ibid.*, σ. 291-339.

²³ Για τους στόχους των μεγάλων δυνάμεων, *ibid.*, σ. 295-306.

²⁴ Για τον ορισμό, *ibid.*, σ. 653.

²⁵ Όταν γίνεται αναφορά στον όρο «επιτιθέμενος», εννοείται ότι οι μεγάλες δυνάμεις έχουν το κίνητρο και την ικανότητα χρήσης βίας για απόκτηση επιπλέον ισχύος, *ibid.*, σ. 292, υποσημείωση 1. Αξίζει να σημειωθεί επίσης, ότι ο επιθετικός ρεαλισμός λαμβάνει ως δεδομένη την επιθετική πρόθεση των μεγάλων δυνάμεων, χωρίς πάντοτε να συνιστούν οι ίδιες επιθετικούς δρώντες, *ibid.*, σ. 87, υποσημείωση 14.

²⁶ *Ibid.*, σ. 313-315.

αντιπάλου) και γ) μπορεί να εξαφανίσει το κατακτηθέν κράτος από τις τάξεις των μεγάλων δυνάμεων.

Όσον αφορά την εξισορρόπηση,²⁷ αποτελεί ένα από τα μέσα αναχαίτισης των δυνητικών επιτιθέμενων. Μέσω αυτής, μια μεγάλη δύναμη προσπαθεί να εμποδίσει τους απειλητικούς εχθρούς από την προσπάθειά τους να ανατρέψουν την ισορροπία ισχύος. Αυτή μπορεί να λάβει διάφορες μορφές, προκειμένου να καταστεί αποτελεσματική: α) μέσω δεσμεύσεων ότι δεν πρόκειται να επιδιωχθεί αλλαγή στην υπάρχουσα κατανομή ισχύος, με ιδιαίτερη έμφαση να δίδεται στην αντιπαράθεση σε περίπτωση που ο επιτιθέμενος δε συμμορφωθεί· β) μέσω δημιουργίας αξιόπιστων συμμαχιών (εξωτερική εξισορρόπηση), καθώς έτσι υπάρχει καταμερισμός του κόστους και μεγαλύτερη ποσότητα στρατευμάτων σε περίπτωση πολέμου και γ) μέσω κινητοποίησης ιδίων πόρων (εσωτερική εξισορρόπηση), αυξάνοντας τις αμυντικές δαπάνες ή εφαρμόζοντας στρατιωτική θητεία. Ωστόσο, η εξισορρόπηση παρουσιάζεται συχνά ανεπαρκής, ειδικά όταν πρόκειται να σχηματιστούν εξισορροπητικοί συνασπισμοί. Οι τελευταίοι, συνήθως, είτε δε συγκροτούνται έγκαιρα είτε δε λειτουργούν με αποτελεσματικό τρόπο.²⁸ Αυτή η αναποτελεσματικότητα είναι που προσφέρει ευκαιρίες σε έναν έξυπνο επιτιθέμενο να επωφεληθεί των ευκαιριών που προσφέρουν οι αντίπαλοί του.

Επιπλέον, μερικές φορές τα απειλούμενα κράτη καταφεύγουν στη στρατηγική της μεταφοράς βαρών²⁹ αντί να επιλέξουν να ενταχθούν σε έναν εξισορροπητικό συνασπισμό. Με άλλα λόγια, προσπαθούν να κάνουν άλλα κράτη να αναλάβουν το βάρος του ελέγχου ενός ισχυρού αντιπάλου ενώ τα ίδια παραμένουν στο περιθώριο. Η μεταφορά βαρών μπορεί να λάβει τέσσερις μορφές: α) αποχή από οποιασδήποτε μορφής πρόκληση ή επιδίωξη οικοδόμησης καλών σχέσεων με τον επιτιθέμενο, προκειμένου ο τελευταίος να ασχοληθεί με το κράτος που αναμένεται να

²⁷ Ibid., σ. 325-330.

²⁸ Ibid., σ. 429-430.

²⁹ Ibid., σ. 330-333.

σηκώσει τα βάρη· β) αποφυγή του πολέμου με τον επιτιθέμενο από μέρους των κρατών που μεταφέρουν ήδη τα βάρη, διατηρώντας τυπικές σχέσεις με το κράτος που αναμένεται να σηκώσει τα βάρη· γ) κινητοποίηση ιδίων πόρων ώστε να διευκολυνθεί η μεταφορά βαρών (το κράτος που μεταφέρει τα βάρη ενισχύει έτσι την άμυνά του, κάνοντας τον επιτιθέμενο να απομακρύνεται από αυτό και να επικεντρώνεται στο κράτος που αναμένεται να σηκώσει τα βάρη) και δ) διευκόλυνση αύξησης της ισχύος του κράτους που αναμένεται να σηκώσει τα βάρη, ώστε το κράτος που τα μεταφέρει να παραμείνει «εκτός παιχνιδιού».

Σε μια σύγκριση μεταξύ εξισορρόπησης και μεταφοράς βαρών, οι μεγάλες δυνάμεις τείνουν να επιλέγουν τη μεταφορά βαρών παρά την ένταξη σε έναν εξισορροπητικό συνασπισμό και αυτό, για δύο λόγους: ο ένας έχει αμυντική διάσταση και ο άλλος επιθετική. Η αμυντική διάσταση αφορά το ότι οι μεγάλες δυνάμεις, που επιλέγουν τη μεταφορά βαρών, θα αποφύγουν τη σύγκρουση με τον επιτιθέμενο, καθώς αυτό το «έργο» θα κληθεί να το επιτελέσει το κράτος που σηκώνει τα βάρη. Αντίθετα η επιθετική διάσταση αφορά το ότι, σε περίπτωση ξεσπάσματος πολέμου μεταξύ του επιτιθέμενου και του κράτους που σηκώνει τα βάρη, η ισορροπία ισχύος θα μετατοπιστεί υπέρ του κράτους που μεταφέρει τα βάρη.³⁰ Επίσης, μια τέτοια στρατηγική βοηθά στη μείωση των απειλών, καθώς σε περίπτωση ύπαρξης περισσότερων από ενός απειλητικών κρατών, δεν καθίσταται δυνατή η ταυτόχρονη στρατιωτική αντιμετώπισή τους.³¹

³⁰ Η επιθετική διάσταση της μεταφοράς βαρών μπορούμε να πούμε ότι προσομοιάζει στη θεωρία του Άρνολντ Τόινμπι αναφορικά με την τάση μετατόπισης της ισχύος από το κέντρο στην περιφέρεια. Αυτό μπορεί να εξηγηθεί από το γεγονός ότι, οι δυνάμεις της περιφέρειας υιοθετούν τις μεθόδους των δυνάμεων του κέντρου και, όσο οι τελευταίες εξισορροπούν η μία την άλλη, οι δυνάμεις της περιφέρειας ισχυροποιούνται ανεξέλεγκτα. Επίσης, άλλος ένας λόγος για αυτήν την τάση είναι το ότι οι δυνάμεις της περιφέρειας υποχρεώνονται να αναπτύξουν τις όποιες διοικητικές και στρατιωτικές μεθόδους, υπό σκληρότερες συνθήκες σε σύγκριση με τις δυνάμεις του κέντρου, που, λόγω πολιτισμού έχουν καταστεί μαλθακότερες. Συνοπτικά η θεωρία του Τόινμπι και μια πρακτική εφαρμογή της, βλ. Κολιόπουλος Κωνσταντίνος, *Η υψηλή στρατηγική της αρχαίας Σπάρτης (790-192 π. Χ.)*, 5^η έκδοση, Αθήνα, Εκδόσεις Ποιότητα, 2007, σ. 69-72.

³¹ Βλ. Mearsheimer John J., *Η τραγωδία της πολιτικής των μεγάλων δυνάμεων*, σ. 336.

Η μεταφορά βαρών δε μπορούμε να πούμε ότι εξασφαλίζει την επιτυχία καθώς σε πολλές περιπτώσεις, το κράτος που σηκώνει τα βάρη αποτυγχάνει να αναχαιτίσει τον επιτιθέμενο με αποτέλεσμα, το κράτος που μεταφέρει τα βάρη να βρίσκεται σε ιδιαίτερα δύσκολη θέση. Επιπλέον, σε περίπτωση που επιτραπεί στο κράτος που σηκώνει τα βάρη να ισχυροποιηθεί περαιτέρω στρατιωτικά, υπάρχει μεγάλος κίνδυνος να απειλήσει να ανατρέψει την υπάρχουσα κατανομή ισχύος.

Παρ' όλα αυτά, η μεταφορά βαρών παραμένει μια ιδιαίτερος ελκυστική στρατηγική που επιλέγεται από μέρους των μεγάλων δυνάμεων προκειμένου να εμποδίσουν έναν απειλητικό αντίπαλο.

5. Τι προκαλεί τον πόλεμο μεταξύ των μεγάλων δυνάμεων;

Παρόλο που απομονώνεται συνήθως μια συγκεκριμένη αιτία για όλους τους πολέμους, ο επιθετικός ρεαλισμός υποστηρίζει ότι η πιθανότητα πολέμου έχει επηρεαστεί από τη δομή του διεθνούς συστήματος. Βασικές μεταβλητές είναι ο αριθμός των μεγάλων δυνάμεων ή των πόλων του συστήματος και η κατανομή ισχύος μεταξύ των.³²

Μεταξύ των ρεαλιστών υφίσταται μια μακρά συζήτηση αναφορικά με το αν ο διπολισμός (δύο μεγάλες δυνάμεις με σχετική ισορροπία ισχύος) είναι περισσότερο ή λιγότερο επιρρεπής σε πόλεμο από τον πολυπολισμό (τρεις ή περισσότερες μεγάλες δυνάμεις, μια από τις οποίες είναι δυνητικός ηγεμόνας).³³ Δύσκολα μπορεί να καθοριστεί αν ο διπολισμός ή ο πολυπολισμός είναι πιο επιρρεπείς σε πόλεμο μεταξύ μεγάλων δυνάμεων, εξετάζοντας τη σύγχρονη ευρωπαϊκή ιστορία.³⁴ Ωστόσο, η παρούσα ανάλυση θα ασχοληθεί μόνο με τον πολυπολισμό.

Προτού όμως γίνει αναφορά στη θεωρία αναφορικά με τους πόλους του συστήματος και την αναλογία ισχύος μεταξύ των, χρειάζεται

³² Ibid., σ. 657.

³³ Ibid., σ. 655-657 και σ. 107 για τον ορισμό του «δυνητικού ηγεμόνα». Δυνητικός ηγεμόνας καλείται το κράτος που διαθέτει τεράστια στρατιωτική ικανότητα αλλά και δυνητική ισχύ, άρα διατηρεί μεγάλες πιθανότητες κυριαρχίας και, κατά συνέπεια, ελέγχου όλων των άλλων δυνάμεων εντός της γεωγραφικής περιφέρειάς του.

³⁴ Ibid., σ. 107-109.

να διασαφηνιστούν ορισμένες έννοιες. Και αυτό, γιατί η συγκεκριμένη θεωρία εμπλουτίζει τον πολυπολισμό, καθώς εισάγει το σύστημα που ονομάζεται ως «ισορροπημένος πολυπολισμός» και αυτό που καλείται ως «μη ισορροπημένος πολυπολισμός».³⁵ Ο ισορροπημένος πολυπολισμός αναφέρεται σε συστήματα που εκλείπει ένας επίδοξος ηγεμόνας και κατ' επέκταση δεν υπάρχει σημαντική ανισοκατανομή ισχύος μεταξύ των μεγάλων δυνάμεων. Ο μη ισορροπημένος πολυπολισμός αφορά την ύπαρξη ενός κυριάρχου κράτους στο σύστημα, εντός του οποίου σημειώνεται σημαντική διαφορά ισχύος μεταξύ των κρατών λόγω της παρουσίας του δυνητικού ηγεμόνα.

Ο πολυπολισμός είναι περισσότερο επιρρεπής σε πόλεμο σε σύγκριση με το διπολισμό και αυτό γιατί όσο περισσότερες μεγάλες δυνάμεις υπάρχουν στο σύστημα, τόσο περισσότερες είναι και οι προοπτικές σύγκρουσης. Επίσης, η άνιση κατανομή ισχύος προσθέτει στις ικανότητες αυτών να κερδίσουν σε μια αναμέτρηση αυξάνοντας τις πιθανότητες πολέμου ενώ παράλληλα ευνοούνται και οι λανθασμένοι υπολογισμοί, θεωρώντας ότι οι ικανότητες υπάρχουν αλλά, ουσιαστικά, απουσιάζουν.³⁶ Ειδικότερα για τον ισορροπημένο και μη ισορροπημένο πολυπολισμό,

Ο επιθετικός ρεαλισμός θεωρεί ότι ο ισορροπημένος πολυπολισμός ισορροπεί μεταξύ διπολισμού και μη ισορροπημένου πολυπολισμού. Οι πιθανότητες ξεσπάσματος πολέμου είναι περισσότερες από το διπολισμό και λιγότερες από το μη ισορροπημένο πολυπολισμό ενώ οι πόλεμοι μεταξύ των μεγάλων δυνάμεων θα είναι περιορισμένου εύρους, όσον αφορά τον αριθμό των εμπλεκομένων μερών.³⁷ Ο μη ισορροπημένος πολυπολισμός θεωρείται η πιο επικίνδυνη κατανομή ισχύος και ρέπει προς τον πόλεμο, καθώς οι δυνητικοί ηγεμόνες, διαθέτοντας πλεόνασμα ισχύος συγκριτικά με τις άλλες μεγάλες δυνάμεις, έχουν περισσότερες πιθανότητες να κερδίσουν μια

³⁵ Ibid., σ. 658.

³⁶ Ibid., σ. 660.

³⁷ Ibid., σ. 659.

αναμέτρηση. Ωστόσο, δεν εμφανίζονται ικανοποιημένοι με την ισορροπία ισχύος με αποτέλεσμα να προσπαθούν να αποκτήσουν περισσότερη ισχύ με απώτερο σκοπό την περιφερειακή ηγεμονία. Πέραν τούτου, από μόνη της η ύπαρξη ενός δυνητικού ηγεμόνα δημιουργεί φόβο στις άλλες μεγάλες δυνάμεις, καθώς λόγω της υπέρτερης ισχύος του, έχει την ικανότητα να δημιουργήσει προβλήματα σε αυτές.³⁸ Αξίζει να σημειωθεί ότι οι συγκρούσεις σε μια τέτοια κατανομή ισχύος είναι συστημικού εύρους, μακροχρόνιοι και ιδιαίτερα δαπανηροί, ακριβώς λόγω της ύπαρξης του δυνητικού ηγεμόνα.³⁹

Ο επιθετικός ρεαλισμός βασίζεται αποκλειστικά σε δομικά επιχειρήματα για να εξηγήσει τη διεθνή πολιτική. Δε χρειάζεται ξεχωριστή θεωρία εξωτερικής πολιτικής, κυρίως επειδή ο κόσμος είναι όπως αυτός λέει ότι θα έπρεπε να είναι. Φυσικά, αναγνωρίζει ότι τα κράτη ενεργούν κατά καιρούς με στρατηγικά ανόητο τρόπο και ότι οι υποθέσεις αυτές έρχονται σε αντίθεση με τη θεωρία αυτή. Το κεντρικό ζήτημα βάσει του οποίου θα αποτιμηθεί η θεωρία είναι το εάν οι μεγάλες δυνάμεις εκμεταλλεύονται ή όχι τις όποιες ευκαιρίες για να αποκτήσουν ισχύ σε βάρος των αντιπάλων τους.⁴⁰

³⁸ Ibid., σ. 670-674.

³⁹ Ibid., σ. 659.

⁴⁰ Ibid., σ. 84, υποσημείωση 23.

Β. ΣΤΡΑΤΗΓΙΚΗ ΑΝΑΛΥΣΗ

Όταν γίνεται αναφορά στον όρο «στρατηγική ανάλυση», εννοείται ότι πρόκειται να καλυφθεί η υψηλή στρατηγική, από το υψηλότερο έως το χαμηλότερο επίπεδο της στρατηγικής, έτσι όπως διεξάγεται στο πλαίσιο ενός πολέμου.⁴¹ Προτού, όμως, παρουσιασθεί ο κύριος κορμός επί του οποίου θα δομηθούν τα επιχειρήματα αναφορικά με την υψηλή στρατηγική του Ναπολέοντα το 1812, αξίζει να γίνουν ορισμένες επισημάνσεις ως προς τις βασικές έννοιες που θα διατυπωθούν.⁴²

Θέλοντας να δομηθεί το παρόν κεφάλαιο, η εκκίνηση θα γίνει με την ανάλυση της φύσης της στρατηγικής· ύστερα θα υπάρξει αναφορά στα επίπεδα και τις διαστάσεις της υψηλής στρατηγικής ενώ έπειτα θα παρουσιασθεί η τυπολογία της. Τέλος, θα σημειωθεί ο σχεδιασμός και τα κριτήρια αξιολόγησής της.

Η φύση της στρατηγικής

Ανά τους αιώνες έχουν διατυπωθεί διάφοροι ορισμοί αναφορικά με το τι είναι στρατηγική. Ξεκινώντας από τους συγχρόνους του Ναπολέοντα, τους Ανρί ντε Ζομινί και Καρλ φον Κλαούζεβιτς, ο μεν πρώτος ορίζει τη στρατηγική ως την τέχνη της διεξαγωγής πολέμου, καλύπτοντας ολόκληρο τα θέατρο των επιχειρήσεων⁴³ ενώ ο δεύτερος, ως τη χρήση των συμπλοκών για την επίτευξη του σκοπού του πολέμου.⁴⁴ Σύγχρονοι μελετητές όπως οι Κόλιν Γκρέι και Έντουαρντ Λούτιβακ, την ορίζουν, ο μεν ως τη «γέφυρα» που θα έπρεπε να ενώνει τη χρήση βίας με

⁴¹ Βλ. Κολιόπουλος Κωνσταντίνος, *Η υψηλή στρατηγική της αρχαίας Σπάρτης (790-192 π. Χ.)*, σ. 28.

⁴² Επειδή «είναι θεμιτό» το να εξηγηθεί το παρελθόν με χρήση σύγχρονης στρατηγικής ορολογίας, η στρατηγική ανάλυση της εκστρατείας θα γίνει βάσει της σύγχρονης ορολογίας. *ibid.*, σ. 39.

⁴³ Βλ. Chaliand Gérard (επιμ.), *The art of war in world history: from antiquity to nuclear age*, "Henri Jomini", United States of America, University of California Press, 1994, σ. 738.

⁴⁴ Βλ. Clausewitz Carl von, *On War*, επιμ. και μτφ. Michael Howard και Peter Paret, United Kingdom, Everyman's Library, 1993, βιβλ. 2, κεφ. 1, σ. 146.

την τακτική⁴⁵ ενώ ο δε, -παραθέτοντας τον ορισμό του Στρατηγού Μποφρ- ως την τέχνη της διαλεκτικής αντιτιθέμενων θελήσεων που κάνουν χρήση βίας προκειμένου να επιλύσουν τις διαφορές τους.⁴⁶

Συνθέτοντας όλους αυτούς τους ορισμούς, μπορεί να ειπωθεί ότι η στρατηγική αφορά το συνδυασμό μέσων και σκοπών υπό το πρίσμα του διεθνούς ανταγωνισμού σε καιρό πολέμου αλλά και σε καιρό ειρήνης, στα πλαίσια πραγματικής ή δυνητικής σύγκρουσης.⁴⁷ Η στρατηγική δε μπορεί να υφίσταται χωρίς την ύπαρξη αντιπάλου (που έχει διαμορφώσει και αυτός μια στρατηγική) επί του οποίου απευθύνεται η «δική μας» στρατηγική.⁴⁸ Κατά συνέπεια, μπορεί να εξαχθεί το συμπέρασμα ότι αυτή η δράση-αντίδραση που αναπτύσσεται μεταξύ των στρατηγικών δύο αντιπάλων, αποτελεί αυτό που ορίζει ο Λούττβακ ως την «οριζόντια διάσταση της στρατηγικής».⁴⁹ Ωστόσο, παρατηρείται αρκετές φορές να αγνοείται το ότι υπάρχει ένας αντίπαλος, ο οποίος έχει σχεδιάσει μια στρατηγική, που ενδεχομένως να συγκρούεται ή να παρεμβαίνει στο «δικό μας» σχεδιασμό. Είναι θεμιτό, σε περιόδους ειρήνης να μελετάται το τι μπορεί να διεξαχθεί κάποια στιγμή κατά του αντιπάλου παρά το τι θα πράξει ο αντίπαλος.⁵⁰

Τα επίπεδα και οι διαστάσεις της στρατηγικής

⁴⁵ Βλ. Gray Colin S., *Strategy for chaos: revolutions in military affairs and the evidence of history*, London, Frank Cass Publishers, 2003, σ. 3-4, σε ελεύθερη μετάφραση.

⁴⁶ Εδώ ο ορισμός της στρατηγικής ανήκει στο Μποφρ αλλά ο Λούττβακ σημειώνει ότι συγκλίνει με το σκοπό της μελέτης του. Ο ίδιος την ορίζει ως το περιεχόμενο και τις συνέπειες των ανθρωπίνων σχέσεων σε περιβάλλον πραγματικής ή δυνητικής σύγκρουσης. Βλ. Luttwak Edward N., *Strategy: the logic of war and peace*, 2^η έκδοση αναθεωρημένη και συμπληρωμένη, United States of America, Library of Congress Cataloging-In-Publication Data, 2003, σ. 269 για τον ορισμό του Μποφρ και σ. 2 για τον ορισμό του Λούττβακ.

⁴⁷ Βλ. Κολιόπουλος Κωνσταντίνος, *Η στρατηγική σκέψη από την αρχαιότητα έως σήμερα*, Αθήνα, Εκδόσεις Ποιότητα, 2008, σ. 44.

⁴⁸ Βλ. Πλατιάς Αθανάσιος, *Διεθνείς Σχέσεις και στρατηγική στο Θουκυδίδη*, 3^η έκδοση, Αθήνα, Εκδόσεις Εστία, 2002, σ. 82 και σ. 130 υποσημείωση 7.

⁴⁹ Βλ. Luttwak Edward N., *Strategy: the logic of war and peace*, σ. 90.

⁵⁰ Βλ. Platias Athanasios G. & Koliopoulos Constantinos, *Thucydides on Strategy: Athenian & Spartan Grand Strategies in the Peloponnesian War and their relevance today*, Athens, Eurasia Publications, 2006, σ. 19-20.

Στη στρατηγική ανάλυση, καθίσταται ιδιαίτέρως σημαντικό να λαμβάνεται υπ' όψιν ο διαχωρισμός των επιπέδων της στρατηγικής, πρώτον, διότι ένας τρόπος δράσης που θεωρείται ενδεδειγμένος σε ένα επίπεδο, μπορεί να καταστεί επιβλαβής σε ένα άλλο και, δεύτερον, λόγω της συνεχούς διάδρασης των επιπέδων, αφού, σε περίπτωση που παρουσιαστεί μια δυσλειτουργία σε ένα από αυτά, μπορεί να καταστραφεί ολόκληρο το στρατηγικό οικοδόμημα.⁵¹

Προχωρώντας στα επίπεδα της στρατηγικής, το ανώτερο ανήκει στην υψηλή στρατηγική. Η υψηλή στρατηγική αφορά τη χρήση όλων διαθέσιμων από ένα κράτος μέσων προκειμένου να επιτύχει ιεραρχημένους και σαφώς προσδιορισμένους πολιτικούς στόχους, στα πλαίσια μιας δυνητικής ή πραγματικής σύγκρουσης.⁵² Απλούστερα, η υψηλή στρατηγική συνιστά τον τρόπο με τον οποίο ένα κράτος μπορεί να παράγει ασφάλεια για τον εαυτό του.⁵³ Διαμορφώνεται από την πολιτική ηγεσία, η οποία οφείλει να ευθυγραμμίσει τη στρατιωτική στρατηγική με τις πολιτικές, διπλωματικές και οικονομικές στρατηγικές που έχουν σχεδιαστεί στα πλαίσια μιας πολεμικής προσπάθειας, ώστε καμία από τις διαστάσεις αυτές να μην υπονομεύει την άλλη αλλά να διασφαλίζει ότι υπάρχει συνεχής αλληλεπίδραση μεταξύ των⁵⁴ (κάθετη διάσταση)⁵⁵. Σκοπό της, αποτελεί η εκμετάλλευση των πλεονεκτημάτων της μιας πλευράς, χωρίς να αγνοείται και η υπονόμηση των πλεονεκτημάτων του αντιπάλου (οριζόντια διάσταση) ενώ κεντρικό της σημείο συνιστά η ιεράρχηση των προτεραιοτήτων, τόσο αναφορικά με τις απειλές όσο και ως προς τον τρόπο αντιμετώπισής των. Πεδίο ορισμού της υψηλής

⁵¹ Ibid., σ. 37.

⁵² Βλ. Κολιόπουλος Κωνσταντίνος, *Η στρατηγική σκέψη από την αρχαιότητα έως σήμερα*, Αθήνα, Εκδόσεις Ποιότητα, 2008, σ. 44.

⁵³ Βλ. Πλατιάς Αθανάσιος, *Διεθνείς σχέσεις και στρατηγική στο Θουκυδίδη*, σ. 83-84.

⁵⁴ Βλ. Platias Athanasios G. & Koliopoulos Constantinos, *Thucydides on Strategy: Athenian & Spartan Grand Strategies in the Peloponnesian War and their relevance today*, σ. 23-24.

⁵⁵ «η κάθετη διάσταση της στρατηγικής», όπως διατυπώνεται από το Λούτβακ, αναφέρεται στη διάδραση μεταξύ των διαφορετικών επιπέδων της στρατηγικής, βλ. Luttwak Edward N., *Strategy: the logic of war and peace*, σ. 90.

στρατηγικής αποτελεί, συνήθως, το διεθνές σύστημα ενώ καλύπτεται ολόκληρη η επικράτεια και ο πληθυσμός.⁵⁶

Υποστηρικτική της υψηλής στρατηγικής είναι η στρατιωτική στρατηγική.⁵⁷ Αυτή αναφέρεται στη χρήση όλων των διαθέσιμων στρατιωτικών μέσων από ένα κράτος για την προώθηση των πολιτικών αντικειμενικών σκοπών στα πλαίσια πραγματικής ή δυνητικής σύγκρουσης.

Η στρατιωτική στρατηγική μπορεί να λάβει είτε επιθετική είτε αμυντική μορφή, αναλόγως των απειλών, ευκαιριών και προτεραιοτήτων του κάθε κράτους.⁵⁸ Συγκεκριμένα, η επιθετική στρατιωτική στρατηγική κάνει χρήση της στρατιωτικής ισχύος με σκοπό την καταστροφή των ενόπλων δυνάμεων του αντιπάλου. Χαρακτηριστικά της αποτελούν το πρώτο πλήγμα, η κατάληψη εδάφους και η επίτευξη αποφασιστικής νίκης. Ως προς το πρώτο πλήγμα, ο επιτιθέμενος έχει τη δυνατότητα να κινηθεί αιφνιδιαστικά χρησιμοποιώντας τις ένοπλες δυνάμεις του προκειμένου να καταστρέψει το κέντρο βάρους⁵⁹ του αντιπάλου του. Οι παράγοντες από τους οποίους εξαρτάται η επιτυχία είναι, εκτός του να επιτευχθεί στρατηγικός αιφνιδιασμός, ο βαθμός ετοιμότητας και ανταπόκρισης των ενόπλων δυνάμεων του αντιπάλου καθώς και η δυνατότητα διεξαγωγής δευτέρου πλήγματος. Αναφορικά με την κατάληψη εδάφους, αυτή εξαρτάται από τους επιδιωκόμενους πολιτικούς στόχους, που αν είναι περιορισμένοι, ο επιτιθέμενος θα αρκестεί στην κατάληψη και υπεράσπιση ενός μέρους του εδάφους ενώ αν είναι απεριόριστοι, θα επεκταθεί στο σύνολο της επικράτειας του εχθρού. Ως

⁵⁶ Ibid., σ. 24.

⁵⁷ Βλ. Παπασωτηρίου Χαράλαμπος, *Βυζαντινή υψηλή στρατηγική, 6^{ος}-11^{ος} αιώνας*, 5^η έκδοση, Αθήνα, Εκδόσεις Ποιότητα, 2007, σ. 17-19.

⁵⁸ Βλ. Τσιριγώτης Διονύσιος, *Η ελληνική στρατηγική στη Μικρά Ασία, 1919-1922. Σύγχρονη ελληνική ιστορία και εξωτερική πολιτική*, Αθήνα, Εκδόσεις Ποιότητα, 2010, σ. 106-116.

⁵⁹ Το κέντρο βάρους, κατά τον Κλαούζεβιτς, συνιστά τον πυρήνα κίνησης και ισχύος, από τον οποίο εξαρτώνται τα πάντα και στον οποίο θα πρέπει να κατευθύνονται τα πλήγματα από το σύνολο των δυνάμεων. Πιθανά κέντρα βάρους είναι: α) οι ένοπλες δυνάμεις του εχθρού, β) η πρωτεύουσά του και γ) σε πόλεμο μεταξύ πολλών, ο ισχυρότερος εξ' αυτών. Βλ. Howard Michael, *Clausewitz. A Very Short Introduction*, Oxford University Press, 2002, σ. 40.

προς την επίτευξη της αποφασιστικής νίκης, η οποία αφορά την ήττα των ενόπλων δυνάμεων του αντιπάλου, είναι δυνατό να επιτευχθεί μέσω πολέμου φθοράς ή ελιγμού.⁶⁰ Ειδικότερα, σε έναν πόλεμο φθοράς, ο αντίπαλος αντιμετωπίζεται ως σειρά στόχων, οι οποίοι θα καταστραφούν μέσω χρήσης υπέρτερης ισχύος πυρός, με τελικό σκοπό την ολική καταστροφή του. Έτσι, το κόστος σε τέτοια περίπτωση προσδοκάται να είναι ανάλογο της ισχύος του εχθρού, καθώς σε μια υλική αναμέτρηση, την ήττα θα επωμισθεί η υλικά ασθενέστερη πλευρά. Ο πόλεμος ελιγμού εκτιμά τον εχθρό ως σύστημα, με τελικό σκοπό το να πληγούν τα νευραλγικά του σημεία. Η εφαρμογή αυτού του πολέμου γίνεται συνήθως από ασθενέστερα κράτη με περιορισμένους στόχους, που είτε θα οδηγηθούν σε μεγάλη επιτυχία είτε πλήρη αποτυχία.

Αναφορικά με την αμυντική στρατιωτική στρατηγική, αυτή αναφέρεται στη χρήση στρατιωτικής ισχύος προκειμένου να αποκρουστεί ή να περιοριστεί το επιθετικό χτύπημα του αντιπάλου. Χαρακτηριστικά της αποτελούν το δεύτερο πλήγμα (αφού έχει αποκρουστεί το πρώτο), η διατήρηση εδάφους και άρνηση του αποφασιστικού πλήγματος του εχθρού. Η αμυντική στρατιωτική στρατηγική μπορεί να λάβει διάφορες μορφές:⁶¹ α) Μπορεί να διεξαχθεί επίθεση στον εχθρό, τη στιγμή που εισβάλλει στο θέατρο των επιχειρήσεων (σε μια τέτοια περίπτωση η μάχη είναι περισσότερο πιθανή). β) Μπορεί, επίσης, ο αμυνόμενος να λάβει θέση κοντά στα σύνορα της επικράτειάς του, να αναμένει μέχρι την εμφάνιση του εχθρού και να επιτεθεί πρώτος (εδώ, οι πιθανότητες διεξαγωγής μάχης είναι λιγότερες, καθώς η στάση του αμυνόμενου είναι περισσότερο παθητική αλλά διατηρείται το πλεονέκτημα της αναμονής, πράγμα που σημαίνει ότι η αποφασιστικότητα του εχθρού δύναται να μειωθεί, όσον αφορά την επίθεση). γ) Ο αμυνόμενος μπορεί να περιμένει όχι μόνο την απόφαση του εχθρού για επίθεση αλλά και την πραγματική επίθεση (σε μια τέτοια περίπτωση, υπάρχει επίσης το πλεονέκτημα του

⁶⁰ Βλ. Κολιόπουλος Κωνσταντίνος, *Η στρατηγική σκέψη από την αρχαιότητα έως σήμερα*, σ. 49-53.

⁶¹ Βλ. Clausewitz Carl von, *On War*, βιβλ. 6, κεφ. 8, σ. 455-457.

χρόνου αναμονής, δοκιμάζοντας ξανά τα όρια της αποφασιστικότητας του εχθρού για επίθεση, όμως ο αμυνόμενος, -διατηρώντας κυρίως αμυντική στάση-, μπορεί να προχωρήσει σε ορισμένες επιθετικές κινήσεις από ένα μέρος του στρατού του). δ) Ο αμυνόμενος μπορεί να υποχωρήσει στο εσωτερικό της επικράτειάς του και να αντισταθεί εκεί· (εδώ, στόχος της υποχώρησης είναι η αποδυνάμωση του επιτιθέμενου σε σημείο τέτοιο που, είτε ο αμυνόμενος θα τον περιμένει ώστε να σταματήσει απότομα την προέλασή του είτε, τουλάχιστον, ο επιτιθέμενος θα είναι αρκετά αδύναμος ώστε να καταβάλλει την αντίσταση που αντιμετωπίζει από τον αμυνόμενο). Λαμβάνοντας υπ' όψιν και τις τέσσερις μορφές της αμυντικής στρατιωτικής στρατηγικής, μπορούμε να πούμε ότι: η παράταση της αμυντικής στάσης μέσω μιας προσεκτικά σχεδιασμένης οπισθοχώρησης, μπορεί να καταστήσει διαθέσιμους μια σειρά από πόρους,⁶² προερχόμενους από ουδέτερα κράτη, που μπορούν να βοηθήσουν τον αμυνόμενο· από τη μορφολογία του εδάφους, είτε φυσική είτε τεχνητή και από την υποστήριξη προερχόμενη από το λαό.

Το πεδίο ορισμού της στρατιωτικής στρατηγικής περιορίζεται σε ολόκληρη των επικράτεια αλλά και στα πραγματικά ή πιθανά θέατρα των επιχειρήσεων, διαμορφώνεται από τον αρχηγό των ενόπλων δυνάμεων και, αναφορικά με έναν πόλεμο, η ίδια εκτιμά το ρόλο κάθε κλάδου καθώς και τη σχετική προτεραιότητα των διαφόρων θεάτρων των επιχειρήσεων.⁶³

Το επόμενο επίπεδο της στρατιωτικής στρατηγικής είναι το επιχειρησιακό επίπεδο, το οποίο αφορά μια εκστρατεία. Στο επίπεδο αυτό, γίνεται χρήση μεγάλων στρατιωτικών μονάδων για την επίτευξη αντικειμενικών σκοπών που έχουν τεθεί στα πλαίσια μιας εκστρατείας, ενός θεάτρου επιχειρήσεων ή ενός κλάδου των ενόπλων δυνάμεων.⁶⁴ Το θέατρο των επιχειρήσεων δεν έχει σαφές μέγεθος αλλά εκτείνεται από

⁶² Βλ. Howard Michael, *Clausewitz. A Very Short Introduction*, σ. 58-59.

⁶³ Βλ. Platias Athanasios G. & Koliopoulos Constantinos, *Thucydides on Strategy: Athenian & Spartan Grand Strategies in the Peloponnesian War and their relevance today*, σ. 32-33.

⁶⁴ Βλ. Κολιόπουλος Κωνσταντίνος, *Η στρατηγική σκέψη από την αρχαιότητα έως σήμερα*, σ. 44-45.

πολύ μεγάλα έως αρκετά περιορισμένα θέατρα, εντός των οποίων δύναται να περιλαμβάνονται και άλλα αυτόνομα θέατρα. Το επιχειρησιακό επίπεδο συνιστά το πεδίο δράσης των στρατηγών.

Το επίπεδο κάτω από την επιχειρησιακή τέχνη, ανήκει στην τακτική. Ο Κλαούζεβιτς ορίζει την τακτική, ως τη χρήση των ενόπλων δυνάμεων στη συμπλοκή ενώ, θέλοντας να καταδείξει την αμφίδρομη σχέση τακτικής και στρατηγικής, ορίζει την τελευταία ως τη χρήση των συμπλοκών προς την επίτευξη του σκοπού του πολέμου.⁶⁵ Το τακτικό επίπεδο είναι σαφώς πιο περιορισμένο σε σύγκριση με τα προαναφερθέντα ενώ στοιχεία όπως το κλίμα, η γεωγραφία, το έδαφος διατηρούν μεγάλη σημασία ως προς το σχεδιασμό και τη διεξαγωγή μιας μάχης. Επίσης, το τακτικό επίπεδο είναι το πεδίο δράσης των κατώτερων αξιωματικών και των στρατευμάτων⁶⁶ ενώ τα ηθικά στοιχεία που πρέπει να διαθέτει το στράτευμα είναι η πολεμική εμπειρία, η γενναιότητα και το πατριωτικό πνεύμα.⁶⁷

Πέρα από τα επίπεδα της υψηλής στρατηγικής που προαναφέρθηκαν θα πρέπει να γίνει λόγος και για τις διαστάσεις της στρατηγικής,⁶⁸ που αφορούν μη στρατιωτικά στοιχεία.

Ξεκινώντας από τη διάσταση που αφορά τη διπλωματία, αυτή μπορεί να συνεισφέρει με την εξασφάλιση ή την έμμεση υποστήριξη ουδετέρων κρατών. Οι προσπάθειες που στρέφονται σε τέτοια κράτη δίδουν ιδιαίτερη σημασία στο να πεισθούν οι δυνάμεις αυτές, ότι συνιστά εθνικό τους συμφέρον μια μεροληπτική στάση ή μια είσοδος στον πόλεμο. Εξ' άλλου, βασικό στοιχείο της διπλωματίας είναι το να υπολογίζεται το εθνικό συμφέρον κάθε κράτους πέρα από τις όποιες αξίες διέπουν το διεθνές σύστημα. Συμβάλλει, επιπλέον, με τρόπο που να ελαχιστοποιεί πιθανούς άλλους ανταγωνιστές του κράτους ενώ

⁶⁵ Βλ. Clausewitz Carl von, *On War*, βιβλ. 2, κεφ. 1, σ. 146.

⁶⁶ Βλ. Platias Athanasios G. & Koliopoulos Constantinos, *Thucydides on Strategy: Athenian & Spartan Grand Strategies in the Peloponnesian War and their relevance today*, σ. 36-37.

⁶⁷ Βλ. Clausewitz Carl von, *On War*, βιβλ. 3, κεφ. 4, σ. 218.

⁶⁸ Βλ. Παπασωτηρίου Χαράλαμπος, *Βυζαντινή υψηλή στρατηγική, 6ος-11ος αιώνας*, σ. 16-22.

προχωρά ακόμα και στη διπλωματική απομόνωσή τους.⁶⁹ Επίσης, η διπλωματία αναλαμβάνει το ρόλο του πολιτικού συντονισμού των συμμάχων –σε περίπτωση που σε έναν πόλεμο εμπλέκονται περισσότερα των δύο κρατών–, ώστε να επιτευχθούν οι πολιτικοί σκοποί αλλά και να υπάρξει συνεισφορά σε πόρους. Επιπλέον, μπορεί να λειτουργήσει έτσι, ώστε να συναφθεί μια ευνοϊκή συνθήκη τερματισμού των συγκρούσεων κατά την οποία θα γίνονται αποδεκτοί οι πολιτικοί σκοποί της μιας πλευράς κατοχυρώνοντας, παράλληλα, την κάμψη της θέλησης του ηττημένου. Τέλος, όταν δεν υπάρχει ξεκάθαρη νίκη της μιας πλευράς, η διπλωματία αναλαμβάνει το ρόλο του να εξασφαλισθεί ο ευνοϊκότερος συμβιβασμός για κάθε έναν από τους εμπολέμους.

Παρακάτω, βρίσκεται η οικονομική διάσταση, η οποία καλείται να αντιμετωπίσει ένα σοβαρότατο πρόβλημα σε έναν πόλεμο, που είναι η υλική υποστήριξη των πολεμικών επιχειρήσεων. Η ίδια καταπιάνεται με το σύνολο των στοιχείων που είναι απαραίτητα σε ένα στρατό προκειμένου να εκπληρώσει την αποστολή του (πυρομαχικά, στέγαση, ιματισμός κ.λπ.). Πέρα, όμως, από την υποστήριξη των ενόπλων δυνάμεων της μιας πλευράς, αναφέρεται και στην υπονόμευση της αντίστοιχης διάστασης του αντιπάλου. Ως αποδοτικότερες επιχειρήσεις κατά οικονομικών στόχων εκτιμώνται αυτές που στρέφονται προς την καταστροφή των οικονομικών μέσων που αφορούν την υλική υποστήριξη των αντιπάλων ενόπλων δυνάμεων ενώ ως οι λιγότερο ή καθόλου αποδοτικές, θεωρούνται αυτές που ασχολούνται με τη γενική οικονομική καταστροφή του αντιπάλου ώστε να προκληθούν εσωτερικές αναταραχές.⁷⁰

Εκτός από τις διαστάσεις αυτές, δεν είναι σωστό να παραβλέπονται και να υποτιμώνται πολιτισμικές, ιδεολογικές και θρησκευτικές πηγές ισχύος, που εάν εκμεταλλευθούν αποτελεσματικά, ένα κράτος μπορεί να

⁶⁹ Βλ. Platias Athanasios G. & Koliopoulos Constantinos, *Thucydides on Strategy: Athenian & Spartan Grand Strategies in the Peloponnesian War and their relevance today*, σ. 43.

⁷⁰ Σε καιρό πολέμου, ο πληθυσμός τείνει να συσπειρώνεται γύρω από τον τιθέμενο πολιτικό στόχο.

κερδίσει τεράστια επιρροή, δυσανάλογη της πηγής ισχύος που προέρχεται από τις υπόλοιπες διαστάσεις.⁷¹

Τύποι υψηλής στρατηγικής

Παρ' ό,τι ο Χανς Ντελμπρύνκ, όταν περιέγραφε τις δύο τυπολογίες που θα παρουσιαστούν, αναφερόταν στη στρατιωτική στρατηγική, εντούτοις, αυτές μπορούν να αποδειχθούν ανεκτίμητες στη μελέτη της υψηλής στρατηγικής.

Βασισμένος στα μέσα που εφαρμόζει κάθε στρατηγική, ο Ντελμπρύνκ διαιρεί τη στρατηγική σε δύο τύπους:⁷² τη στρατηγική της εξουθένωσης (ή στρατηγικής των δύο πόλων) και τη στρατηγική της εκμηδένισης. Ως προς τη στρατηγική της εξουθένωσης, ονομάστηκε έτσι λόγω του ότι αποτελείτο από δύο πόλους, τη μάχη και τους ελιγμούς, με τη μάχη να αποτελεί ένα από τα διαθέσιμα μέσα για την επίτευξη των πολιτικών σκοπών. Ο ίδιος εκτιμούσε τη μάχη ως ένα εξίσου σημαντικό μέσο όπως η κατάληψη εδαφών, η καταστροφή των καλλιεργειών ή του εμπορίου και ο αποκλεισμός. Ο διοικητής θα πρέπει να διαθέτει την ικανότητα να εκτιμήσει ποιο από τα μέσα αυτά είναι το πιο αποτελεσματικό για την επίτευξη του πολιτικού σκοπού, τι ευνοεί κάθε περίοδος, τι συνθήκες επικρατούν στο αντίπαλο στρατόπεδο, αν ενδείκνυται η μάχη ή ο ελιγμός. Η στρατηγική της εκμηδένισης, από την άλλη, είχε μόνο ένα πόλο, την αποφασιστική μάχη και ο στρατηγός έπρεπε να εκτιμήσει, εάν υπό τις δεδομένες συνθήκες ευνοείτο μια τέτοια μάχη. Σε επίπεδο υψηλής στρατηγικής, ωστόσο, μια υψηλή στρατηγική εκμηδένισης δίδει έμφαση στη στρατιωτική στρατηγική κυρίως, θέτοντας τις υπόλοιπες σε υποδεέστερη θέση ενώ μια υψηλή στρατηγική της εξουθένωσης χρησιμοποιεί ταυτόχρονα όλα τα διαθέσιμα μέσα χωρίς να

⁷¹ Βλ. Platias Athanasios G. & Koliopoulos Constantinos, *Thucydides on Strategy: Athenian & Spartan Grand Strategies in the Peloponnesian War and their relevance today*, σ. 45.

⁷² Βλ. Γκόρντον Α. Κράιγκ, «Ντελμπρύνκ: Ο στρατιωτικός ιστορικός», στο Paret Peter (επιμ.), *Οι Δημιουργοί της Σύγχρονης Στρατηγικής από τον Μακκιαβέλλι στην Πυρηνική Εποχή*, μτφ. Ευάγγελος Κατσάνης, Αθήνα, Εκδόσεις Κωνσταντίνου Τουρίκη, 2004, σ. 409.

ξεχωρίζει κάποιο ιδιαίτερος.⁷³ Ο «βρετανικός τρόπος πολέμου» αποτελεί κλασσικό παράδειγμα υψηλής στρατηγικής της εξουθένωσης ενώ η στρατηγική του Ναπολέοντα κατά τις εκστρατείες του συνιστά αρχέτυπο της στρατηγικής της εκμηδένισης.

Λαμβάνοντας ιδιαίτερος υπ' όψιν το τελευταίο, οι ναπολεόντειες εκστρατείες οδήγησαν στη δημιουργία μιας δεύτερης τυπολογίας⁷⁴ της υψηλής στρατηγικής, αυτή της άμεσης και της έμμεσης προσέγγισης. Ο Κλαούζεβιτς, συμμετέχοντας στις εκστρατείες του Ναπολέοντα, ανέδειξε την άμεση προσέγγιση αναφέροντας πως *«η ιδανική στρατηγική συνίσταται στον εντοπισμό του κέντρου βάρους του εχθρού και στη συνέχεια, στην κατεύθυνση των συγκεντρωμένων πληγμάτων όλων των δυνάμεων εναντίον του· και εφ' όσον το κέντρο βάρους αποδειχθεί να είναι οι ένοπλες δυνάμεις του, τόσο το καλύτερο»*.⁷⁵ Σε επίπεδο υψηλής στρατηγικής, η άμεση προσέγγιση αφορά την κατεύθυνση της πολεμικής προσπάθειας πρωτίστως εναντίον του κύριου αντιπάλου.⁷⁶

Η έμμεση προσέγγιση κατά τον 20^ο αιώνα είχε συνδεθεί με το Λίντελ Χαρτ, όμως αξίζει να σημειωθεί ότι ο ίδιος φαίνεται να την όριζε κάθε φορά κατά τον τρόπο που ο ίδιος ήθελε.⁷⁷ Ένας ορισμός που μπορεί να δοθεί αναφορικά με αυτήν, είναι η παράκαμψη των ισχυρών σημείων του εχθρού και η αποφυγή της κατατριβής των φίλιων δυνάμεων. Σε επίπεδο υψηλής στρατηγικής, αφορά την παράκαμψη του κυρίου αντιπάλου με την πολεμική προσπάθεια να κατευθύνεται εναντίον των δευτερευόντων αντιπάλων, αναβάλλοντας έτσι το καίριο πλήγμα για την κατάλληλη στιγμή.⁷⁸

⁷³ Βλ. Κολιόπουλος Κωνσταντίνος, *Η στρατηγική σκέψη από την αρχαιότητα έως σήμερα*, σ. 31.

⁷⁴ Βλ. Platias Athanasios G. & Koliopoulos Constantinos, *Thucydides on Strategy: Athenian & Spartan Grand Strategies in the Peloponnesian War and their relevance today*, σ. 49.

⁷⁵ Βλ. Howard Michael, *Clausewitz. A Very Short Introduction*, σ. 40.

⁷⁶ Βλ. Βλ. Κολιόπουλος Κωνσταντίνος, *Η στρατηγική σκέψη από την αρχαιότητα έως σήμερα*, σ. 19.

⁷⁷ Ibid., σ. 222-224.

⁷⁸ Ibid., σ. 19.

Λαμβάνοντας τα ανωτέρω υπ' όψιν, παρακάτω θα παρουσιασθεί το πλαίσιο ανάλυσης μιας υψηλής στρατηγικής καθώς και τα κριτήρια αξιολόγησής της.

Το πλαίσιο για την ανάλυση της υψηλής στρατηγικής⁷⁹

Προκειμένου να αναλυθεί μια υψηλή στρατηγική, χρειάζεται να μελετώνται τα ακόλουθα στοιχεία:

α) Διάγνωση διεθνούς περιβάλλοντος (οι κίνδυνοι και οι ευκαιρίες).

Στο στάδιο αυτό, πρέπει να διατυπώνονται οι εκάστοτε κίνδυνοι και ευκαιρίες, -δυνητικές ή υπαρκτές-, ώστε βάσει του καταμερισμού ισχύος στο υπό μελέτη σύστημα, να προσαρμόζεται και η υψηλή στρατηγική.

β) Ιεράρχηση πολιτικών στόχων.

Στο σημείο αυτό, πρέπει να συνδυάζονται αποτελεσματικά τα διαθέσιμα μέσα ώστε να επιτευχθούν οι ιεραρχημένοι πολιτικοί αντικειμενικοί σκοποί. Έτσι δε θα σημειωθεί ούτε σπατάλη πόρων αλλά ούτε και προσπάθειας.

γ) Χρήση όλων των διαθέσιμων μέσων (μεγιστοποίηση δυνατοτήτων και ελαχιστοποίηση αδυναμιών).

Εδώ, σημασία δίδεται στην αποφυγή της υπερεξάπλωσης. Με άλλα λόγια, η υψηλή στρατηγική θα επιδιώξει συγκεκριμένους πολιτικούς στόχους, λαμβάνοντας υπ' όψιν όλα τα διαθέσιμα μέσα ενός κράτους, τους όποιους κινδύνους και τις ευκαιρίες παρουσιαστούν, ώστε να μεγιστοποιήσει τα πλεονεκτήματα που διαθέτει και να ελαχιστοποιήσει τα μειονεκτήματα.

δ) Εσωτερική και διεθνής νομιμοποίηση.⁸⁰

⁷⁹ Βλ. Πλατιάς Αθανάσιος, *Διεθνείς σχέσεις και στρατηγική στο Θουκυδίδη*, σ. 84-85. Στη βάση αυτών των στοιχείων θα αναλυθεί η υψηλή στρατηγική του Ναπολέοντα.

⁸⁰ Ibid., σ. 113-114.

Στο στάδιο αυτό, η υψηλή στρατηγική πρέπει να απολαμβάνει νομιμοποίησης τόσο στο εσωτερικό όσο και στο διεθνές περιβάλλον. Ως προς την εσωτερική νομιμοποίηση, το ζήτημα περιλαμβάνει την υποστήριξη και κινητοποίηση του πληθυσμού στην πολεμική προσπάθεια αλλά, παράλληλα, και την προσπάθεια υπονόμευσης της εσωτερικής νομιμοποίησης του αντιπάλου. Εξαρτάται από τους πολιτικούς στόχους που έχουν τεθεί αναφορικά με έναν πόλεμο ενώ λαμβάνει διαφορετικές μορφές αναλόγως του εκάστοτε πολιτικού συστήματος.⁸¹ Ως προς τη διεθνή νομιμοποίηση,⁸² αυτή αφορά το κατά πόσο οι πολεμικοί στόχοι και τα διαθέσιμα μέσα συμβαδίζουν με τις επικρατούσες συνθήκες στο διεθνές περιβάλλον. Ουδέτερα κράτη δύναται να επηρεαστούν από τη στάση των εμπολέμων, καθώς, συνήθως, οι τελευταίοι παρουσιάζουν τις ενέργειές τους με τη μορφή μιας διεθνώς αποδεκτής ιδεολογίας.

Κριτήρια αξιολόγησης της υψηλής στρατηγικής

Παρακάτω, παρουσιάζονται πέντε κριτήρια που χρησιμοποιούνται για την αξιολόγηση της υψηλής στρατηγικής:⁸³

1) Το κριτήριο της καταλληλότητας.

Το κριτήριο αυτό αφορά το κατά πόσο μια υψηλή στρατηγική προσιδιάζει τόσο στο εσωτερικό όσο και το διεθνές περιβάλλον. Στις όποιες απειλές και ευκαιρίες παρουσιάζονται, η υψηλή στρατηγική πρέπει να επιδεικνύει προσαρμοστικότητα, ώστε να καθίστανται εκμεταλλεύσιμα τα πλεονεκτήματα της χώρας αλλά και τα μειονεκτήματα του αντιπάλου.

2) Το κριτήριο της εσωτερικής συνοχής.

⁸¹ Βλ. Παπασωτηρίου Χαράλαμπος, *Ο Αγώνας για την Ελληνική Ανεξαρτησία. Πολιτική και στρατηγική των Ελλήνων και της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας, 1821-1832*, Αθήνα, Εκδόσεις Ι. Σιδέρης, 1996, σ. 21-22.

⁸² Ibid., σ. 22-23.

⁸³ Βλ. Παπασωτηρίου Χαράλαμπος, *Βυζαντινή υψηλή στρατηγική, 6ος-11ος αιώνας*, σ. 33-35.

Το εν λόγω κριτήριο αναφέρεται στο κατά πόσο ένα μέσο ή μία διάσταση της υψηλής στρατηγικής λειτουργεί με τρόπο που να υπονομεύει ή να υποστηρίζει τις υπόλοιπες.

3) Το κριτήριο της αποδοτικότητας.

Εδώ γίνεται λόγος για το μέτρο στο οποίο τα μέσα προωθούν τους πολιτικούς σκοπούς μέσω μιας εκτίμησης της σχέσης κόστους-οφέλους. Δηλαδή, μέσα από το σχεδιασμό της υψηλής στρατηγικής, πρέπει να καταστεί σαφής η πιο αποτελεσματική στρατηγική, η οποία σε μια ανάλυση κόστους-οφέλους, θα προσφέρει τα καλύτερα αποτελέσματα.

4) Το κριτήριο του συσχετισμού ικανοτήτων και στόχων.

Το κριτήριο αυτό αφορά το κατά πόσο καλύπτεται το κενό δυνατοτήτων-προσδοκιών· δηλαδή το κατά πόσο οι επιδιωκόμενοι στόχοι συμβαδίζουν με τις δυνατότητες ενός κράτους, ώστε να μην προκύψει το πρόβλημα της υπερεξάπλωσης.

5) Το κριτήριο της αντοχής σε σφάλματα

Το εν λόγω κριτήριο αναφέρεται στο μέτρο κατά το οποίο μια υψηλή στρατηγική μπορεί να αντεπεξέλθει σε συγκυριακά σφάλματα και κακοτυχίες χωρίς απαγορευτικό κόστος. Βέβαια, δεν είναι δυνατό να μην υπάρξουν περιπτώσεις που θα προκύψουν σφάλματα και κακοτυχίες· η ουσία αυτού το κριτηρίου βρίσκεται στο ότι, εφ' όσον μια υψηλή στρατηγική βρίσκεται αντιμέτωπη με αυτά, δεν εκτρέπεται και ανασυγκροτείται.

Έχοντας καλύψει το θεωρητικό μέρος της μελέτης, ακολούθως θα παρατεθούν τα στάδια στις σχέσεις μεταξύ Γαλλίας και Ρωσίας μέχρι το 1812.

Γ. ΓΑΛΛΙΑ - ΡΩΣΙΑ: ΤΑ ΣΗΜΕΙΑ ΠΡΟΣΤΡΙΒΩΝ

Είναι γενικά παραδεκτό ότι η εκστρατεία του Ναπολέοντα κατά της Ρωσίας ήταν το μεγαλύτερο λάθος του. Κύριο μέλημά του ήταν να αποκλείσει τη Βρετανία από τα ευρωπαϊκά ζητήματα και το συνεχιζόμενο λαθρεμπόριο βρετανικών ειδών μέσω της Ρωσίας και ύστερα προς τη δυτική Ευρώπη, ήταν ο πραγματικός λόγος⁸⁴ για την απόφασή του να εισβάλλει στη Ρωσία. Ειδικότερα, δύο ήταν τα κύρια σημεία που δημιούργησαν προστριβές στις δύο χώρες: το Ηπειρωτικό Σύστημα και το Πολωνικό ζήτημα.

Το Νοέμβριο του 1806, ο Ναπολέων σιράφηκε κατά της Βρετανίας εκδίδοντας το Διάταγμα του Βερολίνου, σύμφωνα με το οποίο τα βρετανικά νησιά κηρύσσονταν σε κατάσταση αποκλεισμού⁸⁵ ενώ το Δεκέμβριο επέβαλε το «Ηπειρωτικό Σύστημα», το οποίο τερμάτιζε τις εμπορικές συναλλαγές του συνόλου σχεδόν της ηπειρωτικής Ευρώπης με τη Βρετανία.⁸⁶ Μετά την ήττα της Ρωσίας στο Φρίντλαντ υπεγράφη η Συνθήκη του Τιλσίτ (7 Ιουλίου 1807), στην οποία συμφωνήθηκε η διακοπή των συναλλαγών της με τη Βρετανία.⁸⁷

Η Συνθήκη του Τιλσίτ⁸⁸ φαινόταν να αποκαθιστά την ειρήνη στην Ευρώπη, αφού η Ρωσία συμμαχούσε με τη Γαλλία, υποσχόμενη να «κλείσει» τα λιμάνια της στο βρετανικό εμπόριο, με το Ναπολέοντα να εκτιμά ότι «η ειρήνη όλου του κόσμου εξαρτάται από την Πειρούπολη.» Βέβαια, ο Τσάρος αργότερα αντιλήφθηκε ότι είχε διαπράξει μέγα λάθος,

⁸⁴ Βλ. Smith Digby, *Napoleon Against Russia: A concise history of 1812*, South Yorkshire, Pen & Sword Military, 2004, σ. 9.

⁸⁵ Κατά το Φούλερ, το διάταγμα συνιστούσε τον ακρογωνιαίο λίθο της πολιτικής του Ναπολέοντα, καθώς όποιος το υιοθετούσε ήταν φίλος ενώ όποιος απείχε θεωρείτο εχθρός. Βλ. Fuller J.F.C., *Οι αποφασιστικές μάχες που διαμόρφωσαν τον κόσμο, 1792-1944*, μτφ. Κ. Κολιόπουλος, Αθήνα, Εκδόσεις Ποιότητα, 2008, β' τόμος, σ. 148.

⁸⁶ Οι Βρετανοί απάντησαν στο Διάταγμα του Βερολίνου με αποκλεισμό στο γαλλικό εμπόριο, *ibid.*, σ. 148-149.

⁸⁷ Βλ. Κολιόπουλος Ι. Σ., *Νεώτερη Ευρωπαϊκή Ιστορία, 1789-1945, Από τη Γαλλική Επανάσταση μέχρι τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο*, 8^η έκδοση, Θεσσαλονίκη, Εκδόσεις Βάνιας, 2001, σ. 58.

⁸⁸ Βλ. Zamoyski Adam, *Moscow 1812: Napoleon's fatal march*, New York, HarperCollins Publishers, 2005, σ. 29.

καθώς στο εσωτερικό η συνθήκη θεωρείτο ταπεινωτική και η ενέργειά του σήμαινε προδοσία. Αποφάσισε, λοιπόν, προσποιηθεί την υποστήριξη της συνθήκης και της φιλίας με το Ναπολέοντα.

Η προσποίηση αυτή κατέστη σαφής όταν ο Ναπολέων κλήθηκε να αντιμετωπίσει την Αυστρία τον Απρίλιο του 1809 και στηριζόταν στη βοήθεια του Αλεξάνδρου, ο οποίος καθυστέρησε στην απόκρισή του και ο στρατός που έστειλε δεν ήταν ιδιαίτερος αποδοτικός.⁸⁹ Ο Βοναπάρτης θεωρούσε δεδομένη τη συμμαχία με τη Ρωσία και πλέον είχε να αντιμετωπίσει ένα φοβερό αντίπαλο παρά ένα χρήσιμο σύμμαχο.

Εφόσον το Ηπειρωτικό Σύστημα, λοιπόν, έβλαπτε τη ρωσική οικονομία, που εξαρτιόταν από τις εξαγωγές σιτηρών, ξυλείας και άλλων πρώτων υλών προς τη Βρετανία και άλλες περιοχές,⁹⁰ ο Αλέξανδρος είχε αρχίσει να σκέπτεται ότι, εάν δεν απεκήρυττε τη συμμαχία με τη Γαλλία, πιθανόν να κατέληγε δολοφονημένος -όπως ο πατέρας του- από τους ευγενείς.⁹¹ Οι περιουσίες τους είχαν καταστραφεί από τον αποκλεισμό, αφού διατηρούσαν μεγάλες εκτάσεις σιτηρών και δασών και η υπερηφάνεια τους από το 1807 είχε δοκιμαστεί αρκετά και επιθυμούσαν εκδίκηση. Μόνος σύμμαχος τους ήταν η Βρετανία, η οποία μπορούσε να τους στείλει χρήματα και όπλα όχι όμως στρατεύματα.

Ο Ναπολέων, βέβαια, προκειμένου να ενισχύσει τον αποκλεισμό ακολούθησε μια σειρά αυθαιρεσιών, όπως η προσάρτηση του Λουκάτου του Όλντεμπουργκ, πράξη που ο Τσάρος εκτίμησε ως προσωπική προσβολή, λόγω του ότι ο δούκας ήταν κουνιάδος του.⁹² Το Δεκέμβριο του 1810, λοιπόν, εξέδωσε ουκάζιο με το οποίο έπαυε να συμμετέχει στον αποκλεισμό και αποχωρούσε από τη συμμαχία με τη Γαλλία.⁹³ Πλέον τα αποικιακά προϊόντα που μεταφέρονταν από ουδέτερα πλοία θα

⁸⁹ Ibid., σ. 38.

⁹⁰ Βλ. Connolly Owen, *Blundering to glory: Napoleon's military campaigns*, 3d edition, Oxford, Rowman & Littlefield Publishers, Inc., 2006, σ. 161.

⁹¹ Οι ευγενείς ήταν αγγλόφιλοι και, προφανώς, αντίθετοι σε φιλική σχέση με τη Γαλλία. Βλ. Fins John Tartellin "Napoleon and Russia", 2009, στο σύνδεσμο <http://www.scribd.com/doc/22147943/NAPOLEON-AND-RUSSIA> (πρόσβαση 07.05.2010).

⁹² Βλ. Fuller J.F.C., *Οι αποφασιστικές μάχες που διαμόρφωσαν τον κόσμο*, σ. 155.

⁹³ Βλ. Smith Digby, *Napoleon Against Russia: A concise history of 1812*, σ. 11.

γίνονταν δεκτά στα ρωσικά λιμάνια ενώ επέβαλλε μεγάλους δασμούς στις εισαγωγές κρασιών και μεταξωτών, ώστε να ζημιωθεί το γαλλικό εξαγωγικό εμπόριο.

Το ζήτημα της Πολωνίας⁹⁴ ήταν το δεύτερο σημείο προστριβών καθώς με τη δημιουργία του Δουκάτου της Βαρσοβίας γεννήθηκε η πιθανότητα αποκατάστασης του Βασιλείου της Πολωνίας και ο Αλέξανδρος εκτιμούσε ότι δεν υπήρχαν εγγυήσεις για ενδεχόμενη μη αποκατάστασή του από το Βοναπάρτη. Ο τελευταίος δέχθηκε να τις επικυρώσει μυστικά ενώ ο Αλέξανδρος επιθυμούσε ανοικτή συμφωνία,⁹⁵ η οποία δεν επετεύχθη, παρ' ότι ο Αλέξανδρος έστειλε αργότερα απεσταλμένο για πρόταση ανταλλαγής του Όλντεμπουργκ με τη Βαρσοβία. Ο Ναπολέων φυσικά εξοργίστηκε και οι σχέσεις των δύο χωρών -που είχαν κιάλας εκκινήσει στρατιωτικές προετοιμασίες- διεκόπησαν.

Έχοντας διατυπώσει το κλίμα πριν τη σύγκρουση, θα ακολουθήσει η στρατηγική ανάλυση της εκστρατείας του 1812.

⁹⁴ Αρχές του 18^{ου} αι., το βασίλειο της Πολωνίας μετρούσε 12 εκ. πληθυσμό και ήταν ακόμη ένα ανεξάρτητο, ωστόσο, ταραχώδες κράτος. Αυτό το βασίλειο, είχε δημιουργηθεί από την ένωση των βασιλικών κτημάτων της Πολωνίας με τα πιο εκτεταμένα εδάφη του μεγάλου δουκάτου της Λιθουανίας. Η Πολωνία υπέστη μεγάλες εδαφικές απώλειες κυρίως από τη Ρωσία, αφού η αιρετή μοναρχία επέτρεπε στις μεγάλες δυνάμεις να παρεμβαίνουν στα εσωτερικά της. Στο τέλος του 18^{ου} αι. Ρώσοι, Αψβούργοι και Πρώσοι έλυσαν τις διαφορές τους εις βάρος της Πολωνίας μοιράζοντάς την στα τρία, εξαφανίζοντας τη χώρα από το χάρτη. Βλ. περισσότερα, Cate Curtis, *The war of the two emperors. The duel between Napoleon and Alexander: Russia, 1812*, New York, Random House, 1985, σ. 21-22.

⁹⁵ Σε περίπτωση πολέμου, ο Ναπολέων θα χρειαζόταν την Πολωνία για τις επιχειρήσεις εναντίον του Τσάρου και έπρεπε να δίδει ελπίδες στους Πολωνούς ενώ ο Αλέξανδρος, ζητώντας ανοικτή συμφωνία, θα έθετε τέλος στις προσδοκίες τους.

Δ. Η ΥΨΗΛΗ ΣΤΡΑΤΗΓΙΚΗ ΤΟΥ ΝΑΠΟΛΕΟΝΤΑ

ΣΤΗΝ ΕΚΣΤΡΑΤΕΙΑ ΤΟΥ 1812

Το πλαίσιο ανάλυσης της υπό μελέτη περίπτωσης θα καλύψει τις ακόλουθες τέσσερις διαστάσεις: α) τη διάγνωση του διεθνούς περιβάλλοντος, β) τον καθορισμό και την ιεράρχηση των πολιτικών σκοπών, γ) την κατανομή των διαθέσιμων μέσων για να επιτευχθούν αυτοί οι σκοποί και δ) το ζήτημα της νομιμοποίησης στο εσωτερικό και εξωτερικό περιβάλλον.

Αφού έχει γίνει αναφορά στα σημεία προστριβής μεταξύ Γαλλίας και Ρωσίας από το 1807 και ύστερα, θα ακολουθήσει το αναλυτικό πλαίσιο της υψηλής στρατηγικής του Ναπολέοντα, ξεκινώντας από τη διάγνωση του διεθνούς περιβάλλοντος.

Ι. ΔΙΑΓΝΩΣΗ ΔΙΕΘΝΟΥΣ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΟΣ

Η διάσταση αυτή καλείται να αναδείξει τις ευκαιρίες και τους περιορισμούς όπως αυτοί προκύπτουν από τον περιφερειακό καταμερισμό ισχύος. Στόχος είναι να διερευνηθεί κατά πόσον η υψηλή στρατηγική του Ναπολέοντα αξιοποίησε τα παράθυρα τρωτότητας που προέκυψαν και εάν μερίμνησε ή όχι να αναχαιτίσει ή να υπερκεράσει τους κινδύνους ρευστότητας και αλλαγών στο υπό μελέτη σύστημα.

Α. ΣΤΑΤΙΚΗ ΑΝΑΛΥΣΗ ΤΗΣ ΚΑΤΑΝΟΜΗΣ ΙΣΧΥΟΣ

Προτού ακολουθήσει η ανάλυση, θα πρέπει να τεθούν ορισμένα όρια και η εκκίνηση θα γίνει με αυτά αναφορικά με το σύστημα που μελετάται. Στα πλαίσια του διεθνούς συστήματος, για παράδειγμα, οι

Ηνωμένες Πολιτείες της Αμερικής συνιστούσαν μια δύναμη με ανοδική πορεία,⁹⁶ όμως λόγω του ότι δεν απασχόλησαν ιδιαίτερα τις επιλογές της Γαλλίας και της Ρωσίας το συγκεκριμένο διάστημα, θα παραμείνουν εκτός των ορίων αυτού· έτσι, θα περιοριστούμε στην Ευρώπη. Προχωρώντας στα όρια της χρονικής στιγμής που θα εξεταστεί η κατανομή ισχύος μεταξύ των μεγάλων δυνάμεων, αυτά θα αποτελέσουν την περίοδο μεταξύ 1807-1812, όταν ο Ναπολέων προσπαθούσε να κατακτήσει ολόκληρη την Ευρώπη, με γνώμονα να καταστήσει έπειτα ως ηγεμόνα της τη Γαλλία.

Προκειμένου, όμως, να αιτιολογηθεί ο χαρακτηρισμός του υπό μελέτη συστήματος, πρέπει να γίνουν ορισμένες επισημάνσεις.

Κατ' αρχάς, και οι τέσσερις μεγάλες δυνάμεις της εποχής, στην Ευρώπη, η Πρωσία, η Αυστρία και η Ρωσία και από την άλλη πλευρά της Μάγχης η Μεγάλη Βρετανία, ποτέ μέχρι τότε δε συνασπίσθηκαν ταυτόχρονα κατά του Ναπολέοντα⁹⁷ και όσες φορές επιχειρήθηκε συνασπισμός, ήταν ανεπαρκής για να τον αναχαιτίσει. Ειδικότερα, η Μεγάλη Βρετανία, -μέλος των εκάστοτε συνασπισμών-, δε συμμετείχε στις χερσαίες συγκρούσεις των συμμάχων της αλλά αρκέστηκε στο να τους μεταφέρει τα βάρη της αναχαίτισης της γαλλικής απειλής. Η υδάτινη έκταση που τη χώριζε από την ηπειρωτική Ευρώπη την καθιστούσε το λιγότερο ιρωτό σε εισβολή εχθρό του Ναπολέοντα, καθώς δε διέθετε χερσαία ισχύ ικανή να αντιμετωπίσει τον πανίσχυρο γαλλικό στρατό. Πολεμούσε, ωστόσο, τη Γαλλία εμμέσως επιχορηγώντας τους συμμάχους της και αποστέλλοντας μόνο μικρά στρατεύματα.⁹⁸ Η Αυστρία και η Πρωσία το διάστημα αυτό «συνετάχθησαν» με το μέρος της

⁹⁶ Ο Ναπολέων θεωρούσε ότι οι Αμερικανοί θα αναδειχθούν ως αρκετά ισχυρή δύναμη απέναντι στην Ευρώπη τους επόμενους δύο ή τρεις αιώνες. Βάσει των προβλέψεών του, δε συνιστούσαν απειλή για το άμεσο μέλλον, καθώς ανέμενε να ξεσπάσουν συγκρούσεις μεταξύ Αμερικής και Βρετανίας. Βλ. Elman Colin, "Extending Offensive Realism: The Louisiana Purchase and America's Rise to Regional Hegemony", *The American Political Science Review*, Vol. 98, No 4 (Nov., 2004), pp. 563-576 στο σύνδεσμο <http://www.jstor.org/stable/pdfplus/4145325.pdf>, (πρόσβαση 28.04.2010).

⁹⁷ Βλ. Κολιόπουλος Ι. Σ., *Νεώτερη Ευρωπαϊκή Ιστορία, 1789-1945, Από τη Γαλλική Επανάσταση μέχρι τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο*, σ. 53.

⁹⁸ Βλ. Mearsheimer, *Η τραγωδία της πολιτικής των μεγάλων δυνάμεων*, σ. 570.

Γαλλίας και για το λόγο αυτό, τονίζεται το γεγονός ότι η μόνη μεγάλη δύναμη που είχε κληθεί να αντιμετωπίσει ο Ναπολέοντας στην ηπειρωτική Ευρώπη ήταν η Ρωσία.

Από τα παραπάνω συνάγεται ότι, βάσει της θεωρίας, την περίοδο αυτή επικρατεί ο «μη ισορροπημένος πολυπολισμός». Υπενθυμίζεται ότι, ένα σύστημα μπορεί να χαρακτηριστεί ως τέτοιο, εφ' όσον κυριαρχούν τρεις ή περισσότερες μεγάλες δυνάμεις και μία από αυτές συνιστά δυνητικό ηγεμόνα, λόγω του ότι σημειώνεται μεγάλο χάσμα ισχύος μεταξύ των. Το χάσμα αυτό αφορά τη μεγάλη διαφορά σε πλούτο και στρατιωτική ισχύ από μέρους του δυνητικού ηγεμόνα.⁹⁹

Β. ΔΥΝΑΜΙΚΗ ΑΝΑΛΥΣΗ ΤΗΣ ΚΑΤΑΝΟΜΗΣ ΙΣΧΥΟΣ

Πέραν της στατικής, ιδιαίτερη σημασία έχει και η δυναμική ανάλυση, ώστε να διασαφηνιστούν οι διάφορες τάσεις στην κατανομή της ισχύος. Στο πλαίσιο αυτό, θα επισημανθεί ο τρόπος με τον οποίο ο Ναπολέοντας ενήργησε στην κάθε περίπτωση και, αν η κατανομή ισχύος μέχρι την έναρξη της σύγκρουσης ευνοούσε αυτόν ή όχι. Σαφώς, επειδή η στρατηγική δεν υπάρχει ποτέ εν κενώ, θα μελετηθεί και η συμπεριφορά των υπολοίπων μεγάλων δυνάμεων.

Η χρηματοδότηση των πολεμικών επιχειρήσεων και το κόστος συντήρησης των πολυάριθμων στρατευμάτων του Ναπολέοντα δεν ήταν δυνατό να βαρύνουν μόνο τη Γαλλία.¹⁰⁰ Ουσιαστικά, οι φιλοδοξίες του «χρηματοδοτούνταν» από τη λαφυραγώγηση. Ξεκινώντας από το εσωτερικό, είχαν δημευθεί και πωληθεί περιουσίες όσων θεωρούνταν «εχθροί της Επανάστασης» ενώ όταν η επανάσταση αυτή έπρεπε να προστατευθεί μέσω στρατιωτικών επιχειρήσεων σε γείτονες χώρες, αναπόφευκτα, τα «έξοδα» θα πλήρωναν οι ξένοι. Έτσι, η δήμευση και πώληση των περιουσιών των βασιλέων των ηττημένων χωρών, τα λάφυρα

⁹⁹ Το χάσμα ισχύος θα καταστεί εμφανές παρακάτω.

¹⁰⁰ Βλ. Kennedy Paul, *Η Άνοδος και η Πτώση των Μεγάλων Δυνάμεων. Οικονομική Μεταβολή και Στρατιωτική Σύγκρουση από το 1500 ως το 2000*, μτφ. Α.Ν. Παναρέτου, Αθήνα, Εκδόσεις Αξιώτελλη, 1990, σ. 193-194.

από στρατούς, από μουσεία και από τους θησαυρούς αυτών, οι πολεμικές αποζημιώσεις και η επιβολή παροχής στρατευμάτων από τα κράτη δορυφόρους, βοηθούσαν το Ναπολέοντα να καλύψει τις στρατιωτικές του δαπάνες. Η συνέχεια των νικηφόρων επιχειρήσεων διατηρώντας στρατεύματα εκτός Γαλλίας και αποφεύγοντας να επιβαρύνει τους Γάλλους πολίτες με δυσβάσταχτους φόρους, λοιπόν, θα διατηρούσε το σύστημα του Ναπολέοντα. Όπως χαρακτηριστικά ανέφερε: «Η δύναμή μου βασίζεται στη δόξα μου και η δόξα μου στις νίκες που κέρδισα... Η κατάκτηση με έκανε αυτό που είμαι και μόνο με την κατάκτηση θα καταφέρω να διατηρήσω τη θέση μου».¹⁰¹

Ειδικότερα, μετά τη συνθήκη ειρήνης με τη Ρωσία το 1807 και εντάσσοντάς την στο Ηπειρωτικό Σύστημα, ο Ναπολέων στράφηκε προς την αντιμετώπιση της Βρετανίας, που αντιστεκόταν στις προσπάθειές του να επεκτείνει τη σφαίρα επιρροής της Γαλλίας εκτός της ηπειρωτικής Ευρώπης ενώ αμφισβητούσε και υπονόμει τη γαλλική κυριαρχία εντός αυτής· ο μόνος τρόπος με τον οποίο θα μπορούσε να αντιμετωπιστεί ήταν ο οικονομικός πόλεμος. Ο έλεγχος που ασκούσε στην Ευρώπη τού επέτρεπε να αποκλείσει τα βρετανικά προϊόντα από την ήπειρο και τα βρετανικά πλοία από τα λιμάνια. Αποκόπτοντας τις προσόδους από τις εξαγωγές, η Βρετανία θα υπέκυπτε ή τουλάχιστον θα έπαιε να συνιστά απειλή.

Βέβαια, η απάντηση της Βρετανίας στο Ηπειρωτικό Σύστημα ήταν άμεση· στις 7 Δεκεμβρίου 1807 το υπουργικό συμβούλιο δημοσίευσε διαταγή για εμπορικό αποκλεισμό που στόχο είχε τον έλεγχο του γαλλικού εμπορίου και επέτρεπε σε ουδέτερα πλοία να εμπορεύονται με όρους των Βρετανών. Αποτέλεσμα ήταν η ηπειρωτική Ευρώπη να υπόκειται σε ταλαιπωρία και συνεχές λαθρεμπόριο, στο οποίο η Γαλλία εν τέλει όχι μόνο συναίνεσε αλλά και συμμετείχε.¹⁰²

¹⁰¹ Ibid., σ. 194.

¹⁰² Ibid., σ. 165-166.

Όσον αφορά την Πρωσία,¹⁰³ υπέστη με τη Συνθήκη του Τιλσίτ εδαφικό ακρωτηριασμό, αναγκαζόμενη να αναγνωρίσει τις πολιτικές αλλαγές, όπως αυτές είχαν επιβληθεί από το Ναπολέοντα και αναλαμβάνοντας το ρόλο του ουδέτερου κράτους μεταξύ Γαλλίας και Ρωσίας. Αργότερα, αναγκάστηκε να υπογράψει συνθήκη με απεχθείς όρους με αποτέλεσμα να κατέλθει από την κλίμακα των μεγάλων δυνάμεων.

Όσον αφορά την Αυστρία,¹⁰⁴ μετά την ήττα της το 1809, η διεύθυνση των εξωτερικών υποθέσεων ανατέθηκε στο Μέπερνικ, ο οποίος εκτιμώντας ότι το σοβαρότερο πρόβλημα αποτελούσε η Γαλλία, επεδίωξε και καλλιέργησε καλές σχέσεις με αυτήν.¹⁰⁵ Παράλληλα, ο Ναπολέοντας ανέπτυξε δεσμούς γάμου με τη χώρα, καθώς παντρεύτηκε την κόρη του τέως εχθρού του, Φράνσις Α', καθιστώντας τον ως έναν εκ των νομιμοποιημένων Ευρωπαίων μοναρχών.¹⁰⁶

Η Ρωσία επέλεξε τη μεταφορά βαρών στη Βρετανία προκειμένου να εκτρέψει την προσοχή της Γαλλίας και να ανακάμψει, προσπαθώντας να βελτιώσει τη θέση της στην Κεντρική Ευρώπη. Αυτό που έκανε ήταν να «κερδίσει χρόνο» ενώ θα έπρεπε το συντομότερο δυνατό να ανασυνταχθεί για την αναπόφευκτη σύγκρουση με το Ναπολέοντα. Καθώς είχε γίνει αντιληπτή η ολοένα μεγαλύτερη συσσώρευση ισχύος του Ναπολέοντα, ο Τσάρος προέβη σε δύο πολιτικές κινήσεις:¹⁰⁷ φρόντισε να εξασφαλίσει τη συμμαχία με τη Σουηδία και την ειρήνη με την Τουρκία (έναν πόλεμο που είχε υποκινήσει ο Ναπολέων) και μέχρι το 1812 το είχε καταφέρει.¹⁰⁸

¹⁰³ Βλ. Κολιόπουλος Ι. Σ., *Νεώτερη Ευρωπαϊκή Ιστορία, 1789-1945, Από τη Γαλλική Επανάσταση μέχρι του Β' Παγκόσμιο Πόλεμο*, σ. 56-57.

¹⁰⁴ Ibid., σ. 62-63.

¹⁰⁵ Βλ. Fischer Todd, *The Napoleonic Wars: The empires fight back, 1808-1812*, σ. 50-51.

¹⁰⁶ Βλ. Connelly Owen, *Blundering to glory: Napoleon's military campaigns*, σ. 155.

¹⁰⁷ Βλ. Fischer Todd, *The Napoleonic Wars: The empires fight back, 1808-1812*, (Essential Histories), Oxford, Osprey Publishing, 2001, σ. 52.

¹⁰⁸ Η Σουηδία θα ελάμβανε τη Νορβηγία, μια κτήση της Δανίας και η Τουρκία συμβιβάσθηκε με τη ρωσική εκκένωση της Μολδαβίας και της Γαλικίας.

Ο Ναπολέον, ωστόσο, απέκτησε την ισχύ που επιθυμούσε από τις υπόλοιπες μεγάλες δυνάμεις της ηπειρωτικής Ευρώπης, καθιστώντας τις είτε ως εξαρτημένες είτε ως συμμάχους, προσπαθώντας να αναδειχθεί σε ηγεμόνα της Ευρώπης. Οι δραστηριότητές του διέγραφαν τις τάσεις στην κατανομή ισχύος μεταξύ των δύο δυνάμεων, αφού ο ίδιος ενισχυόταν σημαντικά από τα κράτη, που προηγουμένως συνασπίζονταν εναντίον του, καταφέροντας να εκμεταλλευθεί τα οφέλη του πολέμου και της κατάκτησης. Χρησιμοποίησε το ανθρώπινο δυναμικό από τους ηττημένους, μεγιστοποιώντας το μέγεθος των στρατευμάτων του· απέκτησε έδαφος με στρατηγική σημασία -δημιουργία Δουκάτου της Βαρσοβίας- ενώ κατόρθωσε να εκτοπίσει την ισχύ της Αυστρίας και της Πρωσίας προς το μέρος του. Η διαφορά αυτή σε ισχύ σε σχέση με τη Ρωσία, ήταν αισθητή, καθώς στηριζόμενος στους συμμάχους του, θα ελάμβανε στρατεύματα και χρήματα για το «εγχείρημά» του.

Συνοψίζοντας, το μόνο εμπόδιο που στεκόταν ανάμεσα στο Ναπολέοντα και την κυριαρχία της Γαλλίας στην Ευρώπη ήταν η Ρωσία.¹⁰⁹ Από το 1807, ο γαλλικός στρατός, έχοντας δημιουργήσει υποτελή βασιλεία κατά μήκους του Ρήνου, στην Ιταλία και την Ισπανία, είχε κατορθώσει να υποβαθμίσει την Πρωσία σε δύναμη δεύτερης κατηγορίας και να μετατρέψει την Αυστρία ως χώρα εμφανώς αποδυναμωμένη. Προφανώς, στο Ναπολέοντα είχε παρουσιαστεί μια ευκαιρία για να συσσωρεύσει περισσότερο πλούτο και μεγαλύτερη ισχύ με το να υπερκεράσει και το τελευταίο αυτό εμπόδιο.

Προτού, ακολουθήσει η περιγραφή της ισορροπίας ισχύος μεταξύ Γαλλίας και Ρωσίας, ώστε να καταδειχθεί το για ποια χώρα η κατάσταση έμοιαζε δυσμενής, θα γίνει μια αναφορά στον παράγοντα γεωγραφία.

¹⁰⁹ Βλ. Κίσιντζερ Χένρι, *Διπλωματία*, μτφ. Γ. Κοβαλένκο, Αθήνα, Εκδόσεις Λιβάνη, 1995, σ. 85.

Γ. Ο ΠΑΡΑΓΟΝΤΑΣ ΓΕΩΓΡΑΦΙΑ

Η γεωγραφία¹¹⁰ συνιστά ένα μη υλικό παράγοντα,¹¹¹ που επηρεάζει το σχεδιασμό, την υιοθέτηση και εκτέλεση των πολιτικών ενός κράτους στο διεθνές σύστημα. Αφορά την έκταση μιας χώρας, τη μορφολογία του εδάφους της, τη θέση της στο άμεσο και ευρύτερο διεθνές σύστημα καθώς και το κλίμα της.

Ως προς την έκταση, κατά κανόνα, μια μεγάλη σε έκταση χώρα κατακτάται δύσκολα, καθώς η προέλαση ενός στρατού που κινείται επιθετικά στο εσωτερικό μιας χώρας και απομακρύνεται από τις γραμμές ανεφοδιασμού του, δε διευκολύνουν τον επιτιθέμενο. Η έκταση, επίσης, ή η επιρροή μιας χώρας εκτός της επικράτειάς της, προσφέρει το στρατηγικό βάθος, δηλαδή το χώρο, ο οποίος θα παρέχει τις δυνατότητες υποχώρησης, ανασύνταξης και ανεφοδιασμού.

Αναφορικά με τη μορφολογία, αυτή συνιστά αμετάβλητο στοιχείο με το μόνο που επιδέχεται αλλαγών να είναι τα θέατρα των επιχειρήσεων, σε περίπτωση που ένα κράτος επιτύχει να μεταφέρει τα σύνορα σε βάρος ενός άλλου ενώ όσον αφορά το κλίμα, διαμορφώνει ιδιαίτερο ρόλο στην ανάπτυξη πολεμικών επιχειρήσεων, καθώς σημειώνονται περιπτώσεις που εκτός της έκτασης μιας χώρας, ο εισβολέας καλείται να αντιμετωπίσει δυσμενείς καιρικές συνθήκες.

Τέλος, όσον αφορά τη θέση μιας χώρας στο άμεσο και ευρύτερο περιβάλλον της, άλλοτε μπορεί να λειτουργήσει ως πλεονέκτημα, σε περίπτωση που ένα κράτος συνορεύει με φιλικά κράτη, καθώς παρέχεται ασφάλεια, ευκαιρίες συνεργασίας αλλά και υποστήριξης σε περίπτωση ανάγκης, άλλοτε ως μειονέκτημα, εάν πρόκειται για γειτνίαση με εχθρικό κράτος, που δεν υφίσταται πιθανότητα συμμαχικών δεσμών μαζί του.

¹¹⁰ Βλ. Κουσκουβέλης Ηλίας Ι. *Εισαγωγή στις διεθνείς σχέσεις*, 5^η έκδοση, Αθήνα, Εκδόσεις Ποιότητα, 2007, σ. 149-158 και Κουλουμπής Θεόδωρος, *Διεθνείς Σχέσεις: Εξουσία και Δικαιοσύνη*, μτφ. Ν. Σταματάκης, Αθήνα, Εκδόσεις Παπαζήση, 1995, σ. 98.

¹¹¹ Ο Μίρσαϊμερ δίδει το κλίμα ως παράδειγμα μη υλικού παράγοντα, το οποίο εντάσσεται στα πλαίσια της γεωγραφίας. Βλ. Mearsheimer John J., *Η τραγωδία της πολιτικής των μεγάλων δυνάμεων*, σ. 132.

Λαμβάνοντας υπ' όψιν το γεωγραφικό χώρο εντός του οποίου σημειώθηκε η επέκταση της ναπολεόντειας αυτοκρατορίας, θα μπορούσε να ειπωθεί ότι ο Ναπολέων, καθιστώντας το μεγαλύτερο μέρος της ηπειρωτικής Ευρώπης υπό τον έλεγχό του, κατόρθωσε να διευρύνει τη βάση ισχύος του. Τα «φυσικά σύνορα» της Γαλλίας ήταν ο Ρήνος, οι Άλπεις και τα Πυρηναία, ωστόσο, δε θα μπορούσαν να εγγυηθούν την ασφάλειά της, για αυτό το λόγο χρειάστηκε να επεκταθούν μέσω της δημιουργίας ουδετέρων, προστατευόμενων κρατών και συμμάχων, αυξάνοντας εμμέσως την ισχύ του, αφού θα ελάμβανε από αυτά πλούτο και στρατιωτικές δυνάμεις.

Προχωρώντας στην εξέταση της συμπεριφοράς των μεγάλων δυνάμεων -μέχρι το 1812- και την επίδραση της γεωγραφίας,¹¹² ξεκινώντας από την Αυστρία, αυτή ήταν η μόνη που ήλεγχε εδάφη (Ιταλία και Βαυαρία, Ανόβερο και Σαξονία, η επονομαζόμενη Τρίτη Γερμανία) που συνόρευαν με τη Γαλλία. Περιοχές όπως αυτές, εκτιμώνταν σε μεγάλο βαθμό ως στόχοι και της Γαλλίας και της Αυστρίας. Έτσι, η τελευταία πιέστηκε περισσότερο από τις υπόλοιπες μεγάλες δυνάμεις, καθώς ήταν ιδανικά τοποθετημένη ως το κράτος που έπρεπε να σηκώνει τα βάρη. Επίσης, η Βρετανία, όπως προαναφέρθηκε, χωριζόταν από την υπόλοιπη ηπειρωτική Ευρώπη από τη Μάγχη, γεγονός που της επέτρεπε να λειτουργεί ως υπερπόντιος εξισορροπητής. Αρκέστηκε στη μεταφορά βαρών στους υπολοίπους, αποστέλλοντας λιγοστά στρατεύματα και συμβάλλοντας με χρηματικές επιχορηγήσεις. Η Ρωσία βρισκόταν στο άκρο της ηπειρωτικής Ευρώπης, έχοντας την Αυστρία και την Πρωσία, ως τα εδάφη που τη χώριζαν από τη Γαλλία. Η θέση της της επέτρεπε να επιλέξει τη μεταφορά βαρών, το διάστημα που η Γαλλία ασχολείτο με την κατάκτηση της Κεντρικής Ευρώπης. Τέλος, ως προς την Πρωσία, αυτή βρισκόταν στο κέντρο της ηπείρου, επιλέγοντας και αυτή τη μεταφορά βαρών· αυτό, όμως, που κατέστησε επιτυχή τη μεταφορά βαρών από μέρους της, ήταν το ότι η Αυστρία παρουσιαζόταν

¹¹² Ibid., σ. 569-571.

ως ιδανική για να σηκώσει τα βάρη της αναχαίτισης της Γαλλίας και όχι η γεωγραφία της Πρωσίας.

Φτάνοντας στην υπό μελέτη εκστρατεία, ένας από τους πιο κρίσιμους παράγοντες αυτής -που εντάσσεται στη γεωγραφία- ήταν η μεγάλη απόσταση που χώριζε τις δύο χώρες. Τα σύνορα του εχθρού που βρίσκονταν στον ποταμό Νιέμεν, απείχαν 1.500 χιλιόμετρα από το Παρίσι.¹¹³ Κατά συνέπεια, απαιτείτο χρόνος και τεράστια προσπάθεια, ώστε προτού ξεκινήσει η εκστρατεία, να κινητοποιηθούν στρατεύματα και προμήθειες. Όσον αφορά τις σπουδαιότερες πόλεις της Ρωσίας, την Αγία Πετρούπολη και τη Μόσχα, αυτές απείχαν 650 και 950 χιλιόμετρα, αντιστοίχως, από τα σύνορα της χώρας και για να καλύψει ένα στράτευμα την απόσταση μεταξύ Παρισιού και Μόσχας, χωρίς να χρειαστεί να δώσει μάχη, απαιτείτο διάστημα έξι μηνών.

Ειδικότερα για τα σύνορα της Ρωσίας, ο συνταγματάρχης του ρωσικού στρατού Ντένις Νταβίντοφ¹¹⁴ εκτιμούσε ότι λόγω των εκτεταμένων συνόρων της χώρας και των ιδανικών συνθηκών για ανταρτοπόλεμο, η Ρωσία διατηρούσε ένα «εγγενές αμυντικό πλεονέκτημα»¹¹⁵ έναντι οποιασδήποτε δύναμης προσπαθούσε να εισβάλλει στη χώρα. Εξαιτίας αυτού, οι αντάρτες σε συνδυασμό με τις συμβατικές δυνάμεις, θα μπορούσαν να πλήξουν καίρια τις εχθρικές γραμμές ανεφοδιασμού.

Το χειρότερο ως προς τη γεωγραφία, αφορά το ότι τα τελευταία 300 χιλιόμετρα από τα 1.500 που χρειάζεται να διανυθούν έως τα σύνορα, εκτείνονται εντός των φτωχών και άγονων περιοχών της Πρωσίας και της Πολωνίας. Η ανατολική Πρωσία και η Πολωνία δεν ήταν ούτε τόσο πλούσιες ούτε καλλιεργημένες όσο η υπόλοιπη ανατολική

¹¹³ Βλ. Zamoyski Adam, *Moscow 1812: Napoleon's fatal march*, σ. 93.

¹¹⁴ Βλ. για το Νταβίντοφ, που συμμετείχε στον ανταρτοπόλεμο των Κοζάκων κατά του στρατού του Ναπολέοντα, Denis Davydov (1784-1839), παρατιθέμενο στο Chaliand Gérard (επιμ.), *The art of war in world history: from antiquity to nuclear age*, σ. 653-661.

¹¹⁵ Βλ. Κολιόπουλος Κωνσταντίνος, «Θεωρία Ανταρτοπολέμου», *Αεροπορική Επιθεώρηση*, τευχ. 70, Μάιος 2003, σ. 64-86 στο σύνδεσμο http://www.haf.gr/el/articles/pdf/ae_70.pdf (πρόσβαση 25.04.2010).

Ευρώπη.¹¹⁶ Το Ηπειρωτικό Σύστημα είχε μειώσει τα εδάφη που μπορούσαν να καλλιεργηθούν, καθώς το μεγαλύτερο μέρος της παραγωγής είχε προηγουμένως εξαχθεί και οι αγορές είχαν λιγοστεύσει. Τα παραδοσιακά εξαγωγικά προϊόντα, όπως η ξυλεία και το μετάξι είχαν αποκοπεί ενώ την κατάσταση χειροτέρευε το ότι, το προηγούμενο έτος σημειώθηκε ξηρασία και έτσι η παραγωγή ήταν μηδαμινή.

Τέλος, τα πρώτα 500 χιλιόμετρα από τα 950 που χρειάζεται να διανυθούν για τα κύρια ρωσικά αστικά κέντρα εκτείνονταν, επίσης, σε όχι τόσο εύφορα εδάφη, καθώς ο στρατός θα έπρεπε να περάσει μέσα από ποταμούς και ελώδεις περιοχές, μέσα από δάση ενώ, έχοντάς τα αφήσει πίσω του, να συναντήσει μη καλλιεργήσιμες περιοχές.¹¹⁷

Βέβαια, δε μπορεί να ειπωθεί ότι η γεωγραφία καθορίζει απόλυτα τη στρατηγική, ωστόσο, ενδέχεται να δημιουργήσει είτε ευκαιρίες είτε περιορισμούς.¹¹⁸ Συνεπώς, δεν είναι σωστό να προδιαγραφεί ότι η εκστρατεία του Ναπολέοντα στη Ρωσία και η έκβασή της σημειώθηκαν εξαιτίας της γεωγραφίας της ρωσικής επικράτειας αλλά το ότι ο παράγων αυτός παρείχε στη Ρωσία ένα πλεονέκτημα έναντι του Ναπολέοντα.

Δ. ΣΥΣΧΕΤΙΣΜΟΙ ΙΣΧΥΟΣ ΓΑΛΛΙΑΣ-ΡΩΣΙΑΣ¹¹⁹

Σε μια σύγκριση της ισχύος μεταξύ Γαλλίας και Ρωσίας, τα διαθέσιμα στοιχεία προς μελέτη δεν είναι αξιόπιστα. Πολλοί μελετητές διαφωνούν ως τόσο ως προς τη δυνητική όσο και αναφορικά με τη στρατιωτική ισχύ των δύο χωρών. Ωστόσο, είναι δυνατό να συναχθούν ορισμένα συμπεράσματα σε σχέση με το πόση ισχύ διέθετε κάθε κράτος.

Αναφορικά με τον πλούτο, στην τάξη των πλουσιότερων χωρών στο σύστημα κατατάσσονταν η Γαλλία αλλά και η Βρετανία. Η τελευταία, όπως προαναφέρθηκε, παρείχε τεράστια ποσά επιχορηγήσεων στις άλλες

¹¹⁶ Βλ. Zamoyski Adam, *Moscow 1812: Napoleon's fatal march*, σ. 136.

¹¹⁷ Οι συνθήκες αυτές είναι που ευνοούν τον ανταρτοπόλεμο.

¹¹⁸ Βλ. Κολιόπουλος Κωνσταντίνος, *Η υψηλή στρατηγική της αρχαίας Σπάρτης (750-192 π. Χ.)*, σ. 57.

¹¹⁹ Το μέρος αναφορικά με τους υπολογισμούς ισχύος αντλεί κυρίως από Mearsheimer John J., *Η τραγωδία της πολιτικής των μεγάλων δυνάμεων*, σ. 558-568.

μεγάλες δυνάμεις, όπως η Πρωσία και η Αυστρία, κυρίως προκειμένου να πολεμήσει εμμέσως το Ναπολέοντα. Η Γαλλία δε φαινόταν να είναι ιδιαίτερος πιο πλούσια από τη Βρετανία, ωστόσο, είχε να λαμβάνει συνεισφορές από την κατοχή και εκμετάλλευση μεγάλου μέρους της ηπειρωτικής Ευρώπης, μέσω της λαφυραγώγησης.¹²⁰ Ως προς τη Ρωσία, ανήκε στις δυνάμεις που ελάμβαναν επιχορηγήσεις από τη Βρετανία και, μετά την αποχώρησή της από το Ηπειρωτικό Σύστημα, η οικονομία της φάνηκε να ανακάμπτει. Συγκριτικά με τη Γαλλία, όμως, η τελευταία, σαφώς, υπερεπερνούσε σε πλούτο.

Όσον αφορά τον πληθυσμό, η Γαλλία, επίσης, υπερεπερνούσε σε πληθυσμό των Βρετανών όσο και των υπολοίπων μεγάλων δυνάμεων. Το 1812, η Γαλλία διέθετε περίπου 30 εκατομμύρια πληθυσμό.¹²¹ αν ληφθεί υπ' όψιν, όμως, και ο πληθυσμός από τις κατακτημένες χώρες, τότε αυτός ξεπερνούσε τα 44 εκατομμύρια.¹²² Η Ρωσία, από την άλλη, αριθμούσε περίπου 37 εκατομμύρια κατοίκους.¹²³ Αν μπορεί να γίνει μια σύγκριση μεταξύ των δύο χωρών και εάν ειπωθεί ότι η Ρωσία συνιστούσε μια οικονομία που γνώριζε άνθιση, λαμβάνοντας υπ' όψιν τον επιθετικό ρεαλισμό, μεταξύ δύο οικονομιών που ευημερούν, η οικονομία που αναμένεται να διαθέτει μεγαλύτερο πλούτο είναι αυτή με το μεγαλύτερο πληθυσμό. Έτσι, μπορούμε να καταλήξουμε στο ότι, σε δυνητική ισοχία, η Γαλλία υπερεπερνούσε ξεκάθαρα.

¹²⁰ Για παράδειγμα, η Πρωσία, μετά την ήττα της στην Ιένα, πλήρωνε ως αποζημίωση στη Γαλλία 311 εκ. φράγκα ενώ η Αυτοκρατορία των Αψβούργων πλήρωνε, επίσης, αποζημίωση και παραχωρούσε περιοχές. Βλ. Kennedy Paul, *Η Άνοδος και η Πτώση των Μεγάλων Δυνάμεων. Οικονομική Μεταβολή και Στρατιωτική Σύγκρουση από το 1500 ως το 2000*, σ. 194.

¹²¹ Βλ. Smith Digby, *Napoleon Against Russia: A concise history of 1812*, σ. 13.

¹²² Βλ. Kennedy Paul, *Η Άνοδος και η Πτώση των Μεγάλων Δυνάμεων. Οικονομική Μεταβολή και Στρατιωτική Σύγκρουση από το 1500 ως το 2000*, σ. 192. Παρατηρείται μεγάλη αύξηση στον πληθυσμό σε σύγκριση με το 1800, λόγω του ότι η Γαλλία είχε κατορθώσει να επεκτείνει την αυτοκρατορία της και, έτσι, τα προσαρτημένα κράτη θεωρούνταν γαλλική επικράτεια. Βλ. Rothenberg Gunther E., *The Art of Warfare in the Age of Napoleon*, σ. 57.

¹²³ Βλ. Smith Digby, *Napoleon Against Russia: A concise history of 1812*, σ. 12. Επίσης, ενδεικτικά, έχει σημειωθεί ως τιμή του πληθυσμού τα 41 εκ. κατοίκους από Westwood J. N., *Endurance and Endeavour: Russian History 1812-1992*, 4th edition, New York, Oxford University Press Inc., 1993, σ. 9.

Προχωρώντας στη στρατιωτική ισχύ και συγκεκριμένα στην ποσότητα των στρατευμάτων, η γενική επιστράτευση του καλοκαιριού του 1793 εκτόξευσε τον αριθμό των στρατιωτών, με τα επόμενα χρόνια να παραμένει σε γενικές γραμμές σε ανοδική πορεία. Συγκεκριμένα, η Γαλλία το 1812 είχε συγκεντρώσει περίπου 700.000 στρατιώτες¹²⁴ για την εκστρατεία στη Ρωσία ενώ η τελευταία περίπου 450.000 άνδρες.¹²⁵

Βέβαια, κατά τον επιθετικό ρεαλισμό, μεγάλοι πληθυσμοί επιτρέπουν την ύπαρξη μεγάλων στρατών και στο σημείο αυτό, υπεισέρχεται ένας παράγων καθοριστικός στη ραγδαία αύξηση των στρατευμάτων στη Γαλλία και αυτός ήταν η ιδέα του «έθνους στα όπλα». Όλοι όσοι μπορούσαν να πολεμήσουν για τη Γαλλία, έπρεπε να υπηρετήσουν στο στρατό και, κατά συνέπεια, το ποσοστό των στρατευσίμων αυξήθηκε σημαντικά. Το κράτος αποτελούσε ενσάρκωση του απόλυτου καλού· αυτό το νέο είδος στρατού, το οποίο ζούσε από τη γη, πολεμούσε για να πεθάνει για την πατρίδα του. Η μέθοδος με την οποία συγκεντρώνονταν αυτά τα μεγέθη ήταν η στρατολόγηση,¹²⁶ η οποία, αν και μη δημοφιλής, ήταν το τίμημα για τα εδαφικά κέρδη των ουδετέρων κρατών και το κίνητρο για μεταρρυθμίσεις, καθώς χωρίς αποτελεσματικές διοικητικές δομές, οι απαιτήσεις των στρατών δε θα ικανοποιούνταν και έτσι, εγγυάτο και κάποιο είδος ανεξαρτησίας.

¹²⁴ Λόγω του ότι δεν υπάρχουν αξιόπιστα στοιχεία για τα μεγέθη της ισχύος των δύο δυνάμεων, δεν υπάρχει ομόφωνη εκτίμηση αυτής. Σε γενικές γραμμές, οι μελετητές – αναφορικά με τη Γαλλία– κινούνται μεταξύ 600.000-1.000.000 στρατιωτών. Ενδεικτικά για τις διακυμάνσεις στις τιμές, Mearsheimer John J., *Η τραγωδία της πολιτικής των μεγάλων δυνάμεων*, σ. 567, Clausewitz Carl von, *The Campaign of 1812 in Russia*, with a new foreword by Sir Michael Howard, United States of America, Da Capo Press, 1995, σ. 11-14, Smith Digby, *Napoleon Against Russia: A concise history of 1812*, σ. 13, Chandler David G., *On the Napoleonic Wars: Collected Essays*, London, Greenhill Books, 1994, σ. 195, Zamoyski Adam, *Moscow 1812: Napoleon's fatal march*, σ. 140, Connolly Owen, *Blundering to glory: Napoleon's military campaigns*, σ. 165, Rothenberg Gunther E., *The Art of Warfare in the Age of Napoleon*, σ. 57 και Fuller J.F.C., *Οι αποφασιστικές μάχες που διαμόρφωσαν τον κόσμο*, σ. 156.

¹²⁵ Η παρατήρηση ισχύει και για τη Ρωσία. Ενδεικτικά, ορισμένες πηγές, Mearsheimer John J., *Η τραγωδία της πολιτικής των μεγάλων δυνάμεων*, σ. 565, Clausewitz Carl von, *The Campaign of 1812 in Russia*, with a new foreword by Sir Michael Howard, σ. 11-14, Smith Digby, *Napoleon Against Russia: A concise history of 1812*, σ. 12-13, Zamoyski Adam, *Moscow 1812: Napoleon's fatal march*, σ. 142 και Connolly Owen, *Blundering to glory: Napoleon's military campaigns*, σ. 165.

¹²⁶ Βλ. Riley Jonathon, *Napoleon as a General. Command from the battlefield to grand strategy*, *ibid.*, σ. 51 και για τη στρατολόγηση ειδικότερα, σ. 25.

Επίσης, πέραν του ότι οι στρατιώτες είχαν κίνητρο να πολεμήσουν, η επιλογή και προαγωγή τους ακολουθούσε αξιοκρατικά κριτήρια. Επίσης, ο ηρωισμός που διέπνεε τα στρατεύματα, επέτρεψε την εισαγωγή νέων τακτικών ενώ αυξήθηκε και η ευκινησία τους, βελτιώθηκε η πειθαρχία τους και διευκολύνθηκε ο συντονισμός των σωμάτων του πεζικού, πυροβολικού και ιππικού. Βέβαια, στο ποιοτικό πλεονέκτημα ιδιαίτερη θέση κατείχε ο ίδιος ο Ναπολέων, του οποίου η μεγαλοφυΐα ως στρατιωτικού διοικητή επιδρούσε στην απόδοση των στρατευμάτων.¹²⁷

Όσον αφορά την ποιότητα του ρωσικού στρατού,¹²⁸ αυτή δεν ξεπερνούσε τη γαλλική, καθώς ανήκε στις δυνάμεις αυτές που δεν υιοθέτησαν την ιδέα του «έθνους στα όπλα». Αν και επιχειρήθηκαν αλλαγές στη δομή του αυτήν την περίοδο ώστε να εξισορροπηθεί η γαλλική πρόκληση¹²⁹ αλλά και ως συμμόρφωση αναλόγως των ιδιαιτεροτήτων των διαφόρων ηγετών, ο Ρώσος στρατιώτης δεν άλλαξε ριζικά: απλώς πολεμούσε για τον εκάστοτε ηγέτη. Στο στρατό κατατάσσονταν δουλοπάροικοι, ο οποίοι επιλέγονταν αξιοκρατικά από τοπικές αρχές, βάσει αναλογιών που επέβαλλε η εκάστοτε κυβέρνηση. Ο Στρατηγός Γουίλσον δίνει μια εξαιρετική περιγραφή του ρώσου στρατιώτη: «το πεζικό αποτελείται, εν γένει, από γυμνασμένους άνδρες, ηλικίας από 18 έως 40 ετών, προικισμένους με σωματική δύναμη αλλά με χαμηλό ανάστημα... (Είναι) σκληραγωγημένοι στις ακρότητες του καιρού και τις κακουχίες· στο χειρότερο και πιο πενιχρό φαγητό· στην προέλαση μέρα και νύχτα... θηριώδεις αλλά πειθαρχημένοι, επίμονα θαρραλέοι, διατηρώντας όλα τα ενεργητικά χαρακτηριστικά ενός βάρβαρου λαού, με τα πλεονεκτήματα που προσδίδει ο πολιτισμός».¹³⁰

¹²⁷ Ο Δούκας του Ουέλινγκτον ανέφερε: «η παρουσία του Ναπολέοντα στο πεδίο της μάχης άξιζε όσο 40.000 στρατιώτες», παρατίθεται στο οπισθόφυλλο του Riley Jonathon, *Napoleon as a General. Command from the battlefield to grand strategy*.

¹²⁸ Το παρόν μέρος αντλεί από Rothenberg Gunther E., *The Art of Warfare in the Age of Napoleon*, σ. 209-212.

¹²⁹ Πρόκληση, λόγω της μάζας. Ο Ζαμόισκι αναφέρει πως η στρατιωτική δύναμη του Ναπολέοντα ήταν «η μεγαλύτερη που είχε δει μέχρι τότε ο κόσμος», βλ. Zamoycki Adam, *Moscow 1812: Napoleon's Fatal March*, σ. 84.

¹³⁰ Παρατίθεται στο Chandler David G., *On the Napoleonic Wars: Collected Essays*, σ. 186-187.

Το μεγαλύτερο μέρος του αποτελούνταν από ευγενείς όχι ιδιαιτέρως μορφωμένους, ωστόσο πιστούς και αφοσιωμένους στο καθήκον τους, παρά το ότι υστερούσαν -πολλές φορές- στην πειθαρχία. Στη ρωσική δύναμη, πρέπει να προστεθούν και οι Κοζάκοι,¹³¹ οι οποίοι δε συνιστούσαν ούτε φυλή ούτε έθνος αλλά περισσότερο μια άναρχη ομάδα συνοριοφυλάκων της νότιας Ρωσίας. Αποτελούσαν το άτακτο ιππικό, διοικούμενο από το δικό του οπλαρχηγό, κινητοποιούμενο σε συγκεκριμένες εκστρατείες, που δεν πληρωνόταν αλλά αποζημιωνόταν μέσω της λαφυραγώγησης. Ως προς το επίπεδο διοίκησης, γενικότερα, ο ρωσικός στρατός στηριζόταν κυρίως σε πρόσωπα που προέρχονταν από άλλες χώρες,¹³² με ιδιαίτερα προσόντα στον τομέα αυτό. Τέλος, αξίζει να σημειωθεί ότι στη στρατιωτική ζωή, ιδιαίτερο ρόλο διαμόρφωνε η θρησκεία,¹³³ καθώς πριν την μάχη, ο στρατός προσκυνούσε ιερές εικόνες για να τον βοηθήσουν να πατάξει το κακό.

Γενικότερα, μια εκτίμηση αναφορικά με τη ρωσική εκστρατεία δείχνει ότι 25 έθνη συνέδραμαν τα γαλλικά στρατεύματα και οι περισσότεροι από το ήμισυ αυτών ήταν αλλοδαποί. Ορθώς, λοιπόν, χαρακτηρίζεται η Μεγάλη Στρατιά¹³⁴ «πολυεθνική» και ο ρόλος των «συμμάχων» -αξιόπιστων ή μη- ουσιαστικός. Προφανώς, με όρους ισχύος, η κατάσταση εμοιαζε δυσμενής για τη Ρωσία.

Το μέρος που προηγήθηκε κάλυψε τις ευκαιρίες και απειλές που προέκυψαν στο Ναπολέοντα από τον καταμερισμό ισχύος στο υπό μελέτη σύστημα. Το ακόλουθο μέρος θα ασχοληθεί με τον καθορισμό των πολιτικών σκοπών στη βάση των όσων περιγράφηκαν.

¹³¹ Ibid., σ. 187-188.

¹³² Για παράδειγμα, ο Κλαούζεβιτς ήταν Πρώσος και στην εκστρατεία του 1812 ασκούσε επιτελικά καθήκοντα στο ρωσικό στρατό. Ο ίδιος δε μιλούσε ρώσικα και, έτσι, δεν ήταν δυνατό να διαθέτει ανεξάρτητη εξουσία διοίκησης. Βλ. Clausewitz Carl von, *The Campaign of 1812 in Russia*, with a new foreword by Sir Michael Howard, σ. 3.

¹³³ Βλ. Rothenberg Gunther E., *The Art of Warfare in the Age of Napoleon*, σ. 210 και Westwood J. N., *Endurance and Endeavour: Russian History 1812-1992*, σ. 15.

¹³⁴ Ο όρος «Μεγάλη Στρατιά» (Grande Armée) στη γαλλική γλώσσα προσδιόριζε την κύρια επιχειρησιακή δύναμη κάθε εκστρατείας· ωστόσο, στην κοινή γνώμη, οι δύο αυτές λέξεις έχουν συνδεθεί με την τεράστια δύναμη που προήλαυνε στη Μόσχα, βλ. Zamoyiski Adam, *Moscow 1812: Napoleon's Fatal March*, υποσημείωση, σ. 84.

ΙΙ. ΚΑΘΟΡΙΣΜΟΣ ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ ΣΚΟΠΩΝ ΚΑΙ ΣΧΕΔΙΑΣΜΟΣ ΤΗΣ ΥΨΗΛΗΣ ΣΤΡΑΤΗΓΙΚΗΣ

Η δεύτερη διάσταση θα καλύψει, κατ' αρχάς, τον καθορισμό των πολιτικών σκοπών και εν συνεχεία το πώς σχεδιάστηκε η υψηλή στρατηγική της Γαλλίας υπό το Ναπολέοντα στη βάση των διαθέσιμων μέσων. Στόχος είναι να εξετασθεί, εάν ο πολιτικός σκοπός ετέθη επί τη βάσει των απειλών, ευκαιριών και προτεραιοτήτων που αναφέρθηκαν προηγουμένως καθώς και βάσει των μέσων που είχε στη διάθεσή του.

Α. ΠΟΛΙΤΙΚΟΙ ΣΚΟΠΟΙ

Ο καθορισμός των πολιτικών σκοπών σε έναν πόλεμο συνιστά το πρώτο βήμα για το σχεδιασμό της υψηλής στρατηγικής¹³⁵ και, προκειμένου να σχεδιαστεί η στρατιωτική δράση που θα αποφέρει το επιθυμητό αποτέλεσμα, ο διαμορφωτής της υψηλής στρατηγικής θα πρέπει να γνωρίζει ποιος είναι ο πολιτικός αντικειμενικός σκοπός. Μέσω αυτού, θα αναπτυχθεί μια σειρά στρατιωτικών στόχων που θα επιτύχουν με τη σειρά τους τους πολιτικούς σκοπούς.

Λαμβάνοντας αυτό υπ' όψιν, πρέπει να γίνει αναφορά και στη λήψη αποφάσεων, ώστε να καταστεί σαφές το σύστημα διοικήσεως του Ναπολέοντα.

Η λήψη αποφάσεων είναι εξ ορισμού μια γνωστική διαδικασία, είτε συνειδητή είτε μη.¹³⁶ Για ένα πρόσωπο όπως ο Ναπολέων¹³⁷, η λήψη αποφάσεων ήταν κυρίως μια ατομική και κατ' επέκταση διαισθητική διαδικασία. Γνώριζε καλά τι πολέμους επρόκειτο να διεξάγει και η

¹³⁵ Βλ. Marine Corps Doctrinal Publication (MCDP) 1-1, *Strategy*, Chapter 4, "The Making of Strategy", pp. 79-102, στο σύνδεσμο http://www.au.af.mil/au/awc/awcgate/usmc/csc_8802_lesn1_grand_strat.pdf, (πρόσβαση 12.04.2010).

¹³⁶ Βλ. Riley Jonathon, *Napoleon as a General. Command from the battlefield to grand strategy*, σ. 10.

¹³⁷ Ibid., σ. 25.

οργάνωση του συστήματος διοίκησής του αντινακλούσε το είδος αυτό. Ως Αυτοκράτορας και Αρχηγός των ενόπλων δυνάμεων, δεν ήταν υπόλογος σε κανέναν, δε συγκαλούσε πολεμικά συμβούλια και είχε την ικανότητα -στη βάση ενός σχεδίου επιχειρήσεων- να διευθύνει εκστρατείες και να δίδει διαταγές για ιδιαίτερες συμπλοκές. Οι αρχηγοί του, λοιπόν, ήταν αυτοί που ήταν υπόλογοι στο Ναπολέοντα προσωπικά και όχι στον όποιο διοικητή.

Ο Ναπολέων κατηγορήθηκε από πολλούς κριτικούς ως προς τον υπερβολικό συγκεντρωτισμό του,¹³⁸ αφού ο καθορισμός των πολιτικών σκοπών και η λήψη αποφάσεων διαμορφώνονταν αποκλειστικά από τον ίδιο και μόνο προς το τέλος της καριέρας του, έδωσε την ευκαιρία σε στρατάρχες του να προβούν σε σχολιασμό αυτών. Προφανώς, η συγκεκριμένη περίπτωση δεν αποτελεί εξαίρεση αλλά δείγμα συγκέντρωσης των εξουσιών σε ένα πρόσωπο, που συνιστούσε τον πολιτικό ηγέτη, το στρατιωτικό διοικητή και τον λήπτη των αποφάσεων, παράλληλα.¹³⁹ Η ενοποιημένη αυτή διοίκηση ευνοούσε τη γρήγορη λήψη αποφάσεων χωρίς να λαμβάνουν χώρα συγκρούσεις, ωστόσο, τα πάντα εξαρτώνταν από έναν μόνον άνθρωπο.

Προχωρώντας ειδικότερα στον καθορισμό των πολιτικών σκοπών, ο Βοναπάρτης επιθυμούσε την επαναφορά της προτέρας κατάστασης, δηλαδή τη συνέχεια της πολιτικής του Ηπειρωτικού Συστήματος. Η επιβολή του συνιστούσε την οικονομική του στρατηγική,¹⁴⁰ η οποία -όπως ακριβώς όλες οι πρωτοβουλίες του- ήταν προϊόν στρατιωτικής έμπνευσης. Προσπάθησε να δημιουργήσει και να επιβάλλει τη δική του «κοινή αγορά» σε όλα τα έθνη που βρίσκονταν υπό τον έλεγχό του,¹⁴¹ με την αγορά να είναι μελετημένη έτσι ώστε να λειτουργεί υπέρ της Γαλλίας.

¹³⁸ Βλ. Creveld Martin van, *Η διοίκηση στον πόλεμο*, μτφ. Α. Γεδεών, Αθήνα, Εκδόσεις Κων. Τουρίκη, 2001, σ. 122-123.

¹³⁹ Ο Μπελ τον χαρακτηρίζει ως «πολιτικό στρατηγό». Βλ. Bell David A., *The first total war. Napoleon's Europe and the Birth of Modern Warfare*, London, Bloomsbury Publishing Plc., 2008, σ. 132.

¹⁴⁰ Βλ. Cate Curtis, *The war of the two emperors. The duel between Napoleon and Alexander: Russia, 1812*, σ. 35.

¹⁴¹ Βλ. Smith Digby, *Napoleon Against Russia: A concise history of 1812*, σ. 11.

Αν και η γαλλική οικονομία υπέφερε υπό το βρετανικό αποκλεισμό και οι οικονομίες των άλλων ευρωπαϊκών κρατών ήταν κατεστραμμένες, το ακατάσχετο λαθρεμπόριο τον ωθούσε στο να προσαρτήσει ολόενα περισσότερες εκτάσεις της ευρωπαϊκής ακτογραμμής σε μια προσπάθεια να το σταματήσει. Τοιουτοτρόπως η Γαλλία, ευρισκόμενη στο κέντρο της Ευρώπης, θα χρησιμοποιούσε τις εσωτερικές γραμμές επικοινωνίας της ώστε να εφοδιάζει την υπόλοιπη ήπειρο ενώ οι ακτές της ευρωπαϊκής ηπείρου θα ήταν απροσπέλαστες στη διείσδυση παράνομων βρετανικών προϊόντων.

Η πολιτική του Ηπειρωτικού Συστήματος συνιστούσε τον καλύτερο τρόπο για να εγκαθιδρυθεί η γαλλική ηγεμονία στην Ευρώπη. Ο Ναπολέων θα μπορούσε να αναπτύξει την οικονομία της ηπειρωτικής Ευρώπης σε τέτοιο βαθμό που να μπορέσει να κυριαρχήσει και στη θάλασσα¹⁴². Δημιουργώντας αρχικά μια ολοκληρωμένη περιφερειακή οικονομία, θα ανέκοπτε το εμπόριο της Βρετανίας με την ήπειρο, θα κατέστρεφε την οικονομική βάση ισχύος της και θα έθετε τέλος στις όποιες αμφισβητήσεις της γαλλικής ηγεμονίας στην Ευρώπη.¹⁴³

Αναμφισβήτητα, η Ρωσία ήταν ευχαριστημένη με το στάτους κβο. Λόγω του ότι η ρωσική οικονομία είχε πληγεί ιδιαιτέρως από το Ηπειρωτικό Σύστημα,¹⁴⁴ ο Τσάρος αποφάσισε να δεχθεί τα βρετανικά προϊόντα στη Ρωσία προς ανάκαμψή της αλλά και έχοντας έναν ιδιαίτερα ισχυρό σύμμαχο υπέρ του. Τα βρετανικά εμπορικά πλοία κατέφθαναν στην Αγία Πετρούπολη και η αποικιακή παραγωγή ξεχυνόταν μέσω της Ρωσίας σε όλη την Ευρώπη. Με απροκάλυπτη ανυπακοή ενάντια στους όρους του αποκλεισμού που επέβαλε ο Βοναπάρτης, κατάφερε να προκαλέσει βλάβη στη Γαλλία με την επιβολή υψηλής φορολογίας στις εισαγωγές γαλλικών προϊόντων πολυτελείας.¹⁴⁵

¹⁴² Σε γράμμα ανέφερε πως στόχος του ήταν να «κατακτήσει τη θάλασσα με την ισχύ της ξηράς», *ibid.*, σ. 11.

¹⁴³ Βλ. Gilpin Robert, *Πόλεμος και αλλαγή στη διεθνή πολιτική*, μτφ. Κ. Κολιόπουλος, Αθήνα, Εκδόσεις Ποιότητα, 2004, σ. 232.

¹⁴⁴ Βλ. Smith Digby, *Napoleon Against Russia: A concise history of 1812*, σ. 11-12.

¹⁴⁵ Βλ. Cate Curtis, *The war of the two emperors. The duel between Napoleon and Alexander: Russia, 1812*, σ. 11.

Έχοντας κατά νου τα ανωτέρω, μπορεί να καταστεί σαφές το γιατί ο Ναπολέων κατέφυγε σε έναν παρεμποδιστικό πόλεμο¹⁴⁶ κατά της Ρωσίας.¹⁴⁷ Στόχος ήταν η παραμονή της στο Ηπειρωτικό Σύστημα και η απομάκρυνσή της από την ιδέα της συγκρότησης μιας ανοικτής συμμαχίας με τη Βρετανία. Ο Βοναπάρτης αντιλήφθηκε ότι έπρεπε να δραστηριοποιηθεί ώστε να σταματήσει τον εμπαιγμό των διαταγών του, καθώς δεν ήταν διατεθειμένος να ανεχθεί ποτέ κάποιον που ενεργεί με δόλο πίσω από την πλάτη του αλλά ούτε και έναν σύμμαχο που είχε μετατραπεί σε ανταγωνιστή· και μέχρι το 1811 ο Αλέξανδρος φαινόταν να χαρακτηρίζεται και από τα δύο.¹⁴⁸ Ο μόνος τρόπος αντιμετώπισης ήταν αυτός ο πόλεμος.¹⁴⁹ Από τη στιγμή που ο Τσάρος εξέδωσε το ουκάζιο στις 31 Δεκεμβρίου 1810, το διάστημα που θα ακολουθούσε θα ήταν αρκετό για να προσδιορίσει εάν πραγματικά ήταν αυτή η κατεύθυνση που είχε επιλέξει η Ρωσία.¹⁵⁰

Βέβαια, οι γαλλικές και ρωσικές προθέσεις είχαν αποκαλυφθεί πριν το ξέσπασμα του πολέμου. Συγκεκριμένα, στις 30 Ιουνίου 1810, απεσταλμένος του Ναπολέοντα στην Αγία Πετρούπολη μετέφερε μήνυμα του Αλεξάνδρου¹⁵¹ ζητώντας την υπογραφή ενός σχεδίου συμφωνίας για τη μη αποκατάσταση του Βασιλείου της Πολωνίας.¹⁵² Η πίεση αυτή αποκάλυπτε το πόσο ελάχιστα εμπιστευόταν το Ναπολέοντα, που άρχισε να αναρωτιέται τι κρυβόταν πίσω από όλα αυτά. Αναλόγως, ο τελευταίος

¹⁴⁶ Ο παρεμποδιστικός και ο προληπτικός πόλεμος στοχεύουν στην καταστροφή μιας δυνητικής απειλής, προτού αυτή υλοποιηθεί. Η διαφορά τους εντοπίζεται στο χρονικό σημείο που αναμένεται να υλοποιηθεί η απειλή αυτή, καθώς στον παρεμποδιστικό, μια επίθεση αναμένεται να διενεργηθεί μακροπρόθεσμα ενώ στον προληπτικό η επίθεση είναι θέμα άμεσο (εβδομάδων, ημερών ή ωρών). Βλ. Κολιόπουλος Κωνσταντίνος, *Η στρατηγική σκέψη από την αρχαιότητα έως σήμερα*, σ. 41-43.

¹⁴⁷ Βλ. Cate Curtis, *The war of the two emperors. The duel between Napoleon and Alexander: Russia, 1812*, σ. 56-57.

¹⁴⁸ Βλ. Chandler David G., *On the Napoleonic Wars: Collected Essays*, σ. 194.

¹⁴⁹ Βλ. Smith Digby, *Napoleon Against Russia: A concise history of 1812*, σ. 12.

¹⁵⁰ Βλ. Cate Curtis, *The war of the two emperors. The duel between Napoleon and Alexander: Russia, 1812*, σ. 56-57

¹⁵¹ Ο Ναπολέων χαρακτηριστικά ανέφερε: «Τι υπονοεί η Ρωσία...; Θέλει πόλεμο; Προς τι αυτά τα παράπονα; Προς τι όλες αυτές οι... υποψίες; Μήπως η Ρωσία προσπαθεί να με προετοιμάσει για την αποστασία της; Την ημέρα που θα συνθηκολογήσει με τη Βρετανία, θα την πολεμήσω.» Βλ. Zamoyski Adam, *Moscow 1812: Napoleon's fatal march*, σ. 61.

¹⁵² Βλ. Zamoyski Adam, *Moscow 1812: Napoleon's fatal march*, σ. 59-61.

ανέφερε ότι εάν η Ρωσία επρόκειτο να αρχίσει να τον εκβιάζει και να χρησιμοποιεί το πολωνικό ζήτημα ως δικαιολογία για να επιχειρήσει την αποκατάσταση των σχέσεων της με τη Βρετανία, θα γίνει πόλεμος.

Το επεισόδιο αυτό αποτελεί και την πρώτη αναφορά του Ναπολέοντα σε ενδεχόμενο πόλεμο κατά της Ρωσίας και αποκαλύπτει επίσης, την επιθετική πρόθεση του ιδίου αλλά και την πολιτική που θα ακολουθούσε ο Τσάρος σε περίπτωση που ο Βοναπάρτης δεν προέβαινε σε παραχωρήσεις. Σύμφωνα με τον τελευταίο, η συμπεριφορά του Αλεξάνδρου ως «συμμάχου» δεν άρμοζε σε αυτό που υποτίθεται ότι καλείτο κοινός αγώνας να εξαναγκαστεί η Βρετανία να σταματήσει τον πόλεμο με τη Γαλλία και να αναγνωρίσουν την ελευθερία των θαλασσών για όλα τα πλοία όλων των εθνών. Ο «πεισματάρης και ύπουλος Τσάρος» θα τον τιμωρείτο σοβαρά.¹⁵³

Έχοντας αναφερθεί στους στόχους του Ναπολέοντα, παρακάτω θα ακολουθήσει ο σχεδιασμός της υψηλής στρατηγικής, έτσι όπως διαμορφώθηκε από τους πολιτικούς σκοπούς του.

Β. ΣΧΕΔΙΑΣΜΟΣ ΤΗΣ ΥΨΗΛΗΣ ΣΤΡΑΤΗΓΙΚΗΣ

«Κατά το σχεδιασμό μιας εκστρατείας, είναι απαραίτητο να προβλέπεις οτιδήποτε μπορεί να κάνει ο εχθρός, και να είσαι προετοιμασμένος με τα απαραίτητα μέσα να αντιδράσεις. Τα σχέδια μιας εκστρατείας μπορούν να τροποποιηθούν *απείρως* αναλόγως τις συνθήκες, της μεγαλοφυΐας του στρατηγού, του χαρακτήρα των στρατευμάτων και των χαρακτηριστικών της χώρας.»¹⁵⁴

¹⁵³ Βλ. Cate Curtis, *The war of the two emperors. The duel between Napoleon and Alexander: Russia, 1812*, σ. 11.

¹⁵⁴ Βλ. Chandler David G., *The Military Maxims of Napoleon*, London, Greenhill Books, 2002, σ. 85. Παρ' ότι έχουν σωθεί γραπτά του Ναπολέοντα, η αξία των στρατιωτικών του αποφθεγμάτων -συγκεκριμένα- είναι αμφισβητούμενη, βλ. Κολιόπουλος Κωνσταντίνος, *Η στρατηγική σκέψη από την αρχαιότητα έως σήμερα*, σ. 129. Ο Βοναπάρτης, φυσικά, ποτέ δεν επιχειρήσε να διατυπώσει ένα ακριβές σύστημα πολέμου στα χαρτιά αλλά τα αποφθέγματά του συνιστούν περισσότερο μια γενική

Στην παραπάνω αρχή, αποτυπώνεται ακριβώς ο σχεδιασμός της υπό μελέτη εκστρατείας. Ο Ναπολέων φρόντισε κατά τη διάρκειά της να τροποποιηθεί αρκετές φορές, όμως η προετοιμασία των επιχειρήσεων¹⁵⁵ στους πολέμους του γενικότερα αφορούσε το να νικήσει τον εχθρό, να τον συντρίψει, να καταλάβει την πρωτεύουσά του, να οδηγήσει την κυβέρνηση σε ιδιαίτερα δύσκολη θέση και τότε εν μέσω σύγχυσης να διατάξει ειρήνη.¹⁵⁶

Αν ληφθούν υπ' όψιν τα ανωτέρω, βάσει των αρχικών προβλέψεών του, η εκστρατεία θα διαρκούσε 2 χρόνια (1812-1813) και πρώτος στόχος θα ήταν η κατάληψη της Βίλνα. Εκεί θα δημιουργείτο ένα επιθετικό προγεφύρωμα που στη συνέχεια θα χρησιμοποιείτο ως εφελκυστήριον για την τελική επίθεση κατά της Μόσχας. Έτσι, βάσει των λεγομένων του Βοναπάρτη, η εκστρατεία θα ακολουθούσε την εξής πορεία: «Η επιχείρησή μου (κατά της Ρωσίας) θα είναι μια από εκείνες στις οποίες το κλειδί είναι η υπομονή... Θα ξεκινήσω την εκστρατεία διασχίζοντας τον ποταμό Νιέμεν, και (αυτή) θα τελειώσει στο Σμολένσκ και το Μίνσκ. Θα οχυρώσω αυτά τα δύο σημεία και στη Βίλνα... θα εγκαταστήσω το αρχηγείο μου κατά τη διάρκεια του επερχόμενου χειμώνα... Θα περιμένω και θα δώ ποιος από τους δυο μας θα κουραστεί πρώτος... εγώ που θα θρέφω το στρατό μου από τη Ρωσία ή ο Αλέξανδρος που θα ανέχεται την παρουσία του στρατού μου στην επικράτειά του. Μπορώ να πάω και να περάσω τους κρύους μήνες του χειμώνα στο Παρίσι». Και εάν ο Αλέξανδρος δε συνθηκολογούσε, ο Ναπολέων θα ξεκινούσε μια νέα εκστρατεία το 1813. «Είναι όλα ζήτημα χρόνου.»¹⁵⁷ Αυτά φαίνεται να είπε στο Μέττερνιχ ενώ σε κάποιον πρεσβευτή

αλήθεια προερχόμενη από την εμπειρία του. Βλ. Chandler David G., *The Military Maxims of Napoleon*, σ. 14-15.

¹⁵⁵ Ο Πάρετ σημειώνει πως ο Ναπολέων «απεχθανόταν το όρο σχέδιο», γιατί εκτιμούσε πως κάτι τέτοιο παρέπεμπε σε σχεδιασμό, που δεν επιδέχεται αλλαγές, βλ. Πιήτερ Πάρετ, «Ο Ναπολέων και η επανάσταση στον τρόπο διεξαγωγής του πολέμου», στο Paret Peter (επιμ.), *Οι Δημιουργοί της Σύγχρονης Στρατηγικής από τον Μακκιαβέλλι στην Πυρηνική Εποχή*, σ. 163.

¹⁵⁶ Βλ. Clausewitz Carl von, *The Campaign of 1812 in Russia*, with a new foreword by Sir Michael Howard, σ. 253.

¹⁵⁷ Βλ. Zamoyski Adam, *Moscow 1812: Napoleon's fatal march*, σ. 131.

παρουσίασε ένα πιο ξεκάθαρο σχέδιο. «Εάν εισβάλλω στη Ρωσία, ίσως να φτάσω μέχρι τη Μόσχα. Μία ή δύο μάχες θα μου ανοίξουν το δρόμο. Η Ρωσία είναι η πραγματική πρωτεύουσα της αυτοκρατορίας· αν την καταλάβω, εκεί θα βρω την ειρήνη.»¹⁵⁸ Ήταν θεμιτό αυτή η εκστρατεία να μην καταλήξει ως μια ιδιαίτερος δαπανηρή διαμάχη σε ένα τόσο μακρινό θέατρο επιχειρήσεων αλλά έπρεπε να τελειώσει σε δύο εκστρατείες το πολύ.¹⁵⁹ Βέβαια, η ανατροπή στα «σχέδιά» του δεν άργησε να έρθει, αφού η υψηλή του στρατηγική έπρεπε να προσαρμοσθεί στην αντίστοιχη του αντιπάλου του.

Κατά συνέπεια, ο Ναπολέων δυσανεσχημένος με το σιάτους κβο χάραξε μια υψηλή στρατηγική με ιδιαίτερο χαρακτηριστικό της την επίθεση, που στόχευε στο να καλύψει το κενό του Ηπειρωτικού Συστήματος οδηγώντας τον Αλέξανδρο στην προτέρα κατάσταση, δηλαδή να υπακούει σε αυτά που επιθυμούσε.¹⁶⁰ Αυτό θα μπορούσε να επιτευχθεί με την ποσότητα και ποιότητα του στρατού¹⁶¹ που είχε κινητοποιήσει, οι οποίες πρόσταζαν άμεση προσέγγιση,¹⁶² δηλαδή κατεύθυνση της πολεμικής προσπάθειας πρωτίστως εναντίον του κυρίου αντιπάλου, δηλαδή της Ρωσίας. Βέβαια, για να είναι πλήρης η ανάλυση δεν πρέπει να παραβλεφθεί και η αναφορά στο συνδυασμό άμεσης προσέγγισης με τη στρατηγική της εκμηδένισης σε επίπεδο υψηλής στρατηγικής στην οποία ο Ναπολέων έδινε ιδιαίτερη έμφαση, καθώς στις εκστρατείες του και ειδικότερα στη ρωσική, στόχευε στο να καταστρέψει τις εχθρικές ένοπλες δυνάμεις μέσω αποφασιστικής μάχης, δηλαδή αναδεικνυε τον κρίσιμο ρόλο της στρατιωτικής στρατηγικής.

¹⁵⁸ Ibid., σ. 131-132.

¹⁵⁹ Βλ. Clausewitz Carl von, *The Campaign of 1812 in Russia*, with a new foreword by Sir Michael Howard, σ. 253.

¹⁶⁰ Βλ. Barnett Correlli, *Bonaparte*, σ. 165.

¹⁶¹ Ο Κλαούζεβιτς εκτιμούσε ότι η νίκη εξαρτάται σε μεγάλο βαθμό από την αριθμητική υπεροχή, καθώς έτσι αντισταθμίζεται όποιο άλλο μειονέκτημα· και αναφερόμενος στην αριθμητική υπεροχή, τονίζει την κινητοποίηση μεγάλου αριθμού στρατιωτικών δυνάμεων στο αποφασιστικό σημείο, βλ. Clausewitz Carl von, *On War*, βιβλ. 3, κεφ. 8, σ. 228-229.

¹⁶² Βλ. Rothenberg Gunther E., *The Art of Warfare in the Age of Napoleon*, σ. 57.

Αναφορικά με την υψηλή στρατηγική της Ρωσίας, αυτή ήταν ευχαριστημένη με το στάτους κβο, άρα επέλεξε να χαράξει μια υψηλή στρατηγική με αμυντικό προσανατολισμό¹⁶³ και στόχο τη διατήρηση της υφιστάμενης κατάστασης. Ο Τσάρος επέλεξε να εξισορροπήσει τη μάζα του Ναπολέοντα με το να ανταλλάξει το χώρο με το χρόνο, αποφεύγοντας συστηματικά τη διεξαγωγή μιας αποφασιστικής μάχης, που τόσο επιθυμούσε ο Βοναπάρτης. Στόχος ήταν να οδηγηθούν οι Γάλλοι στο εσωτερικό της Ρωσίας, με τους Ρώσους να καταστρέφουν σκοπίμως το έδαφος που θα εγκατέλειπαν,¹⁶⁴ να παρασύρουν τη Μεγάλη Στρατιά στα όρια των γραμμών επικοινωνιών της και με αυτόν τον τρόπο να την συντρίψουν.¹⁶⁵ Συνεπώς, η Ρωσία ακολούθησε την έμμεση προσέγγιση σε επίπεδο στρατιωτικής στρατηγικής και μια υψηλή στρατηγική εξουθένωσης, η οποία σκοπό είχε να κάνει ταυτόχρονη χρήση όλων των διαθέσιμων μέσων, χωρίς απαραίτητα να δίδει έμφαση στα στρατιωτικά.

Συγκεφαλαιώνοντας, ο Ναπολέων ήταν δυσαρεστημένος με το στάτους κβο ενώ ο Αλέξανδρος επιθυμούσε τη διατήρησή του· κατ' επέκταση, ο μὲν επέλεξε να χαράξει μια υψηλή στρατηγική εκμηδένισης, που στόχο είχε να καταστρέψει το ρωσικό στρατό μέσω μιας αποφασιστικής μάχης, επιτυγχάνοντας τη συνθηκολόγηση βάσει των όρων του ενώ ο δε επέλεξε να ακολουθήσει μια υψηλή στρατηγική εξουθένωσης, σκοπεύοντας στο να αποφεύγει κατ' επανάληψη την αποφασιστική μάχη, εκμεταλλευόμενος τα πλεονεκτήματα του

¹⁶³ Ο Αλέξανδρος είπε σε υπασπιστή του Ναπολέοντα, «Τι θέλει ο Αυτοκράτορας; Να με υποτάξει στη θέλησή του... επειδή αρνούμαι, σκοπεύει να μου κηρύξει πόλεμο, με τη σκέψη ότι μετά από δύο ή τρεις μάχες ... ίσως ... υποχρεωθώ να παρακαλέσω για ειρήνη με όρους που θα θέσει αυτός. Πλανάται!... ο Ναπολέων είναι ο σπουδαιότερος στρατηγός στην Ευρώπη, ... ο στρατός του είναι ο πιο σκληραγωγημένος σε μάχες... αλλά η απόσταση είναι εμπόδιο. Εάν, μετά από μερικές εβδομάδες υποχωρήσω, έχοντας υποστηρικτή το λαό μου, εάν τα αφήσω όλα στο χρόνο, στους έρημους τόπους, στο κλίμα να με υπερασπιστούν, θα είμαι εγώ αυτός που θα πω την τελευταία λέξη στον τρομερότερο στρατό της σύγχρονης εποχής.», Βλ. Zamoyski Adam, *Moscow 1812: Napoleon's fatal march*, σ. 128-129.

¹⁶⁴ Ο Τσάντλερ σχολιάζει πως, μέχρι σήμερα αμφισβητείται το εάν αυτός ο τρόπος δράσης υπαγορευόταν από τις συνθήκες ή από επιλογή, βλ. Chandler David G., *On the Napoleonic Wars: Collected Essays*, σ. 194.

¹⁶⁵ Το σχέδιο που επελέχθη ήταν του στρατάρχη Μπάρκλεϋ ντε Τολλύ. Βλ. Smith Digby, *Napoleon Against Russia: A concise history of 1812*, σ. 17.

στρατηγικού βάθους της Ρωσίας, κάνοντας έτσι τον επιτιθέμενο να εγκαταλείψει την προσπάθειά του.

Έχοντας επισημάνει την υψηλή στρατηγική που θα ακολουθούσαν οι δύο χώρες, παρακάτω θα ακολουθήσει η αναφορά στις βάσεις στις οποίες στηριζόταν η υψηλή στρατηγική του Ναπολέοντα.

Γ. ΟΙ ΒΑΣΕΙΣ ΤΗΣ ΥΨΗΛΗΣ ΣΤΡΑΤΗΓΙΚΗΣ ΤΟΥ ΝΑΠΟΛΕΟΝΤΑ

Τις βάσεις της υψηλής στρατηγικής του Ναπολέοντα συνιστούσαν τα παρακάτω:

1. Απόρριψη κατευνασμού

Ο κατευνασμός αποτελεί μια πρακτική, η οποία μέσω παραχωρήσεων έχει ως στόχο τη μείωση των συγκρούσεων.¹⁶⁶ Στην προκειμένη περίπτωση, αφορούσε μια μακροπρόθεσμη στρατηγική, που στόχευε την πλήρη εξάλειψη της αντιπαράθεσης μεταξύ Γαλλίας και Ρωσίας.

Συχνά υποστηρίζεται ότι η απόφαση του Ναπολέοντα να κηρύξει πόλεμο στη Ρωσία ελήφθη στις 16 Αυγούστου 1811, όταν υπαγόρευσε στον Υπουργό Εξωτερικών Μαρτέ ένα υπόμνημα αναφορικά με τις γαλλορωσικές σχέσεις.¹⁶⁷ Σε αυτό εξετάζονταν οι υπάρχουσες εναλλακτικές επιλογές και η πιθανότητα πολέμου με τη Ρωσία. Ένα από τα συμπεράσματά του αποτέλεσε το ότι δεν επρόκειτο να τεθεί ζήτημα προσπάθειας κατευνασμού του Αλεξάνδρου για την απώλεια του Δουκάτου του Όλντεμπουργκ με το να του προσφερθεί έδαφος που βρίσκεται κοντά στα σύνορα της Ρωσίας, καθώς αυτό θα έφθιρε θανάσιμα την εμπιστοσύνη των Πολωνών στη Γαλλία και θα επέσπευδε την κατάρρευση του Μεγάλου Δουκάτου της Βαρσοβίας. Επίσης, δεν επρόκειτο να τεθεί θέμα συζήτησης για την εγκατάλειψή του Μεγάλου

¹⁶⁶ Βλ. Παπασωτηρίου Χαράλαμπος, *Βυζαντινή υψηλή στρατηγική, 6ος-11ος αιώνας*, σ. 28-29.

¹⁶⁷ Βλ. Cate Curtis, *The war of the two emperors. The duel between Napoleon and Alexander: Russia, 1812*, σ. 56.

Δουκάτου στη μοίρα του, διότι εάν η Ρωσική Αυτοκρατορία σκόπευε να επεκτείνει τα σύνορά της μέχρι το Βιστούλα, αυτό θα την έκανε να αποτελεί με μεγάλη διαφορά την ισχυρότερη δύναμη στην Ευρώπη.

Έτσι, ο Ναπολέων φρόντισε να απορρίψει τον κατευνασμό, καθώς κάτι τέτοιο ίσως εκλαμβάνόταν ως ένδειξη αδυναμίας είτε από τον Αλέξανδρο, αυξάνοντας παράλληλα τις απαιτήσεις και την επιθετικότητά του είτε από τους συμμάχους του Ναπολέοντα, θέτοντας σε κίνδυνο την ηγετική του θέση.

2. Ενίσχυση της αποτρεπτικής φήμης

Η αποτρεπτική φήμη ενός δρώντα αναφέρεται στην πεποίθηση των άλλων ότι πρόκειται να συμπεριφερθεί μαχητικά και με αποφασιστικότητα σε οτιδήποτε τον αφορά. Πρόκειται για ένα χαρακτηριστικό το οποίο δε δημιουργείται αυτόματα αλλά ο δρων πρέπει να το έχει καλλιεργήσει προτού αποφασίσει να το «χρησιμοποιήσει».¹⁶⁸

Ο Ναπολέων υπερεξέλιξε σε επιδεξιότητα αναφορικά με τον πόλεμο, αφού σχεδίαζε και εκτελούσε κατ' επανάληψη κερδοφόρες εκστρατείες. Πριν τη ρωσική επίθεση, ο Ναπολέων είχε καταφέρει ρεκόρ νικών έχοντας καταγράψει μόνον τρεις ήττες, δημιουργώντας την πίστη ότι ήταν αήττητος. Μέσω των πολεμικών εμπειριών, ανέπτυξε μια ξεχωριστή ικανότητα διοίκησης παράλληλα με μια αξιοσημείωτη εμπιστοσύνη σε αυτήν και μέχρι τη ρωσική εκστρατεία, αυτή η εμπιστοσύνη είχε μεταλλαχθεί σε αλαζονεία και μια αίσθηση δε θα μπορούσε να ηττηθεί.¹⁶⁹ Ακόμα χειρότερο ήταν το ότι τα εμπόδια ενός πολέμου με τη Ρωσία συνιστούσαν ασήμαντες λεπτομέρειες, τις οποίες θα ξεπερνούσε η ισχύς.

¹⁶⁸ Βλ. Κολιόπουλος Κωνσταντίνος, *Η υψηλή στρατηγική της αρχαίας Σπάρτης (790-192 π. Χ.)*, σ. 179.

¹⁶⁹ Βλ. Kroll Mark J., Toombs Leslie A. and Wright Peter, «Napoleon's Tragic March Home from Moscow: Lessons in Hubris», *Academy of Management Executive*, vol. 14, p.p.117-128, February 2000, στο σύνδεσμο http://carmine.se.edu/cvonbergen/Napoleon%27s%20Tragic%20March%20Home%20from%20Moscow_Lessons%20in%20Hubris.pdf (πρόσβαση 09.05.2010).

Πριν την εισβολή στη Ρωσία, αξιωματικοί στο στρατό του τού επεσήμαναν ότι οι πιθανότητες αποτυχίας, το κόστος σε ανθρώπινες ζωές αλλά και πολεμοφόδια θα ήταν μεγάλο. Ο Ναπολέων όμως απέρριψε τις προειδοποιήσεις τους, σημειώνοντας ότι τα σχέδιά του απαιτούσαν μια σύντομη, αποφασιστική και χαμηλού κόστους εκστρατεία, που θα κατέληγε σε νίκη. Είχε διεξάγει τόσες στο παρελθόν, που η ρωσική δε θα είχε καμία διαφορά και μια νίκη θα ενίσχυε, επίσης, το χαρακτηρισμό του ως αήττητος.¹⁷⁰ Αυτή η αποφασιστικότητα του Ναπολέοντα να εισβάλει στη Ρωσία, καθοδηγούμενη από την επιθυμία του να την κυριεύσει αλλά και από τη φιλοδοξία να επικρατήσει του Αλεξάνδρου, θα οδηγούσαν στο να κατορθώσει να γίνει ο μόνος κυρίαρχος της Ευρώπης.

3. Επίδειξη της αμέριστης υποστήριξης των συμμάχων

Η διαμονή στη Δρέσδη έναν μήνα πριν την εισβολή στη Ρωσία υπήρξε δείγμα της υποστήριξης των ευρωπαϊών ηγετών στο σκοπό του Ναπολέοντα. Η διαμονή του διανθίστηκε με επίσημα γεύματα, δεξιώσεις, θεατρικές παραστάσεις και κυνηγετικές δραστηριότητες. Αυτές οι εκδηλώσεις δεν έλαβαν χώρα ως μη απαιτούμενες από τις περιστάσεις αλλά και ως μέρος μιας ιδιαίτερας προσεκτικά σχεδιασμένης έκφρασης της συμπαράστασης της Ευρώπης στο εγχείρημα του Ναπολέοντα.¹⁷¹ Ο Βοναπάρτης ήταν με απόλυτη βεβαιότητα στο υψηλότερο σημείο της δόξας του και μόνο να τη διατηρήσει μπορούσε, καθώς το να την ξεπεράσει ήταν αδύνατον. Αφ' ενός ήθελε να υπενθυμίσει σε όλους τους συμμάχους του την υποταγή τους σε αυτόν αλλά το σημαντικότερο ήταν να δείξει στον Αλέξανδρο ότι το σύνολο της ηπειρωτικής Ευρώπης ήταν με το μέρος του, άρα με τέτοια ισχύ δεν θα μπορούσε να αντιπαραταχθεί

¹⁷⁰ Μια νίκη ενισχύει το γόητρο ενός δρώντα και λαμβάνοντας υπ' όψιν ότι στις διεθνείς σχέσεις «γόητρο» σημαίνει «φήμη για ισχύ», η φήμη για ισχύ του Ναπολέοντα θα ανταποκρινόταν στην πραγματικότητα μέσω και της επερχόμενης νίκης επί της Ρωσίας. Βλ. Κολιόπουλος Κωνσταντίνος, *Η υψηλή στρατηγική της αρχαίας Σπάρτης (790-192 π. Χ.)*, σ. 251.

¹⁷¹ Επίσης, η πολιτική γοήτρου του Ναπολέοντα τού επέτρεψε να διαμορφώσει ιδιαίτερα σημαντικό ρόλο στην ηπειρωτική Ευρώπη, αφού υποστηριζόταν και από πραγματική ισχύ, καθώς σε διαφορετική περίπτωση θα κατέρρεε, βλ. Κολιόπουλος Κωνσταντίνος, *Η υψηλή στρατηγική της αρχαίας Σπάρτης (790-192 π. Χ.)*, σ. 309.

και να νικήσει το Ναπολέοντα. Όλη αυτή η συνάθροιση εστεμμένων και διαδόχων, των οποίων οι δυνάμεις είχαν ενσωματωθεί στο μεγαλύτερο στρατιωτικό μηχανισμό που είχε δει ποτέ ο κόσμος, θα λειτουργούσαν κατασταλτικά στην πεποίθηση του Τσάρου ότι θα μπορούσε να αντιταχθεί στο Βοναπάρτη.

«Οι μεγάλοι σκοποί του Βοναπάρτη θα μπορούσαν να πραγματοποιηθούν μονάχα με τα μεγάλα μέσα που επιστρατεύθηκαν.»¹⁷² Έχοντας κάνει λόγο για τις βάσεις της υψηλής στρατηγικής της Γαλλίας υπό την καθοδήγηση του Ναπολέοντα, μπορεί να γίνει αντιληπτό το μέγεθος των μέσων που επιστρατεύθηκαν για την επίτευξη των σκοπών της υπό μελέτη εκστρατείας. Αφήνοντας την εκτενέστερη ανάλυσή των για το επόμενο μέρος, πρέπει να ειπωθεί ότι τα τρία αυτά στοιχεία θα ακολουθούσαν συνεχώς το σχεδιασμό της εκστρατείας.

Κατ' αρχάς, η απόρριψη του κατευνασμού, δηλαδή η επιλογή να μην προβεί η Γαλλία σε μονομερείς παραχωρήσεις που θα κατέληγαν σε βάρος της, είχε ξεκινήσει ήδη από την εποχή που ο Τσάρος επέτρεψε το εμπόριο της Ρωσίας με τη Βρετανία και θα συνεχίζονταν μέχρι ο Αλέξανδρος να επανερχόταν στην πολιτική του Ηπειρωτικού Συστήματος. Αναφέρεται ότι ο Ναπολέων ήθελε να εκφοβίσει τη Ρωσία και να την συνεπιλέξει ως σύμμαχο κατά της Βρετανίας· όχι όμως να την καταστρέψει ως δύναμη. Αρνούνταν να τη δει ως εχθρό που έπρεπε να ηττηθεί αλλά τη θεωρούσε περισσότερο ως έναν ιδιότροπο σύμμαχο.¹⁷³ Ωστόσο, βάσει της άποψης της γραφούσης, στόχος του Ναπολέοντα ήταν να την ωθήσει εκτός της κυρίαρχης θέσης της στα ευρωπαϊκά ζητήματα και να εξουδετερώσει την ικανότητά της να απειλήσει τη Γαλλία, άρα οποιαδήποτε παραχώρηση από μέρους του θα υπονόμει το στόχο αυτό και θα υπέσκαπτε την ηγεμονία του στην ηπειρωτική Ευρώπη.

¹⁷² Βλ. Κονδύλης Παναγιώτης, *Θεωρία του Πολέμου*, έκδοση 5^η, Αθήνα, Εκδόσεις Θεμέλιο, 1999, σ. 94.

¹⁷³ Βλ. Zamoyski Adam, *Moscow 1812: Napoleon's fatal march*, σ. 105-106.

Όσον αφορά την ενίσχυση της αποτρεπτικής φήμης του Ναπολέοντα, η εκστρατεία κατά της Ρωσίας και η στρατηγική που επέλεξε συνιστούσαν ένα «στοίχημα».¹⁷⁴ Ο Ναπολέων θεωρούσε ότι εάν νικούσε το ρωσικό στρατό και καταλάμβανε τη Μόσχα, η ρωσική ηγεσία θα διχαζόταν και η κυβέρνηση θα αναγκαζόταν να συνθηκολογήσει. Στηριζόμενος στους πόρους του και σε μια συνήθη λογική αναφορικά με τη διεξαγωγή των εκστρατειών του, θα μπορούσε να καταφέρει τη νίκη επί των Ρώσων, προσθέτοντας στο ρεκόρ των νικών του μία ακόμα, ενισχύοντας τη φήμη του για μαχητική συμπεριφορά και αποφασιστικότητα στην αντιμετώπιση κάθε περίπτωσης.

Τέλος, όσον αφορά την επίδειξη της συμπάρστασης και υποστήριξης της ηπειρωτικής Ευρώπης στην επερχόμενη εκστρατεία, αυτό έγινε ώστε να δείξει στον Αλέξανδρο ότι, όχι μόνο υπήρχαν οι σύμμαχοι αλλά και να του γνωστοποιήσει ότι μέσω μεγαλοπρεπών εκδηλώσεων και ιδιαίτερα μέσω της συνεισφοράς τους σε στρατιωτικές δυνάμεις, οι σύμμαχοι ήταν παρόντες στο πλευρό του Ναπολέοντα και έτοιμοι να υπερασπιστούν τη θέλησή του.

Έχοντας αναλύσει τους πολιτικούς στόχους της υψηλής στρατηγικής αλλά και την ίδια την υψηλή στρατηγική που θα ακολουθούσε ο Ναπολέων, το μέρος που ακολουθεί θα ασχοληθεί με τα μέσα που είχε στη διάθεσή του προκειμένου να επιτύχει τους στόχους της εκστρατείας.

¹⁷⁴ Βλ. Clausewitz Carl von, *The Campaign of 1812 in Russia*, with a new foreword by Sir Michael Howard, σ. xiii-xiv.

III. ΧΡΗΣΗ ΤΟΥ ΣΥΝΟΛΟΥ ΤΩΝ ΔΙΑΘΕΣΙΜΩΝ ΜΕΣΩΝ

Το παρόν μέρος θα ασχοληθεί με το πώς ο Ναπολέων χρησιμοποίησε τα διαθέσιμα μέσα του, προκειμένου να επιτύχει τον πολιτικό αντικειμενικό σκοπό της εκστρατείας. Στόχος είναι να καταστεί σαφής η έμφαση που έδινε στη στρατιωτική στρατηγική, χρησιμοποιώντας τις υπόλοιπες διαστάσεις της (οικονομική, διπλωματική, η διάσταση της πληροφόρησης, ψυχολογική διάσταση) προκειμένου να ενισχύσει το στρατιωτικό του μέσο.

A. Στρατιωτική στρατηγική

1. Γενικές επισημάνσεις

Η στρατιωτική στρατηγική ασχολείται με τη χρήση του συνόλου των διαθέσιμων από ένα κράτος στρατιωτικών μέσων, ώστε να επιτύχει τους πολιτικούς του σκοπούς στα πλαίσια δυνητικής ή πραγματικής σύγκρουσης. Το ότι ο Ναπολέων επέλεξε σε επίπεδο υψηλής στρατηγικής την εκμηδένιση, καθιστά σαφή την έμφασή του στα στρατιωτικά μέσα, χρησιμοποιώντας τις υπόλοιπες διαστάσεις ως υποστηρικτικές της στρατιωτικής στρατηγικής και διατηρώντας τις σε υποδεέστερη θέση.

Ο προσανατολισμός της στρατιωτικής στρατηγικής του ήταν επιθετικός, δηλαδή διαθέτοντας ο ίδιος τεράστιες μάζες στρατού θα προέβαινε στην πλήρη συντριβή των εχθρικών ενόπλων δυνάμεων. Συγκεκριμένα, ο επιβλητικός όγκος του στρατεύματος θα χρησιμοποιείτο για την επιζήτηση και διεξαγωγή μιας ή περισσότερων μαχών, οι οποίες κατορθώνοντας τη νίκη για τους Γάλλους, θα εξωθούσαν τον Τσάρο να έλθει σε συνεννόηση με το Βοναπάρτη.

Γενικότερα, όταν γίνεται λόγος για καταστροφή των εχθρικών ενόπλων δυνάμεων εννοείται ότι πρέπει να καταγραφεί μείωση στην ισχύ

του εχθρού σχετικά μεγαλύτερη από τη μείωση της δικής μας ισχύος.¹⁷⁵ Η συμπλοκή αποτελεί το μέσο για να καταστραφούν οι εχθρικές ένοπλες δυνάμεις ¹⁷⁶ και ο όρος -συγκεκριμένα- αναφέρεται σε μια αντιπαράθεση με περιορισμένη εμβέλεια (δηλαδή εξαρτάται από την ικανότητα ενός ατόμου να την καθοδηγήσει) και με περιορισμένη χρονική διάρκεια (δηλαδή άμεση επίλυση του ζητήματος).¹⁷⁷

Ωστόσο, ο Κλαούζεβιτς θέλοντας να αποφορτίσει τον όρο καταστροφή, σημειώνει ότι μεγαλύτερη σημασία έχει η συντριβή του ηθικού του εχθρού, ώστε οι απώλειες να είναι μεγαλύτερες.¹⁷⁸ Βέβαια, το ηθικό του αντιπάλου καταβάλλεται περισσότερο από τις απώλειες που υφίσταται σε μια σημαντική συμπλοκή και αν σκοπός είναι η καταστροφή του εχθρικού κέντρου βάρους, τότε αυτό θα μπορούσε να επιτευχθεί με μια αποφασιστική μάχη. Σε αυτήν, όλες οι μεμονωμένες συμπλοκές θα καθοδηγούνταν σε ένα μοναδικό σημείο σε χώρο και χρόνο και αν η επιθυμία ήταν τα αποφασιστικά αποτελέσματα, η αιματοχυσία ήταν αναμενόμενη.¹⁷⁹

Έχοντας προβεί σε ορισμένες γενικές επισημάνσεις για τη στρατιωτική στρατηγική, παρακάτω θα ακολουθήσει η αναφορά στις «αρχές» του «ναπολεόντειου τρόπου πολέμου».

2. «Αρχές» του πολέμου

«Όλοι οι πόλεμοι πρέπει να κατευθύνονται από συγκεκριμένες αρχές, διότι κάθε πόλεμος πρέπει να έχει έναν καθορισμένο σκοπό και θα πρέπει να διεξάγεται βάσει των αρχών της τέχνης (του πολέμου)....»¹⁸⁰ Αυτό το απόφθεγμα υποδηλώνει την υποστήριξη των «αρχών» του πολέμου, από την άποψη ότι εκτιμώνται ως κατευθυντήριες γραμμές για μια πιθανή διεξαγωγή του και όχι άκαμπτους κανόνες.

¹⁷⁵ Βλ. Clausewitz Carl von, *On War*, βιβλ. 4, κεφ. 4, σ. 272.

¹⁷⁶ Ibid., βιβλ. 7, κεφ. 6, σ. 640.

¹⁷⁷ Βλ. Howard Michael, *Clausewitz. A Very Short Introduction*, σ. 37-38.

¹⁷⁸ Ibid., σ. 45-46.

¹⁷⁹ Βλ. Clausewitz Carl von, *On War*, βιβλ. 4, κεφ. 11, σ. 306-307.

¹⁸⁰ Βλ. Chandler David G., *The Military Maxims of Napoleon*, σ. 93.

Επίθεση. «Να διεξάγεις επιθετικό πόλεμο... είναι το μόνο μέσο με το οποίο μπορείς να γίνεις σπουδαίος αρχηγός.»¹⁸¹ Η επίθεση και η πρωτοβουλία συνιστούσαν δύο εκ των σημαντικότερων «αρχών» κατά τη διεξαγωγή του πολέμου από το Ναπολέοντα.¹⁸² Ο ίδιος συμπληρωματικά προς την παραπάνω «αρχή» σημείωνε ότι «κατά την έναρξη μιας εκστρατείας, η προέλαση ή όχι, συνιστά ζήτημα σοβαρής μελέτης, αλλά όταν αποφασιστεί η επίθεση, πρέπει να διατηρηθεί μέχρι τέλους.»¹⁸³ Βέβαια, αναφέρει ότι και η άμυνα¹⁸⁴ είναι εξίσου σημαντική με την επίθεση όταν διατυπώνει το ότι «το πέρασμα από την άμυνα στην επίθεση συνιστά μια από τις πιο λεπτές επιχειρήσεις στον πόλεμο.»¹⁸⁵ Μια τέτοια μετατροπή απαιτεί ιδιαίτερος προσεκτικούς υπολογισμούς και μια αίσθηση ότι οι χρονικές περιστάσεις ευνοούν ότι μια τέτοια κίνηση θα στεφθεί με επιτυχία.

Ταχύτητα. «Η δύναμη ενός στρατού υπολογίζεται από τον πολλαπλασιασμό της μάζας με την ταχύτητα...»¹⁸⁶ Συγκεκριμένα, ο Ναπολέων είχε επιβάλλει στο στρατό του ταχύτερο ρυθμό βαδίσματος, δηλαδή 120 βήματα ανά λεπτό αντί για τα 90 που θεωρείτο το συνηθισμένο.¹⁸⁷ Μεταξύ των στρατιωτών, ήταν συνήθης η φράση ότι «ο Αυτοκράτοράς μας δεν κάνει πόλεμο με τα όπλα μας αλλά με τα πόδια μας.»¹⁸⁸ Συμπληρωματική της ταχύτητας είναι η κινητικότητα: «... μια

¹⁸¹ Βλ. Fuller J. F. C., *The Conduct of War, 1789-1961: a study of the impact of the French, industrial and Russian revolutions on war and its conduct*, New York, Da Capo Press, 1992, σ. 49.

¹⁸² Βλ. Κολιόπουλος Κωνσταντίνος, *Η στρατηγική σκέψη από την αρχαιότητα έως σήμερα*, σ. 131.

¹⁸³ Βλ. Chandler David G., *The Military Maxims of Napoleon*, σ. 57.

¹⁸⁴ Ο Κλαούζεβιτς θεωρούσε την άμυνα ως την ισχυρότερη μορφή πολέμου, καθώς είναι ευκολότερο να διατηρείς έδαφος, να αναπληρώνεις τις αδυναμίες σου και να μεγιστοποιείς τα πλεονεκτήματα της αμυντικής στάσης, παρά να προσπαθείς να αποκτάς και αποτελείται από δύο φάσεις: την αναμονή του πρώτου πλήγματος και την απόκρουσή του. Βλ. Howard Michael, *Clausewitz. A Very Short Introduction*, σ. 56.

¹⁸⁵ Ibid., σ. 62.

¹⁸⁶ Ibid., σ. 58

¹⁸⁷ Βλ. Κολιόπουλος Κωνσταντίνος, *Η στρατηγική σκέψη από την αρχαιότητα έως σήμερα*, σ. 130.

¹⁸⁸ Βλ. Rothenberg Gunther E., *The Art of Warfare in the Age of Napoleon*, σ. 89.

ταχεία προέλαση ενισχύει το ηθικό του στρατού και αυξάνει τις πιθανότητες νίκης.»¹⁸⁹

Διαίρεση και συγκεντρώνση των στρατευμάτων. Η τρίτη σημαντική καινοτομία του Ναπολέοντα ήταν η οργάνωση του στρατού σε μεραρχίες, δηλαδή, τα στρατεύματα βάδιζαν χωριστά αλλά ενώνονταν όταν το πρόσταζε ο ίδιος.¹⁹⁰ «Να τοποθετείς τα στρατεύματά σου έτσι ώστε, οτιδήποτε και αν κάνει ο εχθρός σου, να μπορείς να τα συγκεντρώσεις ξανά μέσα σε λίγες ημέρες.»¹⁹¹ Έτσι, αν και το στράτευμα κάλυπτε μια απόσταση όντας χωρισμένο σε τμήματα, ωστόσο, έπρεπε να συγκεντρωθεί όταν και όπου επιθυμούσε ο Ναπολέων. Και όπως και ο ίδιος ανέφερε «κάποιος πρέπει να εμπλέκεται σε μάχη μόνο όταν όλα τα στρατεύματά του μπορούν να συγκεντρωθούν στο πεδίο της μάχης.»¹⁹²

Στη βάση, λοιπόν, των «αρχών» αυτών, ο Ναπολέων, ως στόχο της στρατιωτικής στρατηγικής του¹⁹³ είχε να επιδιώξει ή να διεξάγει αποφασιστικές μάχες, που θα προέκυπταν λόγω της ταχείας και εις βάθος προέλασης μιας τεράστιας μάζας στρατού εντός εχθρικού εδάφους. Ο στρατός αυτός -λόγω μιας τέτοιας προέλασης- δε θα μπορούσε να αγνοηθεί από τον αντίπαλο και ο τελευταίος θα υποχρεωνόταν να τον ανακόψει με μια μάχη. Η εκστρατεία, λοιπόν, σχεδιαζόταν έτσι ώστε είτε ο Ναπολέων να μπορέσει να την ξεκινήσει από μια κεντρική εσωτερική θέση ή καταλάβει μια τέτοια για να νικήσει τμηματικά τον αντίπαλο είτε θα λάμβανε τη μορφή ελιγμού εναντίον των

¹⁸⁹ Βλ. Chandler David G., *The Military Maxims of Napoleon*, σ. 58.

¹⁹⁰ Βλ. Κολιόπουλος Κωνσταντίνος, *Η στρατηγική σκέψη από την αρχαιότητα έως σήμερα*, σ. 131. Μετακινούνταν ταυτόχρονα ακολουθώντας παράλληλες γραμμές προέλασης, αλληλοϋποστηρίζονταν, όμως μπορούσαν να αντιμετωπίσουν και μόνες τους οποιαδήποτε επίθεση. Αυτή η διαίρεση των δυνάμεων έδιδε τη δυνατότητα ελιγμών και ταχύτερης μετακίνησης στα στρατεύματα. Βλ. Howard Michael, *Ο Ρόλος του Πολέμου στη Νεότερη Ευρωπαϊκή Ιστορία*, σ. 141-142.

¹⁹¹ Βλ. Chaliand Gérard (επιμ.), *The art of war in world history: from antiquity to nuclear age*, "Napoleon", σ. 647.

¹⁹² Βλ. Fuller J. F. C., *The Conduct of War, 1789-1961: a study of the impact of the French, industrial and Russian revolutions on war and its conduct*, σ. 51.

¹⁹³ Βλ. Πήτερ Πάρετ, «Ο Ναπολέων και η επανάσταση στον τρόπο διεξαγωγής του πολέμου», στο Paret Peter (επιμ.), *Οι Δημιουργοί της Σύγχρονης Στρατηγικής από τον Μακκιαβέλλι στην Πυρηνική Εποχή*, σ. 163.

μειόπισθεν του εχθρού, περικυκλώνοντας τις θέσεις του και απειλώντας τις γραμμές επικοινωνίας του.

Το μέρος που έπεται θα ασχοληθεί με την επιδίωξη διεξαγωγής αποφασιστικών μαχών από μέρους του Ναπολέοντα, ώστε να αιτιολογηθεί η έμφαση που έδιδε στη στρατιωτική στρατηγική.

3. Επιδίωξη αποφασιστικών μαχών

ι. Επίθεση από το Νιέμεν στη Βίλνα

Ο Ναπολέων διέσχισε τον ποταμό Νιέμεν στις 23-24 Ιουνίου 1812, εισέβαλε στη Βίλνα στις 28 και παρέμεινε εκεί για δύο εβδομάδες. Σχεδίαζε να διασπάσει το ρωσικό στρατό των Μπάρκλεϋ και Μπαγκρασιόν, χρησιμοποιώντας τον ελιγμό της διείσδυσης. Θα επιχειρείτο, δηλαδή, πλήγμα στην αμυντική ζώνη αποκλεισμού του εχθρού ώστε να καταληφθεί ένα χωριό ή μια πόλη, με απώτερο σκοπό να καταστεί ως κέντρο επιχειρήσεων.¹⁹⁴

Ο Ναπολέων γνώριζε ότι ο στρατός του Μπάρκλεϋ είχε δημιουργήσει μια ασφαλή ζώνη φρούρησης ενώ ο στρατός του Μπαγκρασιόν βρισκόταν αρκετά πιο πίσω. Αν μπορούσε να διασπάσει αυτή τη ζώνη και να καταλάβει τη Βίλνα -ενώ ο Μπαγκρασιόν θα κινείτο προς το νότο-, θα μπορούσε να διαχωρίσει και να καταστρέψει το στρατό του Μπάρκλεϋ, να αποκόψει τις ρωσικές επικοινωνίες προς την Αγία Πετρούπολη και έπειτα να επιστρέψει για να συντρίψει και το στρατό του Μπαγκρασιόν.¹⁹⁵ Όταν θα καταστρέφονταν οι κύριες ρωσικές στρατιωτικές δυνάμεις, ο Ναπολέων θα προχωρούσε προς τη Μόσχα και θα ολοκλήρωνε την υποταγή του εχθρού του.

Κατά την έναρξη της εκστρατείας, βέβαια, τα σχέδια δεν εξελίχθηκαν όπως αναμενόταν, καθώς την 1^η Ιουλίου, ο Ναπολέων

¹⁹⁴ Βλ. Riley Jonathon, *Napoleon as a General. Command from the battlefield to grand strategy*, σ, 72-73.

¹⁹⁵ Επίσης, για να κάνει το Μπαγκρασιόν να κινηθεί ξεχωριστά, οι Αυστριακοί του Σβάρτσενμπεργκ θα ξεκινούσαν μια επιχείρηση παραπλάνησης, προτείνοντας μια πορεία για τη Μόσχα νότια των Ελών Πρίπετ. Βλ. Smith Digby, *Napoleon Against Russia: A concise history of 1812*, σ. 17.

εξέδωσε διατάγματα να ξεκινήσει η γιγαντιαία επιχείρηση αλλά οι υφιστάμενοί του παρανόησαν τις εντολές του ή απέτυχαν στο να συμμορφωθούν με αυτές, επιτρέποντας στο ρωσικό στρατό να ξεφύγει. Η Βίλνα είχε καταληφθεί αλλά το ρωσικό επιχειρησιακό σχέδιο αποφυγής της μάχης, ανταλλάσσοντας το χώρο με το χρόνο, ώθησε τους Γάλλους ολοένα περισσότερο στο εσωτερικό της Ρωσίας.

Προχωρώντας στο Βιτέμπσκ, παρέμεινε επίσης για δύο εβδομάδες, μέχρι τις 12 Αυγούστου. Κατά τη διάρκεια της προέλασης, ο στρατός του μειώθηκε κατά το 1/3 λόγω ασθενειών, έλλειψης τροφής και λόγω καιρικών συνθηκών. Η πειθαρχία ήταν ανεπαρκής και το στράτευμα δεν έβρισκε προμήθειες σε μια χώρα ήδη αποδυναμωμένη και φτωχή. Μέχρι τη στιγμή εκείνη, ο Ναπολέων δεν είχε καταφέρει τη διεξαγωγή μιας αποφασιστικής μάχης, καθώς το ρωσικό σχέδιο απαιτούσε την αποφυγή της μέχρις εξαντλήσεως του εχθρού.

ii. Σμολένσκ-17-19 Αυγούστου 1812¹⁹⁶

Η στάση του Βοναπάρτη στο Βιτέμπσκ¹⁹⁷ στάθηκε αφορμή για να μελετήσει εκ νέου την κατάσταση, εκτιμώντας ότι ο Αλέξανδρος θα συνθηκολογήσει μόνο έπειτα από μια μεγάλη μάχη. Όταν ήρθε η ώρα της αναχώρησης, ο Ναπολέων διέταξε καταδίωξη του εχθρού καθώς ήλπιζε ότι θα κατόρθωνε να ωθήσει τις δυνάμεις του ανάμεσα στις δύο στρατιές, τις οποίες ύστερα σκόπευε να συντρίψει ξεχωριστά. Για το λόγο αυτό στράφηκε προς το νότο, για να βρεθεί στο Δνείπερο και να απειλήσει το Σμολένσκ.

Στις 16 Αυγούστου οι Ρώσοι φάνηκαν πρόθυμοι να διεξάγουν αποφασιστική μάχη. Καθώς οι Γάλλοι πλησίαζαν στο Σμολένσκ,¹⁹⁸

¹⁹⁶ Βλ. Connolly Owen, *Blundering to glory: Napoleon's military campaigns*, σ. 170-173.

¹⁹⁷ Στο Βιτέμπσκ, ο Ναπολέων ενημερώθηκε για τις συνθήκες που υπέγραψαν οι Ρώσοι με την Τουρκία και τη Σουηδία, όμως αγνοούσε τη συμμαχία που είχε υπογραφεί με τη Βρετανία στις 18 Ιουλίου. Η ανακούφιση ήλθε όταν έμαθε ότι ξέσπασε ο πόλεμος μεταξύ Βρετανίας και Ηνωμένων Πολιτειών. Βλ. Zamoyski Adam, *Moscow 1812: Napoleon's fatal march*, σ. 195-196.

¹⁹⁸ Το Σμολένσκ δεν αποτελούσε πόλη στρατηγικής ή οικονομικής σημασίας για το Ναπολέοντα, όμως είχε θρησκευτική σημασία για τους Ρώσους, καθώς σε μια εκκλησία

δέχθηκαν πυρά πυροβολικού από τα αρχαία τείχη της πόλης, που εκτείνονταν σε μήκος 5 χιλιομέτρων και περιβάλλονταν από τάφρο. Αφού ήλεγξαν το χώρο, οι Γάλλοι εξαπέλυσαν έφοδο αλλά αποκρούστηκαν υφιστάμενοι αρκετές απώλειες και δεν κατόρθωσαν τίποτα αξιοσημείωτο παρά να αναρριχηθούν σε ελάχιστα σημεία του τείχους.¹⁹⁹ Το πρωί της 18^{ης} Αυγούστου ανακάλυψαν ότι ο εχθρός είχε διαφύγει εκμεταλλευόμενος το σκότος, αφήνοντας την πόλη ανυπεράσπιστα βάσει του σχεδίου του Μπάρκλεϋ. Ο Ναπολέων εν τω μεταξύ δε γνώριζε ότι τα ρωσικά στρατεύματα παρέμεναν χωρισμένα και πλησίον του μέχρι τις 19 Αυγούστου, αποτυγχάνοντας να καταστρέψει το ρωσικό στρατό και τη θέλησή του να αντισταθεί.

Ο Ναπολέων είχε δύο εναλλακτικές προτάσεις: είτε να προχωρήσει προς τη Μόσχα είτε να υποχωρήσει στη Βίλνα· η προφανής επιλογή ήταν να προχωρήσει και αυτό έκανε, στηριζόμενος στο ότι εντός έξι εβδομάδων θα είχε κατορθώσει να εξασφαλίσει την ειρήνη που επιθυμούσε.

iii. Μποροντίνο-7 Σεπτεμβρίου 1812²⁰⁰

Ο Αλέξανδρος -θέτοντας ως νέο διοικητή τον Κουτούζωφ- αποφάσισε να ορίσει ως σκοπό του την ένοπλη υπεράσπιση της Μόσχας²⁰¹ και έτσι στις 7 Σεπτεμβρίου ο Ναπολέων αντιμετώπισε το ρωσικό στρατό στο χωριό Μποροντίνο. Οι Ρώσοι παρέμεναν στο δρόμο για τη Μόσχα και είχαν ενισχύσει το κέντρο της θέσης τους με ένα μεγάλο και τρία μικρότερα οχυρά. Αν και το αριστερό άκρο τους ήταν

του βρισκόταν μια θαυματουργή εικόνα της Παναγίας ενώ η πόλη είχε γίνει παλαιότερα τόπος αγώνων για κυριαρχία μεταξύ Πολωνών και Ρώσων. Ibid., σ. 213.

¹⁹⁹ Ο Σουν Τσου εκτιμούσε ότι η χειρότερη στρατηγική είναι η πολιορκία μιας περικυκλωμένης πόλης. Σε τέτοια περίπτωση, ο στρατηγός θα ωθήσει το στρατεύμα του πάνω στα τείχη, με αποτέλεσμα να υποστεί μεγάλες απώλειες. Βλ. Σουν Τσου, *Η Τέχνη του Πολέμου*, μτφ. Δ.Ν. Παυλάκης, έκδοση 8^η, Αθήνα, Εκδόσεις, Οδυσσεύς-Φόρμιγς, 2009, σ. 29.

²⁰⁰ Βλ. Connolly Owen, *Blundering to glory: Napoleon's military campaigns*, σ σ. 173-177.

²⁰¹ Η συνεχής υποχώρηση και εγκατάλειψη των εδαφών στον εχθρό είχε αρνητικό αντίκτυπο στο ηθικό των στρατευμάτων και του πληθυσμού και έτσι αποφάσισε να αντικαταστήσει το Μπάρκλεϋ με τον Κουτούζωφ, που βάσει του Κλαούζεβιτς, «γνώριζε τους Ρώσους και ήξερε πώς να τους μεταχειριστεί.» Βλ. Chandler David G., *On the Napoleonic Wars: Collected Essays*, σ. 196.

εύτρωτο, ο Ναπολέων αποφάσισε να εγκαταλείψει τον ελιγμό και να επιλέξει μια σειρά μετωπικών επιθέσεων,²⁰² υποστηριζόμενων από ένα φράγμα πυρός προερχόμενο από το βαρύ πυροβολικό.

Συγκεκριμένα, θα προσπαθούσε να επιτεθεί στο ένα άκρο, ελπίζοντας να αποδυναμώσει το κέντρο και να κάνει τον εχθρό να εμπλέξει και τις εφεδρείες του. Όταν αυτός θα αποδυναμωνόταν, ο Ναπολέων θα ξεκινούσε την επίθεση, χρησιμοποιώντας όλα τα επίλεκτα σώματά του. Η εφεδρεία του πυροβολικού θα κάλπαζε εντός του εχθρού και θα τον συνέτριπτε με την ισχύ πυρός του ενώ θα προήλαυναν και οι φάλαγγες του πεζικού. Επιπλέον, η επίθεση θα συνοδευόταν από επιθέσεις του ιππικού στο κρίσιμο σημείο και όταν ο εχθρός τελικά θα διασπαζόταν, τότε το ελαφρύ ιππικό θα προχωρούσε εντός του χάσματος και θα ολοκλήρωνε την καταστροφή του. Τέτοιος συνδυασμός στην επίθεση χρειαζόταν προσεκτική διεύθυνση ενώ οι απώλειες ενδεχομένως να ήταν απαγορευτικές.²⁰³

Στο τέλος της ημέρας, κατά τη διάρκεια της οποίας σχεδόν όλες οι μονάδες του στρατού του Ναπολέοντα²⁰⁴ -γαλλικές και αλλοδαπές- πολέμησαν με αξιοσημείωτη γενναιότητα εναντίον της επίμονης ρωσικής αντίστασης, οι απώλειες έφτασαν τους 28.000 νεκρούς και τραυματίες για τους Γάλλους και τους 45.000 νεκρούς, τραυματίες και αγνοούμενους για τους Ρώσους. Στην αιματηρή μάχη του Μποροντίνο, ωστόσο, αν και οι Ρώσοι έχασαν περίπου το ήμισυ των μαχίμων τους, εντούτοις, υποχώρησαν με ιδιαίτερη τάξη κατά τη διάρκεια της νύχτας.

²⁰² Βλ. Rothenberg Gunther E., *The Art of Warfare in the Age of Napoleon*, σ. 159-161.

²⁰³ Οι ατμοσφαιρικές συνθήκες που επικρατούσαν στο Μποροντίνο ελάττωναν το μέγιστο βεληνεκές των πυροβόλων, με αποτέλεσμα να σπαταληθεί αρκετός χρόνος κατά τη μεταφορά τους. Επίσης, την προηγούμενη ημέρα η θερμοκρασία είχε πέσει απότομα και ο Ναπολέων προσεβλήθη από ένα άσχημο κρυολόγημα, το οποίο συνοδεύθηκε από υψηλό πυρετό. Αυτό ίσως δικαιολογεί την περιέργη αδράνεια που επέδειξε όντας απών από το πεδίο της μάχης, αφού ουσιαστικά στηριζόταν σε πληροφορίες για την πορεία της.

²⁰⁴ Όλες πλην της αυτοκρατορικής φρουράς. Ο Ναπολέων έσπευσε να αιτιολογήσει την επιλογή για μη εμπλοκή της: «...έπρεπε να τις κρατήσω για το αποφασιστικό χτύπημα στη σπουδαία μάχη, στην οποία ο εχθρός θα πολεμήσει μπροστά από τη Μόσχα. Η επιτυχία της ημέρας διασφαλίστηκε και έπρεπε να λάβω υπ' όψιν την εκστρατεία συνολικά. Για αυτό το λόγο διατηρώ τις εφεδρείες μου.» Βλ. Chandler David G., *On the Napoleonic Wars: Collected Essays*, σ. 203.

Μια εβδομάδα αργότερα, ο Ναπολέων εισέβαλλε στη Μόσχα χωρίς να συναντήσει αντίσταση.

Β. Οικονομική διάσταση

Στην οικονομική διάσταση της υψηλής στρατηγικής μείζον πρόβλημα αποτελεί η υλική υποστήριξη των επιχειρήσεων, δηλαδή το σύνολο των απαραίτητων σε ένα στράτευμα στοιχείων ώστε να φέρει σε πέρας την αποστολή του. Συγκεκριμένα η «διοικητική μέριμνα» ή σε παλαιότερη ορολογία «επιμελητεία» ορίζεται από τον Μάρτιν Κρηβέλντ ως «η πρακτική τέχνη του να μετακινεί κανείς στρατιές και να τις διατηρεί πλήρως εφοδιασμένες.»²⁰⁵ Για τον ίδιο, η εκστρατεία του Ναπολέοντα στη Ρωσία ήταν η πιο προσεκτικά σχεδιασμένη και αυτή με τα περισσότερα μέσα.²⁰⁶

Οι προμήθειες του Ναπολέοντα για τη Μόσχα αρκούσαν για 24 ημέρες,²⁰⁷ εκ των οποίων αυτές των 20 ημερών μεταφέρονταν από το τάγμα των μεταγωγικών ενώ οι προμήθειες των υπολοίπων 4 θα λαμβάνονταν από το στράτευμα. Ο Βοναπάρτης σχεδίαζε να εισχωρήσει στο ρωσικό έδαφος σε απόσταση 350 χιλιομέτρων, να έφθανε το ρωσικό στρατό, να τον υποχρέωνε σε μάχη και μετά τη νίκη του, ο στρατός θα λάμβανε προμήθειες από τους ηττημένους. Έχοντας ως δεδομένη την εξάρτηση του στρατού από τους επιτόπιους πόρους,²⁰⁸ ο Ναπολέων έκρινε ότι η εκστρατεία θα έπρεπε να είναι σύντομη, διότι θα συναντούσε προβλήματα στη διοικητική μέριμνα. Ειδικότερα,

²⁰⁵ Βλ. Creveld Martin Van, *Επιμελητεία και Πόλεμος*, μτφ. Μ. Τσιμογιάννη, Αθήνα, Εκδόσεις Κων. Τουρίκη, 2001, σ. 13. Το μέρος για τη διοικητική μέριμνα αντλεί από την προαναφερθείσα μελέτη.

²⁰⁶ Ibid., σ. 86.

²⁰⁷ Ibid., σ. 88-89.

²⁰⁸ Ibid., σ. 100. Θεωρούσε ότι «ο πόλεμος θρέφει τον πόλεμο». Το σύστημα της συντήρησης του στρατού από τις καταληφθείσες περιοχές, διευκόλυνε την κινητικότητα των μεραρχιών, ηύξανε το ρυθμό βαδίσματος και γενικότερα προσέδιδε ευελιξία. Βλ. Πήτερ Πάρετ, «Ο Ναπολέων και η επανάσταση στον τρόπο διεξαγωγής του πολέμου», στο Paret Peter (επιμ.), *Οι Δημιουργοί της Σύγχρονης Στρατηγικής από τον Μακκιαβέλλι στην Πυρηνική Εποχή*, σ. 155-156.

Ο Ναπολέων είχε ξεκινήσει αμυντικές προετοιμασίες,²⁰⁹ φοβούμενος ενδεχόμενη επίθεση από τους Ρώσους, ήδη από τον Απρίλιο του 1811, διατάζοντας να συγκεντρωθούν ένα εκατομμύριο μερίδων γαλέτας στο Στεττίνο και το Κύστριν ενώ αύξησε παράλληλα και το μέγεθος της υπηρεσίας των μεταγωγικών του. Στο τέλος του έτους, οι προετοιμασίες έλαβαν επιθετικό προσανατολισμό, αφού ελήφθησαν μέτρα για βελτίωση του συστήματος διοικητικής μέριμνας του στρατού στην Πολωνία. Τον Ιανουάριο του 1812, δόθηκε διαταγή προς συγκέντρωση τροφίμων στο Ντάντσιχ και στον Οντέρ ενώ μέχρι την 1^η Μαρτίου επιβλήθηκε να συγκεντρωθούν οι κατάλληλες προμήθειες, που θα μπορούσαν να καλύψουν τις ανάγκες 400.000 ανδρών και 50.000 αλόγων για 50 ημέρες.

Με αφορμή τη μεταφορά των προμηθειών αυτών, αναπτύχθηκε η υπηρεσία μεταγωγικών,²¹⁰ αποτελούμενη από τουλάχιστον 26 τάγματα. 8 εξ αυτών ήταν εξοπλισμένα με 600 ελαφρά και βαρέα οχήματα έκαστο ενώ τα υπόλοιπα 18 με 252 άμαξες 4 αλόγων, που μπορούσε να μεταφέρει εκάστη 1.5 τόνο· ως εφεδρεία υπήρχαν 6.000 άλογα.

Ο Ναπολέων εκτίμησε ότι δε θα μπορούσε να στηρίξει το σύστημα ανεφοδιασμού του σε ιππήλατα κάρα²¹¹ για να φτάσει από το Νιέμεν στη Μόσχα αλλά ακόμη και αν το κατόρθωνε με το 1/3 των στρατιωτών του εντός 60 ημερών μόνο, η συνολική κατανάλωση θα άγγιζε τους 18.000 τόνους μόνο για το στράτευμα. Η τιμή αυτή θα αποτελούσε το διπλάσιο της συνολικής χωρητικότητας των φαλαγγών ανεφοδιασμού, οι οποίες θα έπρεπε να προμηθεύουν και άλλα τμήματα του στρατού. Επίσης, η ημερήσια κατανάλωση στη Μόσχα θα έφτανε τους 300 τόνους ενώ θα απαιτούνταν μεταφορικά μέσα χωρητικότητας 18.000 τόνων, ώστε να ανταποκριθεί σε μια τόσο μεγάλη απόσταση (1.000 χιλιόμετρα) από τη βάση του. Έτσι, δε θα ήταν δυνατό να σιτίσει με αυτόν τον τρόπο το στράτευμα στη Μόσχα.

²⁰⁹ Βλ. Creveld Martin Van, *Επιμελητεία και Πόλεμος*, σ. 86-87.

²¹⁰ Ibid., σ. 87.

²¹¹ Ibid., σ. 88.

Προχωρώντας στα πυρομαχικά,²¹² σημείο συγκέντρωσής τους θα ήταν το Μαγδεμβούργο, από όπου και θα κατευθύνονταν βλήματα και πυρίτιδα στον Έλβα και την Ανατολική Πρωσία ενώ θα υπήρχαν επίσης και μεγάλα πυροβόλα του πυροβολικού πολιορκίας. Για τα περισσότερα διαμετρήματα υπήρχαν διαθέσιμα 670 με 1.100 βλήματα ανά πυροβόλο.

Βέβαια, έχοντας δώσει ιδιαίτερη έμφαση στη διοικητική μέριμνα, αναλόγως διαμόρφωσε και την εκστρατεία, καθώς ο πόλεμος θα έπρεπε να ξεκινήσει τέλος του Ιουνίου, αφού υπήρχε το πρόβλημα σίτισης των αλόγων. Για λόγους διοικητικής μέριμνας, επίσης, ξεκίνησε από το Κόβνο προς τη Βίλνα, γιατί το οδόστρωμα στο βορρά θα του δημιουργούσε πρόβλημα ενώ μια ανάπτυξη προς το νότο, επίσης, θα δυσχέραινε τον ανεφοδιασμό του στρατού από το Νιέμεν.

Ειρωνεία αποτελεί το ότι οι χειρότερες ελλείψεις της εκστρατείας²¹³ παρατηρήθηκαν κατά τη διάρκεια των δύο πρώτων εβδομάδων της προέλασης, διάστημα για το οποίο είχε γίνει η πιο προσεκτική προετοιμασία. Τα όποια προβλήματα στη Μεγάλη Στρατιά παρουσιάστηκαν λόγω της χαλαρής πειθαρχίας και αυτό ίσως να οφειλόταν σε ελλείψεις της διοικητικής μέριμνας. Επίσης, λόγω του ότι η χώρα γινόταν ολοένα πλουσιότερη όσο κανείς προχωρούσε στη Μόσχα συν του ότι οι Ρώσοι δε θα την παρέδιδαν αμαχητί, μπορεί να δικαιολογηθεί η επιλογή του Ναπολέοντα να φτάσει ως εκεί αντί να ολοκληρώσει την εκστρατεία στο Βιτέμπσκ.

Γ. Διπλωματική Διάσταση

Αυτό που ενδιέφερε το Ναπολέοντα, αναφορικά με τη διπλωματική διάσταση ήταν να επιτύχει τον τερματισμό των συγκρούσεων, με το να καμφθεί η θέληση του Τσάρου, κάνοντας παράλληλα αποδεκτούς τους

²¹² Ibid., σ. 87-88.

²¹³ Ibid., σ. 92-93.

πολιτικούς σκοπούς του από τον ίδιο.²¹⁴ Ο τρόπος με τον οποίο επικοινωνούσε το σκοπό αυτό ήταν η αποστολή επιστολών στον Αλέξανδρο, αφού πριν είχε καταλάβει τα ισχυρότερα από υλικής και ηθικής άποψης σημεία των Ρώσων.

Μετά την κατάληψη του Σμολένσκ, ο Βοναπάρτης αποφάσισε να χρησιμοποιήσει έναν αιχμάλωτο Ρώσο στρατηγό ώστε να μεταφέρει μήνυμά του στον Αλέξανδρο²¹⁵. «...Η πιο ζωντανή μου επιθυμία είναι να κλείσω ειρήνη! Θέλετε ν' αγοράσετε τον καφέ και τη ζάχαρη φτηνότερα;... Θα φροντίσουμε γι' αυτό. Μα νομίζετε λοιπόν πως είναι εύκολο να με νικήσετε; ...αν πιστεύει (το πολεμικό συμβούλιο) σε μια ρωσική νίκη, ας υποδείξει το πεδίο της μάχης. Ειδικά θα υποχρεωθώ να καταλάβω τη Μόσχα ...Μια πρωτεύουσα που κατέχεται απ' τον εχθρό, είναι σα μια γυναίκα αιμασμένη...» Ο Ναπολέων δεν έλαβε απάντηση, παρά το ότι είχε νικήσει στο Σμολένσκ· προφανώς επειδή επρόκειτο για μια πύρρειο νίκη.

Το δεύτερο γράμμα εστάλη όσο βρισκόταν στη Μόσχα και περίμενε για συνθηκολόγηση προτεινόμενη από τον Τσάρο. Για δεύτερη φορά χρησιμοποιήθηκε ένας αιχμάλωτος ταγματάρχης, για να μεταφέρει την επιστολή στον Τσάρο.²¹⁶ «Κύριε Αδερφέ μου... Η ωραία και υπέροχη πόλη της Μόσχας δεν υπάρχει πια... Αυτή η τακτική είναι φρικτή και άσκοπη. Ο αντικειμενικός σκοπός της είναι να στερηθώ μερικές προμήθειες; ... καταστρέφεται μια πόλη απ' τις ωραιότερες του κόσμου, ...για να επιτευχθεί ένας τόσο ασήμαντος σκοπός;... Κήρυξα τον πόλεμο στη Μεγαλειότητά Σας... Ένα σημείωμά Της, πριν ή μετά την τελευταία

²¹⁴ Δεν είναι τυχαίο ότι τη διάσταση αυτή, τη «χρησιμοποίησε» αφού είχε καταλάβει το Σμολένσκ και αργότερα τη Μόσχα. Όπως προαναφέρθηκε, το Σμολένσκ είχε θρησκευτική αλλά και ηθική σημασία για τους Ρώσους. Με το να το καταλάβει, ήθελε να κάμψει τη θέληση των Ρώσων, αφού δεν είχε καταφέρει να καταστρέψει τις ένοπλες δυνάμεις τους. Επίσης, με την κατάληψη της Μόσχας, θεωρούσε ότι θα μπορούσε να αποδυναμώσει την ικανότητα λειτουργίας της Ρωσίας και να επηρεάσει τα συμφέροντα των κυβερνητών της. Αυτό όμως που δεν έλαβε υπ' όψιν ήταν ότι η Αγία Πετρούπολη ήταν το διοικητικό κέντρο που φιλοξενούσε όλους τους θεσμούς του κράτους και το μόνο που θα μπορούσε να επιτύχει με την καταστροφή της Μόσχας ήταν η συσπείρωση της κοινής γνώμης γύρω από τον τιθέμενο σκοπό των Ρώσων.

²¹⁵ Βλ. Λούντβικ Εμίλ, *Ναπολέον*, μτφ. Σ. Σκιαδαρέσης, Εκδόσεις Γκοβότσκ, σ. 302-303.

²¹⁶ *Ibid.*, σ. 307-308.

μάχη, θα σταματούσε την πορεία μου.... Αν η Μεγαλειότητά Σας διατηρεί ακόμα για μένα κάποιο υπόλειμμα απ' τα παλιά Της αισθήματα, θα δεχθεί ευνοϊκά αυτό το γράμμα...»

Μετά και την πυρπόληση της Μόσχας, ο Τσάρος δεν είχε λόγο να υποκύψει στη στρατιωτική υπεροχή του Ναπολέοντα, αφού -βάσει του ρωσικού σχεδίου- ο επερχόμενος χειμώνας θα τον υποχρέωνε να την εγκαταλείψει σύντομα και να αποσυρθεί, αναζητώντας καταλύματα για τα στρατεύματά του. Ο Κουτούζωφ, έχοντας υποχωρήσει νότια προκειμένου να ανασυγκροτήσει τη στρατιά του, χειρίστηκε την αγωνία των Γάλλων με τρομερή δεξιοτεχνία, στέλνοντας προσωπικά μηνύματα στο Βοναπάρτη και καλλιεργώντας του ελπίδες για επίτευξη συμφωνίας. Επίσης οι Κοζάκοι, διαβεβαίωναν το Μυρά, τον οποίο θαύμαζαν πως ο πόλεμος ουσιαστικά είχε τελειώσει.²¹⁷ Με τη μη «ευνοϊκή αποδοχή» των επιστολών του Ναπολέοντα από τον Τσάρο, ο Βοναπάρτης καθηλώθηκε στη Μόσχα για μεγαλύτερο χρονικό διάστημα από όσο θα υπαγόρευε η κοινή λογική, με το πλεονέκτημα -τώρα- να ανήκει στους Ρώσους και το Βοναπάρτη να αντιμετωπίζει μια ανυπόφορη στρατιωτική κατάσταση.

Δ. Η διάσταση της πληροφόρησης

Στη ρωσική εκστρατεία, ο Βοναπάρτης έπρεπε να θέσει σε εφαρμογή ένα πλήρως οργανωμένο σύστημα, βασιζόμενο σε πληροφοριοδότες, που θα τον ενημέρωναν αναφορικά με την πολιτική κατάσταση, το στρατό και το έδαφος του εχθρού.

Το Δεκέμβριο του 1811,²¹⁸ ο Ναπολέων είχε αναθέσει στη διοίκηση της μυστικής αστυνομίας, « (ως) καθήκοντα να κατασκοπεύει τον εχθρικό στρατό, να μεταφράζει και να εμποδίζει επιστολές και έγγραφα και να συλλέγει ειδήσεις από τους αιχμαλώτους πολέμου...»

²¹⁷ Βλ. Chandler David G., *On the Napoleonic Wars: Collected Essays*, σ. 206.

²¹⁸ Το μέρος για την πληροφόρηση αντλεί κυρίως από Riley Jonathon, *Napoleon as a General. Command from the battlefield to grand strategy*, σ. 77.

Ήθελε να εκμεταλλευθεί τους Πολωνούς εκείνους, που μπορούσαν να μιλήσουν πολωνικά, ρωσικά καθώς και γερμανικά και είχαν επίσης και την εμπειρία μιας εκστρατείας. Απαιτείτο να γνωρίζουν καλά γεωγραφία ενώ ως κύριες αρμοδιότητες θα είχαν τη «συνέντευξη» -ουσιαστικά, ανάκριση- των αιχμαλώτων ώστε να τους αποσπάσουν πληροφορίες και την προσεκτική «πρόσληψη» επιλεγμένων κατασκόπων, που θα πληρώνονταν αδρά για τις πληροφορίες τους. Παράλληλα, άλλοι κατάσκοποι θα έπρεπε να μεταφέρουν τις πληροφορίες από την Αγία Πετρούπολη στη Βίλνα. Το σύστημα αυτό απορροφούσε έναν προϋπολογισμό 12.000 φράγκων και οι αναφορές με τις πληροφορίες έπρεπε να αποστέλλονται ημερησίως με κάθε διαθέσιμο μέσο.

Σε τακτικό επίπεδο, η αρμοδιότητα αυτού του τμήματος ήταν να τροφοδοτείται από πληροφορίες, προερχόμενες από συντάγματα ελαφρού ιππικού, των οποίων κύρια αποστολή ήταν η αναγνώριση και κυρίως η αντικατασκοπεία εναντίον του εχθρικού ιππικού. Στη Ρωσία, αυτό ήταν ιδιαίτερος σημαντικό, λόγω του ότι ο εχθρός χρησιμοποιούσε και το τακτικό ελαφρύ ιππικό αλλά κυρίως τα σώματα ιππικού των Κοζάκων για επιδρομές και λεηλασίες. Παραδείγματα, ειδικότερα για το σύστημα πληροφοριών,

Στο Σμολένσκ²¹⁹ ο Ναπολέων, υποθέτοντας ότι οι Ρώσοι θα υπερασπιζόνταν την αμυντική γραμμή του ποταμού, είχε διατάξει το διοικητή Ζυνό να πλευροκοπήσει τον εχθρό· εκείνος, όμως, έχοντας αφιχθεί στην περιοχή μόλις στις 18 Αυγούστου σε ιδανική θέση για να προσβάλει τους Ρώσους παρέμενε αδρανής αναμένοντας νέες διαταγές. Χάθηκε έτσι, μια σπάνια ευκαιρία να διαχωριστούν οι δύο ρωσικές στρατιές και να αποδιοργανωθεί πλήρως η υποχώρηση του εχθρού. Η αποτυχία αυτή οφειλόταν σε μεγάλο βαθμό στην έλλειψη ακριβούς και έγκαιρης πληροφόρησης, αφού όλοι οι σωματάρχες έστελναν τις αναφορές τους σε ακαθόριστα και αραιά χρονικά διαστήματα και έτσι, ο Βοναπάρτης λόγω της κακής συνεννόησης δε γνώριζε τη θέση ούτε των

²¹⁹ Βλ. Connolly Owen, *Blundering to glory: Napoleon's military campaigns*, σ. 170-173.

εχθρικών τμημάτων ούτε των δικών του σχηματισμών, με αποτέλεσμα όταν η παρουσία του κρινόταν επιτακτική να είναι απών.

Επίσης, την 1^η Σεπτεμβρίου ο Ναπολέων έμαθε από πληροφοριοδότες για τις προετοιμασίες του εχθρού να δώσει μάχη στο Μποροντίνο, επάνω στον ποταμό Καλάτσα.²²⁰ Στις 6 Σεπτεμβρίου η Μεγάλη Στρατιά έλαβε θέσεις απέναντι από τον κύριο όγκο του ρωσικού στρατού ενώ ο Ναπολέων εγκατέστησε το στρατηγείο του σε απόσταση τριών χιλιομέτρων από τις γραμμές του εχθρού. Ο ίδιος περιορίστηκε στις πληροφορίες που του έφερναν σε τακτά χρονικά διαστήματα οι ανιχνευτές του για την πορεία της μάχης, ενάντια στη συνήθη πρακτική του, να είναι δηλαδή παρών.

Ε. Ψυχολογική Διάσταση

Ο Φούλερ σημειώνει ότι ο Ναπολέων πάντοτε φρόντιζε να ενισχύει την αυτοπεποίθηση του στρατεύματος και να απομακρύνει το φόβο του· έτσι μπορούσε να μετατρέψει έναν απλό στρατιώτη σε έναν πολεμιστή, πρόθυμο να θυσιαστεί προς ένα σκοπό που συνήθως δεν κατανοούσε. Φρόντιζε με την παρουσία του να ανυψώνει το ηθικό του.²²¹ Ο Βοναπάρτης χαρακτηριστικά τόνιζε ότι «τα 3/4 του πολέμου είναι ζήτημα ηθικού· η ισορροπία ισχύος μετρά μόνο κατά το 1/4.»²²²

Κάθε στρατιώτης τον θεωρούσε το σπουδαιότερο και ικανότερο όλων των στρατηγών. Ήταν δεξιότηχνης στο να τους περιποιείται, να τους επιβραβεύει, γνώριζε ποια στρατεύματα πολέμησαν και πού και φρόντιζε να τους υπενθυμίζει παλαιότερες νίκες. Έτσι επιδρούσε στα αισθήματά

²²⁰ Ο Κουτούζωφ επιθυμούσε μια ισχυρή αμυντική θέση, γιατί οι Ρώσοι στρατιώτες γνώριζαν ότι ο στρατός του Ναπολέοντα υπερείχε αριθμητικά και μπορούσαν να ανταποκριθούν καλύτερα όταν είχαν να υπερασπιστούν ένα οχυρό ή μια τάφρο. Βλ. Zamoyski Adam, *Moscow 1812: Napoleon's fatal march*, σ. 251.

²²¹ Βλ. Fuller J. F. C., *The Conduct of War, 1789-1961: a study of the impact of the French, industrial and Russian revolutions on war and its conduct*, σ. 46.

²²² Βλ. Chaliand Gérard (επιμ.), *The art of war in world history: from antiquity to nuclear age*, "Napoleon", σ. 647.

τους, κάνοντάς τους να αισθάνονται ότι αναγνωρίζει τα όσα είχαν κάνει. Την ψυχολογική αυτή διάσταση της υψηλής στρατηγικής εκμεταλλεύθηκε αποτελεσματικά κατά την έναρξη της εκστρατείας, πριν τη μάχη του Μποροντίνο αλλά και στη Μόσχα, ώστε να εξισορροπήσει όποιο μειονέκτημα ή ατέλεια παρουσιαζόταν κατά την εκτέλεση της επιχείρησής του.

Συγκεκριμένα, στις 23 Ιουνίου ο Ναπολέοντας ετοίμαζε μια επίσημη διακήρυξη προς το στράτευμά του: «Στρατιώτες! Στο Τιλσίτ η Ρωσία υποσχέθηκε στη Γαλλία αιώνια φιλία και στη Βρετανία πόλεμο. Σήμερα αθετεί την υπόσχεσή της... Δεν είμαστε πια οι στρατιώτες του Αούστερλιτς; Μας αφήνει την επιλογή μεταξύ ατιμίας και πολέμου· η επιλογή είναι προφανής. Ας προελάσουμε λοιπόν...»²²³ Η διακήρυξη αυτή σκοπό είχε να αναδείξει την ανάρμοστη συμπεριφορά της Ρωσίας, κυρίως όμως να παροτρύνει το στράτευμα να συνεχίσει αυτό που έπραξε στο Αούστερλιτς· δηλαδή την καταστροφή του ρωσικού στρατού.

Έπειτα, πριν από τη μάχη του Μποροντίνο, είχε διατάξει όλους τους στρατιώτες της Φρουράς να φορέσουν τις επίσημες στολές προέλασης,²²⁴ ώστε να δείχνουν πιο εντυπωσιακοί και τρομακτικοί στον εχθρό και να τονωθεί το ηθικό των συμπολεμιστών τους στα υπόλοιπα συντάγματα. Τα ξημερώματα της 7^{ης} Σεπτεμβρίου, όταν ο γαλλικός στρατός άρχισε να παρατάσσεται σε μάχη, οι αξιωματικοί διάβαζαν τη διακήρυξη: «Στρατιώτες! Αυτή είναι η μάχη που τόσο περιμένατε. Τώρα η νίκη εξαρτάται από εσάς: τη χρειαζόμαστε. Θα μας δώσει αφθονία (τροφίμων), καλά χειμερινά καταλύματα και γρήγορη επιστροφή στην πατρίδα! ...κάνετε τις μελλοντικές γενεές ...να λένε για εσάς: “Ήταν και αυτός στη σπουδαία μάχη κάτω από τα τείχη της Μόσχας!”».²²⁵ Οι στρατιώτες έπρεπε να ακούσουν τα ενθαρρυντικά λόγια του Ναπολέοντα, να διατηρήσουν την ελπίδα πως όλα θα εξελίσσονταν καλά· για αυτό το λόγο συνήθιζαν να φωνάζουν «Ζήτω ο Αυτοκράτορας».

²²³ Βλ. Barnett Correlli, *Bonaparte*, σ. 169.

²²⁴ Βλ. Connolly Owen, *Blundering to glory: Napoleon's military campaigns*, σ. 173.

²²⁵ Βλ. Zamoyski Adam, *Moscow 1812: Napoleon's fatal march*, σ. 265.

Κατά την παραμονή του στη Μόσχα, ο Ναπολέων επιθεωρούσε το στρατό ημερησίως και μοίραζε μετάλλια και προαγωγές, προσπαθώντας να αναπερώσει το ηθικό των στρατιωτών,²²⁶ που μετά την πυρπόλησή της από τους Ρώσους και έχοντας διανύσει τέτοια απόσταση λαμβάνοντας μέρος σε δύο μεγάλες μάχες, άρχισε να αποσυντίθεται.

Μέχρι τις 23 Ιουνίου, άρχισαν να φαίνονται οι ατέλειες και οι αστάθμητοι παράγοντες που θα επιδρούσαν στη συνέχεια της εκστρατείας. Ο καιρός ήταν εξαιρετικά ζεστός, πολλές πηγές είχαν στερέψει ενώ σε όσες είχαν απομείνει το νερό δεν ήταν πόσιμο. Επίσης, είχαν σημειωθεί αρκετές απώλειες σε ανθρώπινο δυναμικό και άλογα και αθροιστικά, είχαν κλονίσει το ηθικό των στρατευμάτων που έδειχνε σημάδια απειθαρχίας λόγω των ελλείψεων. Πριν τη μάχη του Μποροντίνο, οι ελλείψεις αυτές είχαν πολλαπλασιαστεί καθώς οι στρατιώτες συναντούσαν αχανείς εκτάσεις και ο καιρός δεν ευνοούσε αφού την ημέρα είχαν να αντιμετωπίσουν ζέστη, σκόνη, βροχή και τη νύχτα κρύο. Αυτά σε συνδυασμό με την έλλειψη τροφής, νερού και τις απώλειες που αυξάνονταν επικίνδυνα, οδηγούσαν σε λεηλασίες. Μεγάλη επίδραση στο ηθικό του στρατού είχαν και οι επιδρομές των Κοζάκων²²⁷ που δρούσαν στην περιοχή από τα μετόπισθεν του εχθρού μέχρι τις γραμμές ανεφοδιασμού του και των οποίων οι ενέργειες ήταν ουσιαστικές μετά τη μάχη του Μποροντίνο.²²⁸ Τέλος, στη Μόσχα, κύριο πλήγμα αποτελούσαν οι απώλειες των αλόγων, καθώς χωρίς αυτά, ήταν αδύνατη η μεταφορά προμηθειών και δε μπορούσε να κινηθεί το ούτε το ιππικό ούτε το πυροβολικό. Αντιλαμβανόμενος αυτά ο Ναπολέων εκμεταλλεύθηκε την παρουσία του, προβαίνοντας σε ενέργειες και

²²⁶ Βλ. Connolly Owen, *Blundering to glory: Napoleon's military campaigns*, σ. 181.

²²⁷ Η τακτική τους αφορούσε την ορμή προς τον εχθρό φωνάζοντας «Hurrah!», ελπίζοντας να τον τρομοκρατήσουν, σκοπεύοντας με τον τρόπο αυτό να αιχμαλωτίσουν όσους μπορούσαν και να αρπάξουν λάφυρα. Βέβαια, κατά την προέλασή τους οι Γάλλοι κορόιδευαν τους Κοζάκους, σημειώνοντας ότι ακόμα και ένα σύνταγμα από Γαλλίδες, θα έδειχνε μεγαλύτερη γενναιότητα από αυτούς. Ωστόσο, κατά την υποχώρησή τους από τη Μόσχα, ήταν εμφανώς αποθαρρυνμένοι. βλ. Zamoyski Adam, *Moscow 1812: Napoleon's fatal march*, σ. 382.

²²⁸ Βλ. Κολιόπουλος Κωνσταντίνος, «Θεωρία Αναρτοπολέμου», σ. 70.

δηλώσεις, ικανές να ενισχύσουν το φρόνιμα του στρατεύματος, που είχε φτάσει στα όριά του.

Έχοντας επισημάνει τα διαθέσιμα στρατιωτικά και μη μέσα, το ακόλουθο μέρος θα καλύψει το ζήτημα της εσωτερικής και διεθνούς νομιμοποίησης της υψηλής στρατηγικής του Ναπολέοντα.

IV. ΤΟ ΖΗΤΗΜΑ ΤΗΣ ΝΟΜΙΜΟΠΟΙΗΣΗΣ

Η διάσταση αυτή καλείται να αναδείξει το αν μια υψηλή στρατηγική είναι νομιμοποιημένη από το εσωτερικό και το διεθνές περιβάλλον και το μέρος που θα ακολουθήσει θα ασχοληθεί με την ανάλυση του ζητήματος αυτού .

A. Εσωτερική νομιμοποίηση

Η εσωτερική νομιμοποίηση αναφέρεται στο μέτρο που ο πληθυσμός κινητοποιείται και υποστηρίζει μια πολεμική προσπάθεια. Οι στόχοι που θα κληθεί να επιτύχει ο πόλεμος είναι αυτοί που θα καθορίσουν το βαθμό στον οποίο θα ανταποκριθεί ο πληθυσμός.

Ο Ναπολέων κάποτε σημείωσε ότι «οι Αυτοκρατορίες δημιουργούνται με το σπαθί και διατηρούνται από τους διαδόχους».²²⁹ Η γαλλική κοινωνία πρόσμενε μια χρυσή εποχή ειρήνης και σταθερότητας,²³⁰ τη στιγμή που γεννήθηκε ο υιός του Βοναπάρτη το 1811. Η Ρωσία όμως συνιστούσε εμπόδιο στην επιθυμητή ειρήνη και στόχος του Ναπολέοντα ήταν να χρησιμοποιηθεί για τελευταία φορά «το σπαθί» ώστε να γίνει η Ευρώπη ένα έθνος με κέντρο του το Παρίσι.

Η ισχύς, «το σπαθί» του Ναπολέοντα, ήταν εξαιρετικά καινοτόμα για να είναι νομιμοποιημένη.²³¹ ωστόσο, η διακυβέρνηση από μέρους του ήταν αυτή που παρείχε εμμέσως τη νομιμοποίηση που χρειαζόταν, καθώς εν μέρει εξαρτάτο από τη λαϊκή υποστήριξη.

«(Ο Ναπολέων) ήταν ο ανώτατος άρχοντας της χώρας και ο στρατιωτικός ηγέτης του στρατού. Η χώρα αυτή ήταν συγκροτημένη πάνω σε μια στρατιωτική βάση. Όλοι οι θεσμοί της είχαν σχεδιαστεί με στόχο το σχηματισμό και τη συντήρηση των στρατευμάτων της με σκοπό την

²²⁹Βλ. Zamoyski Adam, *Moscow 1812: Napoleon's fatal march*, σ. 11.

²³⁰ Ibid., σ. 16.

²³¹ Βλ. Watson Adam, *Η εξέλιξη της διεθνούς κοινωνίας. Μια συγκριτική ιστορική ανάλυση*, μτφ. Η. Στροϊκού, Αθήνα, Ποιότητα, 2006, σ. 408-409.

κατάκτηση...»²³² Ο Δούκας του Ουέλινγκτον έθεσε με σαφή τρόπο την οργάνωση του κράτους με τρόπο που να ενισχύει το στρατιωτικό μέσο του Ναπολέοντα.

Γενικότερα, η Γαλλική Επανάσταση κινητοποίησε τον πατριωτισμό των Γάλλων αφού το να πεθάνει κανείς για την πατρίδα του θεωρείτο εξαιρετικά ευγενής πράξη. Αν ο πατριωτισμός αυτός μπορούσε να χειραγωγηθεί, η Γαλλία θα παρέμενε εξαιρετικά ισχυρή στην ηπειρωτική Ευρώπη.²³³ Έτσι, ο Ναπολέων είχε φροντίσει να επικαλείται συνεχώς πατριωτικά και επαναστατικά σύμβολα.²³⁴ Επίσης, οι γαλλικές ιδέες καλλιεργούσαν τον εθνικισμό· οι άνθρωποι που ενστερνίζονταν τη διακυβέρνησή του ήθελαν να αντιμετωπίζονται ως ίσοι, αισθάνονταν αφοσίωση προς το έθνος τους και μπορούσαν να είναι περήφανοι που η αυτοκρατορία τους εξουσίαζε ολόκληρη την Ευρώπη. Για το Ναπολέοντα, ο πόλεμος συνιστούσε το μέσο για να επιτύχει το στόχο του και οι νίκες του τις αποδείξεις προς τη Γαλλία και την Ευρώπη ότι ήταν αήττητος. Το ότι ο λαός επευφημούσε το Ναπολέοντα λόγω των στρατιωτικών του νικών,²³⁵ αποδεικνύει τη σημασία του εθνικισμού και του πατριωτισμού ως κινητήριες δυνάμεις της λαϊκής υποστήριξης.²³⁶

Λαμβάνοντας υπ' όψιν αυτό, κυρίως όμως το ότι για την υπό μελέτη εκστρατεία κινητοποιήθηκε στράτευμα περίπου 700.000 ανδρών, καθίσταται σαφής η υποστήριξη του λαού στο στόχο του Ναπολέοντα. Ο ίδιος εκτιμούσε ότι από τη στρατολόγηση εξαρτάτο η επιτυχία και η

²³² Βλ. Howard Michael, *Ο ρόλος του Πολέμου στη Νεότερη Ευρωπαϊκή Ιστορία*, σ. 151.

²³³ Ibid., σ. 404.

²³⁴ Ενδεικτικά, είχε καθιερώσει το «Τραγούδι της Αναχώρησης», το πιο φημισμένο από τα πολεμικά άσματα, για να ενθουσιάσει τα στρατεύματα πριν από κάθε μάχη. Βλ. Knox MacGregor and Murray Williamson (eds), *The Dynamics of military revolution, 1030-2050*, MacGregor Knox, "Mass politics and nationalism as military revolution: The French Revolution and after", Cambridge, Cambridge University Press, 2001, p. 57-73.

²³⁵ Βλ. Watson Adam, *Η εξέλιξη της διεθνούς κοινωνίας. Μια συγκριτική ιστορική ανάλυση*, σ. 405-406.

²³⁶ Η αναφορά του Κλαούζεβιτς δεν είναι υπερβολική όταν αναφέρει ότι «αυτή η καταστροφική δύναμη του πολέμου, βασίζεται στη δύναμη ολόκληρου του λαού», βλ. Clausewitz Carl von, *On War*, βιβλ. 8, κεφ. 3, σ. 716.

σταθερότητα της θέσης της Γαλλίας.²³⁷ η στρατολόγηση ήταν τιμητική και ταυτόχρονα επιτακτική. Κάθε στρατιώτης γνώριζε ότι ουσιαστικά ήταν ελεύθερος πολίτης, με μια πραγματική ζωή εκτός στρατού, στην οποία μπορούσε να επιστρέψει, αν κατάφερνε να επιζήσει.²³⁸ Η συμπεριφορά του όσο ήταν στο στρατό υπαγορευόταν από τις ελπίδες του για τη στιγμή της μάχης· μπορούσε να κάνει οτιδήποτε για να επιβιώσει και να επωφεληθεί της στιγμής που θα ανήκε στις ένοπλες δυνάμεις με το να κερδίσει φήμη, προαγωγή και λάφυρα. Τα περισσότερα από τα αλλοδαπά σώματα είχαν διαποτιστεί με τη γαλλική κουλτούρα και είχαν ενθαρρυνθεί από τη φήμη των γαλλικών ενόπλων δυνάμεων. Και αν υπήρχαν πολλοί που ενδόμυχα επιθυμούσαν την επιτυχία των Ρώσων, τη στιγμή της μάχης, πολεμούσαν ως να υπερασπιζόνταν την πατρίδα τους· και η άμιλλα γινόταν ακόμη μεγαλύτερη εξαιτίας της παρουσίας του Ναπολέοντα.

Πέρα, λοιπόν, από την ιδεολογία και τον ίδιο το Ναπολέοντα, που κινητοποιούσαν τον πληθυσμό και μέσω του πληθυσμού τα στρατεύματα που θα τον υπηρετούσαν, στην υποστήριξη του στόχου του προσέθετε και η προπαγάνδα. Συγκεκριμένα, τα περίφημα «Ανακοινωθέντα της Μεγάλης Στρατιάς»²³⁹ συνιστούσαν τον τρόπο με τον οποίο παρουσίαζε στον κόσμο την απόδοση των στρατευμάτων του αλλά -πιο σημαντικό- τη δική του εκδοχή αναφορικά με τα γεγονότα. Στο πρώτο από τα αυτά, ο Βοναπάρτης περιέγραφε τις επίμονες προσπάθειές του για τη διατήρηση της ειρήνης και υπενθύμιζε στον κόσμο τη γενναιοδωρία την οποία επέδειξε στους Ρώσους το 1807. Επίσης, υποσχόταν στους στρατιώτες του ότι θα πολεμούσαν για τελευταία φορά και ύστερα θα επέστρεφαν στις οικογένειές τους.

Η υποστήριξη του πληθυσμού ήταν εμφανής, καθώς ο Ναπολέων ελάμβανε επιστολές από το Παρίσι, πάντοτε ευπρόσδεκτες αφού δεν είχε

²³⁷ Βλ. Knox MacGregor and Murray Williamson (eds), *The Dynamics of military revolution, 1030-2050*, MacGregor Knox, "Mass politics and nationalism as military revolution: The French Revolution and after", σ. 67-68.

²³⁸ Βλ. Zamoyski Adam, *Moscow 1812: Napoleon's fatal march*, σ. 230-231.

²³⁹ «Bulletins de la Grande Armée», Ibid., σ. 145.

να πληροφορηθεί οτιδήποτε αρνητικό, λειτουργώντας ως ενισχυτικές της αλαζονείας του. Μάθαινε με ευχαρίστηση ότι τα γενέθλιά του, πριν το Σμολένσκ στις 15 Αυγούστου, εορτάστηκαν στην πρωτεύουσα με την έναρξη των εργασιών για ανέγερση μιας Σχολής Καλών Τεχνών, ενός Πανεπιστημίου και ενός κτηρίου που θα φιλοξενούσε εθνικά αρχεία. Πληροφορήθηκε επίσης για τον «ενθουσιασμό των Παριζιάνων, στο άκουσμα της εισόδου του Αυτοκράτορα στη Μόσχα».²⁴⁰

Μετά τη διάβαση του ποταμού Μπερεζίνα κατά την υποχώρησή του από τη Μόσχα, διέταξε να ενημερωθεί το Παρίσι για τη «σπουδαία νίκη» που επετεύχθη επί των Ρώσων και να επισημανθεί το γεγονός της σύλληψης 6.000 αιχμαλώτων και πολλών πυροβόλων που ελήφθησαν ως λάφυρα.²⁴¹ Στο ίδιο ύφος με το πρώτο, το τελευταίο περίφημο «29^ο Ανακοινωθέν», πληροφορούσε τη Γαλλία για την «επιτυχία»²⁴² της επιχείρησης του 1812:²⁴³ Παρ' ότι παραδέχτηκε πως ο στρατός είχε υποστεί μια «μεγάλη καταστροφή», υποστήριξε ότι και οι Ρώσοι είχαν ζημιωθεί ιδιαιτέρως.²⁴⁴ Αιτία της καταστροφής ήταν οι καιρικές συνθήκες, επισημαίνοντας πως η Μεγάλη Στρατιά αντιμετώπισε τη χειρότερη κακοκαιρία των τελευταίων δεκαετιών αλλά απέφυγε να αναφερθεί συγκεκριμένα στις ανθρώπινες απώλειες. Το μεγαλύτερο μέρος του Ανακοινωθέντος εξήρε τα ηρωικά κατορθώματα των Γάλλων κατά τη διάβαση του ποταμού Μπερεζίνα,²⁴⁵ παρουσιάζοντας τις ρωσικές απώλειες αρκετά διογκωμένες. Η γενική εντύπωση που δινόταν ήταν ότι ο γαλλικός στρατός μπορούσε να ανανήψει μετά από μια σύντομη περίοδο ανάπαυσης και ανασυγκρότησης, όντας ξανά έτοιμος για νέες

²⁴⁰ Ibid., σ. 338.

²⁴¹ Ibid., σ. 492.

²⁴² Δεν είναι τυχαίο το ότι ακόμα χρησιμοποιείται η φράση «*menter comme un bulletin*», δηλαδή, να ψεύδεται όπως ένα ανακοινωθέν, βλ. Bell David A., *The first total war. Napoleon's Europe and the Birth of Modern Warfare*, σ. 256.

²⁴³ Βλ. Smith Digby, *Napoleon Against Russia: A concise history of 1812*, σ. 213-214.

²⁴⁴ Βλ. Zamoyski Adam, *Moscow 1812: Napoleon's fatal march*, σ. 495.

²⁴⁵ Οι Γάλλοι μέχρι σήμερα χρησιμοποιούν τη φράση «*c' est la Berezina*» ως συνώνυμο της καταστροφής, βλ. Bertrand Mickaël, «*C' est la Bérézina... de la mémoire occidentale*», 01/06/2009, στο σύνδεσμο http://www.regard-est.com/home/breve_contenu.php?id=967&PHPSESSID=eaa (πρόσβαση 21.08.2010).

επιχειρήσεις. Το ότι το Ανακοινωθέν κατέληγε με την περίφημη φράση «η υγεία της Αυτού Μεγαλειότητος δεν υπήρξε ποτέ καλύτερη», μπορεί να αιτιολογηθεί από την άποψη ότι λόγω της εξάμηνης απουσίας του, πολλοί στο Παρίσι θεωρούσαν το Ναπολέοντα νεκρό.²⁴⁶

Παράλληλα με την κινητοποίηση και υποστήριξη του δικού του πληθυσμού, ο Ναπολέων προσέβλεπε και στην υπονόμευση της εσωτερικής νομιμοποίησης των Ρώσων.

Ο ίδιος γνώριζε ότι στη συγκεκριμένη εκστρατεία είχε εναντίον του την τεράστια έκταση της χώρας και τις δύο πρωτεύουσες σε μεγάλη απόσταση μεταξύ τους. Ήλπιζε, όμως, πως καταλαμβάνοντας τη Μόσχα, θα μπορούσε να επηρεάσει την Πειρούπολη και ολόκληρη τη Ρωσία. Τα μειονεκτήματα που συνιστούσαν οι δύο αυτές καταστάσεις, θα μπορούσαν να εξισορροπηθούν με δύο τρόπους ευρισκόμενος στη Μόσχα: με την εκμετάλλευση της έλλειψης σθένους της Ρωσικής κυβέρνησης και με την έριδα που σκόπευε να δημιουργήσει μεταξύ κυβέρνησης και ευγενών.²⁴⁷

Αναφορικά με την έλλειψη σθένους της ρωσικής κυβέρνησης, ο Τσάρος δε φαινόταν να περιμένει καρτερικά την ήττα του. Διέταξε τη δημιουργία πιεστηρίου για τη δική του προπαγάνδα, ώστε να καταπολεμήσει το φόβο αναφορικά με τη φήμη του Ναπολέοντα.²⁴⁸ Είχε εκδώσει φυλλάδια που θα διασκορπιζόνταν στην πορεία των γαλλικών στρατευμάτων, προτείνοντας να επιστρέψουν στη χώρα τους και ειδικότερα για τους αλλοδαπούς της Στρατιάς, να ταχθούν με τη Ρωσία για να πολεμήσουν για την απελευθέρωση της πατρίδας τους. Στον ίδιο τόνο με το Ναπολέοντα, απευθύνθηκε στο στράτευμά του και στο ρωσικό λαό, επισημαίνοντας ότι πάντα επιθυμούσε την ειρήνη και το μόνο που

²⁴⁶ Συγκεκριμένα, ο Βοναπάρτης ήθελε να προλάβει τη λαϊκή κατακραυγή και να θέσει τέλος στις φήμες αυτές που είχαν σταθεί η αφορμή για τη συννομωσία του Στρατηγού Μαλέ, ο οποίος σκόπευε να συλλάβει αξιωματικούς του Ναπολέοντα και να αναλάβει τον έλεγχο σημαντικών κυβερνητικών θέσεων. Ωστόσο, ο ίδιος συνελήφθη και απεφεύχθη το πραξικόπημα. Βλ. περισσότερα, Schom Alan, *Napoleon Bonaparte*, New York, HarperCollins Publishers, 1987, σ. 617-627.

²⁴⁷ Βλ. Clausewitz Carl von, *The Campaign of 1812 in Russia*, with a new foreword by Sir Michael Howard, σ. 253.

²⁴⁸ Βλ. Zamoyski Adam, *Moscow 1812: Napoleon's fatal march*, σ. 152-153.

τον έκανε να κινητοποιηθεί ήταν οι εκθρικές δράσεις και οι στρατιωτικές προετοιμασίες του Βοναπάρτη. Στις 6 Ιουλίου διακήρυξε ότι ο Ναπολέον είχε έρθει να καταστρέψει το «σπουδαίο έθνος» τους και φρόντισε να χρησιμοποιήσει και την Ορθόδοξη Εκκλησία²⁴⁹ ώστε να καλέσει κάθε πιστό να υπερασπιστεί την πατρίδα και την πίστη του. Ο φόβος και ο θυμός των Ρώσων έπρεπε να τεθούν σε δράση και έτσι έγινε.

Περισσότεροι από το 95 τοις εκατό του πληθυσμού ήταν δουλοπάροικοι, ουσιαστικά σκλάβοι· πωλούνταν και αγοράζονταν ενώ υπήρχαν και περιπτώσεις που μαστιγώνονταν και πέθαιναν κατά τη διάρκεια της διαδικασίας. Δεν είχε σημειωθεί κάποια επαναστατική τάση μεταξύ των, κυρίως λόγω του ότι δεν είχαν κάποιον ηγέτη, όμως υπήρχε πάντοτε το ενδεχόμενο μιας αιματηρής ανταρσίας.²⁵⁰ Η εισβολή του γαλλικού στρατού επέδρασε στη σιάση προς τους ηγέτες τους ή τουλάχιστον έφερε στην επιφάνεια άδηλα παράπονα. Παρ' όλα αυτά ήταν Ρώσοι, αφοσιωμένοι στη γη και την πίστη τους και θεωρείτο ότι θα ήταν έτοιμοι να τα υπερασπιστούν. Ο Αλέξανδρος εξασφάλισε το πατριωτικό τους αίσθημα και επέδειξε τουλάχιστον την αποφασιστικότητα που χρειαζόταν ώστε να τους κάνει να αμυνθούν της πολιτικής, κοινωνικής, θρησκευτικής και πολιτισμικής δομής της χώρας.

Επίσης, αναφορικά με την πρόκληση εριδών μεταξύ κυβέρνησης και ευγενών, από το σύνολο του πληθυσμού της Ρωσίας, μόνο το 2 τοις εκατό ανήκε στους ευγενείς, ωστόσο διατηρούσαν τον κυρίαρχο ρόλο στην πολιτική ζωή της χώρας. Κατά το 18^ο αιώνα, αξιωματικοί προερχόμενοι από την τάξη αυτή είχαν ξεκινήσει εξεγέρσεις, με τις οποίες εκθρόνιζαν και επέβαλαν τη διαδοχή του θρόνου σε πρόσωπα που επιθυμούσαν οι ίδιοι.²⁵¹ Το ότι οι άνθρωποι αυτοί είχαν δολοφονήσει τον Παύλο, πατέρα του Αλεξάνδρου και ενθρόνισαν τον τελευταίο, καταδεικνύει το ότι ο Τσάρος δε σκόπευε να συγκρουστεί μαζί τους αν ήθελε να διατηρηθεί στη εξουσία. Κατά συνέπεια η ευχή του Ναπολέοντα

²⁴⁹ Βλ. Westwood J. N., *Endurance and Endeavour: Russian History 1812-1992*, σ. 14.

²⁵⁰ Ibid., σ. 11, 13.

²⁵¹ Ibid., σ. 13.

να δημιουργήσει έριδες δεν είχε μεγάλες πιθανότητες να πραγματοποιηθεί.

Τα «στηρίγματα» του Ναπολέοντα, λοιπόν, κατέρρευσαν. Ο ίδιος υπολόγιζε στο ότι εάν ο Αλέξανδρος συνέχιζε να αρνείται να διαπραγματευθεί, θα μπορούσε να εκμεταλλευθεί το διχασμό της ρωσικής κοινωνίας ώστε να προκαλέσει πολιτική κρίση, η οποία θα υποχρέωνε τον Τσάρο να διαπραγματευθεί. Ως δεξιότεχνης στην προπαγάνδα, θα μπορούσε να πείσει τους τοπικούς πληθυσμούς ότι οι στρατοί τους είχαν ηττηθεί και η κυβέρνησή τους ήταν πολιτικά κατεστραμμένη. Ήταν βέβαιος ότι θα συναντούσε δυσαρεστημένους πολίτες, που θα τους χρησιμοποιούσε για να υποθάλψει μια επανάσταση. Όμως, έφθασε και παρέμεινε στην ερημωμένη και κατεστραμμένη Μόσχα και η προσπάθεια για υπονόμευση της εσωτερικής νομιμοποίησης της Ρωσίας απέτυχε.

Β. Διεθνής νομιμοποίηση

Η διεθνής νομιμοποίηση ασχολείται με το εάν η υψηλή στρατηγική απολαμβάνει νομιμοποίησης στο εξωτερικό περιβάλλον. Ο άξονας αυτός παρουσιάζει σχετική συνάφεια με τη διάγνωση του διεθνούς περιβάλλοντος που αναλύθηκε αρχικά, για αυτό το λόγο οι προσπάθειες του Ναπολέοντα κατευθύνονται στους πιθανούς εχθρούς που θα μπορούσε να έχει κατά τη διάρκεια της εκστρατείας, τους οποίους προσπάθησε να θέσει με το μέρος του. Οι πιθανοί εχθροί ήταν η Πρωσία και η Αυστρία, οι οποίες μέχρι πρότινος θεωρούνταν μεγάλες δυνάμεις ενώ θα πρέπει να προστεθεί και η Πολωνία, όχι ως εχθρός αλλά ως κράτος του οποίου την υποστήριξη χρειαζόταν για την επίθεσή του κατά της Ρωσίας. Παρουσιάζοντας ως μέσο τον αήττητο στρατό του και ως σκοπό την ειρήνη στην Ευρώπη, ο Βοναπάρτης ανέλαβε δράση προκειμένου η υψηλή στρατηγική του να γίνει αποδεκτή στο εξωτερικό.

Όσον αφορά την Πρωσία, η στρατηγική που θα ακολουθούσε ο Ναπολέων ήταν ο πειθαναγκασμός, δηλαδή απειλές χρήσης βίας,

προκειμένου να παραδειγματιστεί ο αντίπαλος και να υποχωρήσει.²⁵² Προτού γίνει χρήση βίας ή κλιμάκωση αυτής, δίδεται στον αντίπαλο μια ευκαιρία να σταματήσει ή να υποχωρήσει με την αποστολή των κατάλληλων μηνυμάτων. Η επιτυχία του έγκειται στο να δημιουργηθεί στον αντίπαλο η αίσθηση του επείγοντος και να πιστέψει ότι υπάρχει εύνοια και ασυμμετρία συμφερόντων και κινήτρων ενώ θα πρέπει να του δημιουργηθεί ο φόβος ότι μια απόρριψη στις απαιτήσεις της μιας πλευράς, θα οδηγήσει σε μη αποδεκτή κλιμάκωση.

Ειδικότερα, από την άνοιξη του 1811 οι Πρώσοι, πεπεισμένοι ότι ο πόλεμος μεταξύ Γαλλίας και Ρωσίας ήταν αναπόφευκτος αποφάσισαν ότι η καλύτερη λύση ήταν η συμμαχία με τους Γάλλους με αντάλλαγμα την εγγυημένη ακεραιότητα της Πρωσίας και την απόρριψη περαιτέρω «συνεισφορών» όταν θα άρχιζαν οι εχθροπραξίες.²⁵³ Με το Ναπολέοντα απρόθυμο να προβεί σε παραχωρήσεις, η Πρωσία στράφηκε στη Ρωσία αρχικά και την Αυστρία ύστερα, η οποία όμως αρνήθηκε να ενταχθεί σε συνασπισμό, καθώς κάτι τέτοιο θα συνεπαγόταν γαλλική κατάληψη της Βιέννης και εδαφικούς ακρωτηριασμούς.

Δεδομένης της έντρομης θέσης του Φρειδερίκου Γουλιέλμου, παρουσιάστηκε στο Ναπολέοντα η ευκαιρία προσεταιρισμού της Πρωσίας με πειθαναγκαστικές απειλές. Τον Ιανουάριο του 1812 μια γαλλική μεραρχία εισέβαλλε στη Σουηδική Πομεράνια και στις αρχές Φεβρουαρίου, κατελήφθησαν τρεις πρωσικές πόλεις στη Βαλτική ακτή· μια ξεκάθαρη δηλαδή προειδοποίηση για το Φρειδερίκο Γουλιέλμο, αν προσπαθούσε να αντιπαθεί στα σχέδια του Ναπολέοντα. Κατόπιν, ακολούθησαν οι αναφορές ότι άλλη μια γαλλική μεραρχία προχωρούσε νοτιότερα με 16.000 άνδρες. Προτού όμως αρχίσει να εγκαταλείπεται το Βερολίνο, παρελήφθη αναφορά ότι ο Γάλλος Υπουργός Εξωτερικών Μαρέ

²⁵² Βλ. Ελληνική Εταιρία Στρατηγικών Μελετών, *Προβληματισμοί*, Κολιόπουλος Κωνσταντίνος, «Διεθνείς κρίσεις και διαχείριση κρίσεων. Περί κρίσεων και χειρισμού τους», τεύχος 33, 2002, στο σύνδεσμο http://www.elesme.gr/elesmegr/periodika/t33/t33_05.htm, (πρόσβαση 14.07.2010).

²⁵³ Βλ. Cate Curtis, *The war of the two emperors. The duel between Napoleon and Alexander: Russia, 1812*, σ. 59-61.

είχε ενημερώσει τον Πρώσο Υπουργό Κρούσμαρκ ότι εάν η Πρωσία επιθυμούσε να επιβιώσει ως κράτος, θα έπρεπε να ταχθεί με το μέρος της Γαλλίας. Ο Ναπολέων είχε ξεκαθαρίσει στον Κρούσμαρκ ότι θα έπρεπε να παραχωρηθεί στις γαλλικές δυνάμεις δικαίωμα διέλευσης του πρωσικού εδάφους και, λόγω της αποτυχίας τους να πληρώσουν καθυστερημένες οφειλές, ήταν τώρα υποχρεωμένοι να τους παράσχουν τρόφιμα, άλογα και προμήθειες αξίας 40 εκατομμυρίων φράγκων. Από τις 42.000 αξιωματικούς και στρατιώτες που είχε επιτραπεί να διατηρεί η Πρωσία, οι 20.000 θα ανήκαν πλέον στη Μεγάλη Στρατιά για τη ρωσική εκστρατεία. Στις 5 Μαρτίου, ο Φρειδερίκος Γουλιέλμος ολοκλήρωνε την πρωσική ταπείνωση²⁵⁴ και η συνθήκη που υπεγράφη ουσιαστικά κατέστησε το άλλοτε περήφανο βασίλειο της Πρωσίας σε κράτος ανδρείκελο.

Ο Ναπολέων είχε λιγότερα προβλήματα με την Αυστρία²⁵⁵ και η πολιτική που ακολούθησε ήταν ο κατευνασμός, δηλαδή παραχωρήσεις προκειμένου να εξαλείψει οποιοδήποτε ενδεχόμενο σύγκρουσης μεταξύ των δύο χωρών. Ο Μέπερνικ διέταξε τον Αυστριακό απεσταλμένο στο Παρίσι, πρίγκιπα Σβάρτσενμπεργκ να προσφέρει ένα βοηθητικό σώμα 30.000 στρατιωτών, ουσιαστικά λιγότεροι από τους περίπου 50.000 που είχε απαιτήσει ο Ναπολέων. Η συνθήκη για συμμαχία των δύο χωρών υπεγράφη στις 14 Μαρτίου, ικανοποιώντας σε μεγάλο βαθμό τις ελπίδες του Μέπερνικ που αφορούσαν τις ενδεχόμενες ανταμοιβές της Αυστρίας λόγω της συμμετοχής της στον πόλεμο. Σε περίπτωση θετικής έκβασής του, ο Ναπολέων υποσχέθηκε αποζημιώσεις και εδαφική μεγέθυνση της χώρας.

Όσον αφορά το Πολωνικό ζήτημα,²⁵⁶ ο Βοναπάρτης δεν ήθελε να εξεγερθούν οι Πολωνοί αλλά να του παράσχουν στρατεύματα· για αυτό το λόγο επέλεξε να ακολουθήσει μια πολιτική που θα κρατούσε ζωντανές τις

²⁵⁴ Απρόθυμοι να συνεχίσουν να υπηρετούν την πατρίδα τους, περίπου το 1/4 των Πρώσων αξιωματικών παραιτήθηκε, πεπεισμένοι ότι οι Ρώσοι ήταν η τελευταία ελπίδα για τη χώρα τους. Ένας από αυτούς ήταν και ο Κλαούζεβιτς.

²⁵⁵ Βλ. Zamoyski Adam, *Moscow 1812: Napoleon's fatal march*, σ. 104.

²⁵⁶ Βλ. Connolly Owen, *Blundering to glory: Napoleon's military campaigns*, σ. 168.

ελπίδες τους προς μια μελλοντική ανεξαρτησία της χώρας. Έτσι, κατά την παραμονή του στη Βίλνα ασχολήθηκε με πολιτικά ζητήματα και προσπάθησε να ισορροπήσει μεταξύ των πιέσεων των διαφόρων ευγενών σχετικά με την αποκατάσταση ή όχι του Βασιλείου της Πολωνίας και τη μελλοντική τύχη της Λιθουανίας. Οι κάτοικοι και ιδιαιτέρως οι ευγενείς υποδέχθηκαν το Ναπολέοντα ως «απελευθερωτή από το ρωσικό ζυγό», ελπίζοντας ότι είχε έρθει η στιγμή το κράτος να κηρυχθεί ως ανεξάρτητο. Εν τέλει, ο Ναπολέων ανέβαλε την απόφαση για την τύχη του Βασιλείου και αρκέστηκε στο να εγκαταστήσει προσωρινή κυβέρνηση στη Λιθουανία.

Οι πειθαναγκαστικές απειλές και εν τέλει οι απεχθείς όροι της συνθήκης μεταξύ Πρωσίας και Γαλλίας, ωστόσο, αύξησαν τα εθνικιστικά αισθήματα των Πρώσων και δημιούργησαν, κατά συνέπεια, μια έκρηξη αντιγαλλικών αισθημάτων στο λαό.²⁵⁷ Στην Αυστρία από την άλλη, ο κατευνασμός ευνόησε το Βοναπάρτη, προσθέτοντας στη διεθνή του νομιμοποίηση, καθώς η χώρα συνδεόταν και με δεσμούς γάμου με τη Γαλλία, άρα ο Ναπολέων δεν είχε λόγο να φοβάται πιθανή αντιπαλότητα μεταξύ των. Τέλος, οι Πολωνοί αισθάνονταν ευγνωμοσύνη καθώς είχαν αποδεσμευθεί από τα ρωσικά δεσμά και αποφάσισαν να καταταχθούν εθελοντικά στη Μεγάλη Στρατιά.²⁵⁸

Κατά την αρχή της εκστρατείας μέχρι και την πτώση της Μόσχας, οι Ευρωπαίοι έδειχναν να αποδέχονται την υψηλή στρατηγική του Ναπολέοντα προκειμένου να επιτύχει την ειρήνη και ειδικότερα η κατάληψη της Μόσχας εκτιμήθηκε ως θρίαμβος. Ο αυτοκράτορας της Αυστρίας απέστειλε συγχαρητήριο μήνυμα στο Βοναπάρτη στο οποίο εξέφραζε «την έντονη ικανοποίησή του για τις επιτυχίες των όπλων του» ενώ ακόμη και ο Μέττερνικ συμπέρανε πως «η Ρωσία έχασε την ευρωπαϊκή της υπόσταση.» Σε όλη την κατεχόμενη από τους Γάλλους Ευρώπη ακουγόταν ότι : «Η Μόσχα έπεσε... δεν υπάρχει πια Ρωσία.»

²⁵⁷ Βλ. Zamoyski Adam, *Moscow 1812: Napoleon's fatal march*, σ. 105.

²⁵⁸ Οι Πολωνοί συνιστούσαν ίσως το πολυπληθέστερο και το πλέον επίλεκτο σώμα των γαλλικών δυνάμεων.

Βέβαια ο Βοναπάρτης, έχοντας παραμείνει έναν περίπου μήνα στη Μόσχα, πίστευε ότι έπρεπε να παραμείνει μέχρι να υποχρεωθεί ο Τσάρος να συνθηκολογήσει. Σε περίπτωση που επέλεγε να υποχωρήσει χωρίς την ειρήνη που επιθυμούσε, κάτι τέτοιο θα μπορούσε να εκληφθεί ως σημάδι αδυναμίας από τους συμμάχους του. Επιπροσθέτως, θα έθετε σε σοβαρή δοκιμασία τη συνοχή της ευρωπαϊκής συμμαχίας που τον στήριζε και θα αναθαρρούσαν οι εχθροί του.

Η απόδοση του Ναπολέοντα στη Ρωσία διέλυσε τις αυταπάτες πολλών στραταρχών σχετικά με τη μεγαλοφυΐα των σχεδιασμών του και την οξύνοια του πνεύματός του. Ωστόσο, η Μεγάλη Στρατιά, που υπέστη πείνα, στερήσεις και το ρωσικό χειμώνα, δεν κατάφερε να καταβληθεί και ο γαλλικός πληθυσμός παρέμενε αφοσιωμένος στην κυβέρνηση του Βοναπάρτη, πρόθυμος να προσφέρει ένα νέο κύμα νεοσυλλέκτων το 1813.

Η ρωσική εκστρατεία, όμως, προκάλεσε ανεπανόρθωτη ζημιά στη φήμη του αήτητου, που ο Ναπολέων είχε καλλιεργήσει με τόση επιμονή και έκανε τους αντιπάλους του να πιστέψουν ότι αναλαμβάνοντας συντονισμένη δράση, θα μπορούσαν τελικά να τον καταβάλουν. Ο Ντελμπρύκ εκτιμά ότι το σφάλμα που οδήγησε στην πτώση του Ναπολέοντα είναι το ότι υπερεκτίμησε τη νομιμοποίηση που απολάμβανε από το εξωτερικό περιβάλλον· η πραγματικότητα έδειχνε ότι στις τάξεις των μεγάλων δυνάμεων τα αισθήματα ευγνωμοσύνης για το Ναπολέοντα ήταν ισχνά ή ακόμη και αρνητικά.²⁵⁹ Οι απειλές σε συνδυασμό με τις υποσχέσεις είτε χρηματικές είτε εδαφικές αντί να λειτουργήσουν θετικά ως προς τη διεθνή νομιμοποίηση, κατάφεραν να δημιουργήσουν αντιπαραθέσεις ετερόκλητων στρατοπέδων και συνασπισμένων συμμάχων υπό την πίεση και ώθηση των ενεργειών του Ναπολέοντα.²⁶⁰

²⁵⁹ Βλ. Delbrück Hans, *The Dawn of Modern Warfare. History of the art of War*, vol. IV, translated from German by J. Renfore Jr., Lincoln and London, University of Nebraska Press, 1995, σ. 437-438.

²⁶⁰ Βλ. Dreyfus François-Georges, Marx Roland, Poidevin Raymond, *Γενική Ιστορία της Ευρώπης. Η Ευρώπη από το 1789 μέχρι το 1914*, μτφ. Ε. Λούβρου, τόμος ε', Αθήνα,

Το μέρος που θα ακολουθήσει θα ασχοληθεί με την αξιολόγηση της υψηλής στρατηγικής του Ναπολέοντα.

Ε. Η ΑΠΟΤΙΜΗΣΗ ΤΗΣ ΥΨΗΛΗΣ ΣΤΡΑΤΗΓΙΚΗΣ

ΤΟΥ ΝΑΠΟΛΕΟΝΤΑ

Η υψηλή στρατηγική της υπό μελέτη εκστρατείας θα αξιολογηθεί βάσει των πέντε κριτηρίων που αναλύθηκαν αρχικά.

Ξεκινώντας από το κριτήριο της καταλληλότητας, αυτό ασχολείται με το κατά πόσο η υψηλή στρατηγική προσιδιάζει στο εσωτερικό και διεθνές περιβάλλον. Η εκστρατεία του Ναπολέοντα στη Ρωσία αντικατοπτρίζει τη στήριξη του σε συνταγές επιτυχίας του παρελθόντος, στο σημείο που προηγούμενες καινοτομίες να μετατρέπονται σε τυποποιημένες επιχειρησιακές διαδικασίες. Σε μια προσπάθεια να επαναλάβει τις επιτυχίες αυτές, ο Ναπολέων χάραξε μια υψηλή στρατηγική επιθετικού προσανατολισμού αναζητώντας τη σύντομη συμπλοκή με τους Ρώσους στις αρχές της εκστρατείας ώστε να διαιρέσει και να καταστρέψει το στρατό τους με την υπερβολική και αποφασιστική ισχύ του και εν τέλει να κάνει τον Τσάρο να υπακούσει στη θέλησή του. Στο εσωτερικό της Γαλλίας, ο πληθυσμός παρείχε την αμέριστη υποστήριξη στον Αυτοκράτορά του και στην προοπτική για σταθερότητα και ειρήνη στην Ευρώπη, μετά την αναμενόμενη επιτυχή έκβαση της ρωσικής εκστρατείας. Στο εξωτερικό, η αυτοκρατορία του Ναπολέοντα, εκτιμάτο ως θετικό γεγονός, με αποτέλεσμα σημαντικά τμήματα και σε μερικές περιπτώσεις η πλειοψηφία των πληθυσμών να ταχθούν στο πλευρό της Γαλλίας, ακόμα και αν δυσανασχετούσαν με τη γαλλική κυριαρχία και επέκριναν τις αρπαγές των γαλλικών στρατευμάτων. Έχοντας λοιπόν στο πλευρό του την ποιότητα και ποσότητα του στρατεύματός του, το γαλλικό πληθυσμό και τις δύο μεγάλες δυνάμεις στην ηπειρωτική Ευρώπη και όχι μόνο, ήταν εύλογο να σχεδιάσει μια υψηλή στρατηγική που να είναι κατάλληλη στο να αναδεικνύει ότι πίσω από την ισχύ του βρίσκεται και η αποφασιστικότητά του να κάνει χρήση αυτής.

Ως προς το κριτήριο της εσωτερικής συνοχής, αυτό αναφέρεται στο βαθμό που τα μέσα ή οι διαστάσεις της υψηλής στρατηγικής υποστηρίζουν ή υπονομεύουν η μία την άλλη. Ο Ναπολέων έχοντας επιλέξει τη στρατηγική της εκμηδένισης σε επίπεδο υψηλής στρατηγικής έδιδε έμφαση στη στρατιωτική στρατηγική, θέτοντας τις υπόλοιπες διαστάσεις σε υποδεέστερη θέση. Οι διαστάσεις που θα αφορούσαν μη στρατιωτικά στοιχεία θα μπορούσαν να χρησιμοποιηθούν μόνον ως ενισχυτικές της στρατιωτικής στρατηγικής, χωρίς να τονίζεται ιδιαίτερος κάποιο μη στρατιωτικό στοιχείο. Βέβαια, δε φαίνεται να παρέλειψε κάποια μη στρατιωτική διάσταση ούτε κατά το σχεδιασμό ούτε κατά τη διεξαγωγή της εκστρατείας, όμως δεν υπήρχε αρμονικός συνδυασμός αυτών, αφού από μόνη της η επιλογή της στρατηγικής της εκμηδένισης εκ προοιμίου θα απορροφούσε την έμφαση του Ναπολέοντα στη στρατιωτική διάσταση.

Αναφορικά με το κριτήριο της αποδοτικότητας, αυτό ασχολείται με το εάν τα διαθέσιμα μέσα χρησιμοποιήθηκαν με το βέλτιστο τρόπο. Κατά τη διάρκεια της ρωσικής εκστρατείας, ο Ναπολέων βασιζόμενος στη στρατιωτική ισχύ επεδίωκε να διεξάγει αποφασιστικές μάχες, οι οποίες θα προέκυπταν λόγω της ταχείας προέλασης εντός εχθρικού εδάφους. Το στράτευμα λοιπόν χρησιμοποιείτο από το Ναπολέοντα για να επιδιώκει και να διεξάγει μάχες. Ωστόσο, στις προετοιμασίες που είχε κάνει αναφορικά με τη διοικητική μέριμνα, στο σύστημα πληροφοριών που είχε οργανώσει, στις προσπάθειες να «φέρει» τον Τσάρο στο τραπέζι των διαπραγματεύσεων καθώς και στην έμφαση που έδιδε για να τονώσει το ηθικό του στρατεύματος επενήργησε η τριβή,²⁶¹ δηλαδή τυχαία και απρόσμενα περιστατικά που μείωσαν την αποτελεσματικότητα της πολεμικής δράσης του στρατεύματός του και κατά συνέπεια, αν και ο

²⁶¹ Βλ. Clausewitz Carl von, *On War*, βιβλ. 1, κεφ. 7, σ. 138-140. Στην εισαγωγή του Howard στο βιβλίο του Κλαούζεβιτς «The Campaign of 1812 in Russia», επισημαίνει ότι ένα από τα σημαντικότερα μαθήματα του Κλαούζεβιτς από τη συγκεκριμένη εκστρατεία είναι η σημασία της τριβής στον πόλεμο, βλ. Howard Michael, *Clausewitz. A Very Short Introduction*, σ. xiii.

ίδιος επιθυμούσε να τα χρησιμοποιήσει με το βέλτιστο τρόπο, δεν του το επέτρεψε η τριβή.

Προχωρώντας στο κριτήριο του συσχετισμού ικανοτήτων και στόχων, αυτό καλύπτει το εάν οι επιδιωκόμενοι στόχοι συμβαδίζουν με τις δυνατότητες ενός κράτους. Η Γαλλία στην παρούσα συγκυρία είχε αποκτήσει στρατιωτικές δυνατότητες μέσω της στρατολόγησης, διέθετε το μεγαλύτερο πληθυσμό στην ήπειρο αφού στο γαλλικό πληθυσμό είχαν προστεθεί και οι κατακτημένοι ενώ με τη λαφυραγώγηση τροφοδοτούσε τις επιχειρήσεις της κατορθώνοντας να βρίσκεται στη θέση των πλουσιότερων χωρών. Τα ως τώρα οφέλη των κατακτήσεων, που λειτουργούσαν ως πολλαπλασιαστής της ισχύος του Ναπολέοντα ευνοούσαν την επιθυμία του να καταστρέψει τις ένοπλες δυνάμεις του Τσάρου και να τον ωθήσει στη συνθηκολόγηση. Η υπερεξάπλωση, δηλαδή η επιδίωξη στόχων που υπερβαίνουν τα διαθέσιμα μέσα σημειώθηκε κατά την παραμονή του στη Μόσχα, όπου περίμενε επί 35 ημέρες τον Τσάρο να συνθηκολογήσει. Ο Ναπολέων ευρισκόμενος στο «κορυφαίο σημείο της επίθεσης»,²⁶² δηλαδή κατά τον Κλαούζεβιτς, βρισκόταν σε ισορροπία με τους Ρώσους ως προς την ισχύ, παρέδωσε την πρωτοβουλία στον Τσάρο, αφήνοντας εκτεθειμένες τις γραμμές επικοινωνιών μήκους 700 μιλίων και έχοντας να αντιμετωπίσει τον επικείμενο «ρωσικό χειμώνα». Εν τέλει, υποχώρησε και ο στρατός του διαλύθηκε, αφού αναγκάστηκε να καταφύγει σε πρόχειρες μορφές άμυνας με μόνη λαμπρή «επιτυχία» τη διάβαση του ποταμού Μπερεζίνα.

Τέλος, ως προς το κριτήριο της αντοχής σε σφάλματα, δηλαδή αν μια υψηλή στρατηγική αντιμετωπίζει κακοτυχίες όμως κατορθώνει να τις ξεπεράσει και να ανασυγκροτηθεί, η ρωσική εκστρατεία αποτελούσε ένα σφάλμα μεγάλης κλίμακας, το οποίο δεν κατάφερε να ξεπεραστεί. Αυτό φαίνεται ξεκάθαρα, όταν ο Ναπολέων εξόριστος στο νησί της Αγίας Ελένης, ευχόταν να είχε σκοτωθεί στο Μποροντίνο ή κατά την είσοδό του στη Μόσχα, ώστε να παρέμενε στην ιστορία ως ο μεγαλύτερος

²⁶² Βλ. Clausewitz Carl von, *On War*, βιβλ. 7, κεφ. 5, σ. 639.

κατακτητής και ήρωας όλων των εποχών.²⁶³ Η εισβολή του Ναπολέοντα στη Ρωσία σφράγισε την καταστροφή του, του κόστισε μισό εκατομμύριο απώλειες στο στράτευμά του και αμαύρωσε την αύρα της υπεροχής που περιέβαλε το πρόσωπό του. Ο Ναπολέων δεν ήταν αήττητος· «δεν ήταν πλέον ένα είδωλο αλλά κατήλθε στην κλίμακα των ανθρώπων και μόνο ως τέτοιος θα μπορούσε να πολεμηθεί από τους ανθρώπους.»²⁶⁴

Από τα πέντε κριτήρια, πληρούται μόνο ένα και είναι το κριτήριο της καταλληλότητας, άρα συνολικά η συγκεκριμένη υψηλή στρατηγική δε μπορεί να χαρακτηριστεί ως επιτυχημένη, μόνο λόγω του ότι προσidiaζε στο εσωτερικό και διεθνές περιβάλλον. Παρ' όλα αυτά, δεν είναι θεμιτό να αναιρεθεί ο τίτλος του Ναπολέοντα ως ένας από τους μεγαλύτερους στρατηγούς όλων των εποχών, αφού είναι γενικά αποδεκτή η στρατιωτική μεγαλοφυΐα του στο σχεδιασμό και τη διεξαγωγή επιτυχημένων εκστρατειών. Ωστόσο, επειδή το ζητούμενο ήταν η επίτευξη των πολιτικών σκοπών, η στρατηγική αποτελεσματικότητα των διαφόρων μέσων και του τρόπου χρησιμοποίησής τους από το Ναπολέοντα, δε συνετέλεσαν στην επίτευξη του σκοπού του.

²⁶³ Βλ. Zamoyski Adam, *Moscow 1812: Napoleon's fatal march*, σ. 556.

²⁶⁴ Ibid., σ. 544.

ΣΤ. ΕΠΙΘΕΤΙΚΟΣ ΡΕΑΛΙΣΜΟΣ ΚΑΙ Η ΕΚΣΤΡΑΤΕΙΑ ΤΟΥ ΝΑΠΟΛΕΟΝΤΑ ΚΑΤΑ ΤΗΣ ΡΩΣΙΑΣ

«Υπάρχει μόνον ένα πράγμα που αξίζει σ' αυτόν τον κόσμο περισσότερο από τη συσσώρευση πλούτου και ισχύος: Η συσσώρευση περισσότερου πλούτου και μεγαλύτερης ισχύος». ²⁶⁵ Κατά τα λεγόμενα του Βοναπάρτη, η απόκτηση ολοένα περισσότερης ισχύος είναι ο πρώτιστος στόχος μιας μεγάλης δύναμης και η εκμετάλλευση της ευκαιρίας που δόθηκε με τη συγκυρία του 1812 επιβεβαιώνουν τον επιθετικό ρεαλισμό. Ειδικότερα,

Στην υπό μελέτη περίπτωση, η Γαλλία υπερεπέρσεν των υπολοίπων μεγάλων δυνάμεων τόσο σε δυνητική όσο και σε στρατιωτική ισχύ, άρα στην ηπειρωτική Ευρώπη επικρατούσε ο μη ισορροπημένος πολυπολισμός. Συγκεκριμένα υπήρχε ένας δυνητικός ηγεμόνας, δηλαδή η Γαλλία, που λόγω της παρουσίας της σημειωνόταν μεγάλο χάσμα ισχύος σε σύγκριση με τις υπόλοιπες μεγάλες δυνάμεις. Στο σύστημα αυτό, αναπόφευκτα, οι πιθανότητες σύγκρουσης ήταν μεγάλες, εξαιτίας του ότι υπήρχαν πολλές δυνάμεις εντός του και η ανισοκατανομή ισχύος μεταξύ των ήταν εμφανής. Ο συνδυασμός αυτών προσέθετε στις πιθανότητες της Γαλλίας να κερδίσει σε μια αναμέτρηση και ούσα μη ικανοποιημένη με το στάτους κβο, προσπάθησε να αποκτήσει περισσότερη ισχύ με απώτερο σκοπό την περιφερειακή ηγεμονία.

Οι λόγοι που εξηγούν το γιατί η Γαλλία ήθελε να αποκτήσει περισσότερη ισχύ ήταν, κατ' αρχάς, ότι φοβήθηκε τη Ρωσία, η οποία εγκαταλείποντας τη γαλλική συμμαχία άνοιξε τα λιμάνια της στο βρετανικό εμπόριο. Οι μελλοντικές προθέσεις της ήταν άγνωστες μετά από αυτήν την κίνηση και δεδομένης της αναρχίας του συστήματος, η

²⁶⁵ Βλ. Μπετινάκης Κώστας, «Τα ατιμώρητα εγκλήματα των ΗΠΑ. Πόσο κοστίζει μια ανθρώπινη ζωή;», 2 Αυγούστου 2010, στο σύνδεσμο <http://nationalpride.wordpress.com/2010/08/02/%CF%84%CE%B1-%CE%B1%CF%84%CE%B9%CE%BC%CF%8E%CF%81%CE%B7%CF%84%CE%B1-%CE%B5%CE%B3%CE%BA%CE%BB%CE%AE%CE%BC%CE%B1%CF%84%CE%B1-%CF%84%CF%89%CE%BD-%CE%B7%CF%80%CE%B1-%CE%BA-%CE%BC%CF%80%CE%B5%CF%84%CE%B9/>, (πρόσβαση 02.08.2010).

Γαλλία θα έπρεπε να θέσει τα συμφέροντά της σε ανώτερη μοίρα από αυτά των υπολοίπων κρατών ώστε να επιβιώσει. Η επιβίωση όμως απαιτούσε η Γαλλία να καθίσταται ως ένα κράτος ολοένα ισχυρότερο, για να μειωθούν οι πιθανότητες να δεχθεί επίθεση.

Όσον αφορά το πόση ισχύ ήθελε η Γαλλία και πόση ήταν αρκετή, η έναρξη του παρόντος κεφαλαίου δίδει την απάντηση. Λαμβάνοντας υπ' όψιν τα επιχειρήματα του επιθετικού ρεαλισμού, οι μεγάλες δυνάμεις πρέπει να αναζητούν συνεχώς ευκαιρίες προκειμένου να αποκτήσουν περισσότερη ισχύ με απώτερο σκοπό να καταστούν ηγεμόνες. Στην περίπτωση της Γαλλίας, στόχος ήταν η περιφερειακή ηγεμονία εντός της ευρωπαϊκής ηπείρου, που μπορούσε να ελέγχεται και να είναι προσβάσιμη από την ξηρά. Το Ηπειρωτικό Σύστημα συνιστούσε τον καλύτερο τρόπο εγκαθίδρυσης της, καθώς έτσι ο Ναπολέον θα μπορούσε να αναπτύξει την οικονομία της ηπειρωτικής Ευρώπης, δημιουργώντας αρχικά μια ολοκληρωμένη περιφερειακή οικονομία, ανακόπτοντας το εμπόριο της Βρετανίας με την ήπειρο και καταστρέφοντας έτσι την οικονομική βάση ισχύος της. Η παρούσα συγκυρία ευνοούσε την ανάληψη της εκστρατείας στη Ρωσία και την επιτυχή έκβασή της, οδηγώντας σε παύση των όποιων αμφισβητήσεων της γαλλικής ηγεμονίας στην Ευρώπη.

Προχωρώντας στο ποια στρατηγική ακολούθησε η Γαλλία προκειμένου να αποκτήσει ισχύ, ο πόλεμος και οι νικηφόρες επιχειρήσεις ήταν τα στοιχεία που ηύξανε τη ισχύ του Ναπολέοντα. Φρόντισε να εκμεταλλευθεί στο έπακρο τα οφέλη των κατακτήσεών, λαμβάνοντας στρατιωτική και δυνητική ισχύ και η εκστρατεία κατά της Ρωσίας θα αποτελούσε ένα ακόμη μέσο για τη συσσώρευση περισσότερης ισχύος και τελικά την κατάκτηση της περιφερειακής ηγεμονίας.

Η Ρωσία, από την άλλη δεν επέλεξε τον πόλεμο αλλά αρχικά δέχθηκε την πρόταση να ενταχθεί σε εξισορροπητικό συνασπισμό με την Πρωσία ώστε να αναχαιτίσουν το δυνητικό επιτιθέμενο που ήταν ο Ναπολέον. Η Αυστρία από μέρους της επέλεξε τη μεταφορά βαρών στην Πρωσία, συμβουλευοντάς την να συνασπιστεί με τη Ρωσία και από

κοινού να στραφούν κατά του Ναπολέοντα. Έτσι, ο Βοναπάρτης σε ενδεχόμενη επίθεση θα ασχολείτο με την Πρωσία και τη Ρωσία και η Αυστρία θα απέφευγε τη σύγκρουση μαζί του. Η αδυναμία όμως συγκρότησης εξισορροπητικού συνασπισμού είναι που προσέφερε την ευκαιρία στο Ναπολέοντα, να λάβει με το μέρος του την Αυστρία και να υποχρεώσει την Πρωσία σε ατιμωτική συνθήκη, διευρύνοντας έτσι την ήδη εκτεταμένη βάση ισχύος του.

Συνοψίζοντας, ο Ναπολέων έχοντας στη διάθεσή του περίσσεια ισχύος, εκμεταλλεύθηκε το γεγονός των περισσότερων πιθανοτήτων που είχε να νικήσει στην αναμέτρηση με τη Ρωσία, ώστε να καταστεί εν τέλει περιφερειακός ηγεμόνας. Το ότι αύξησε όμως την πιθανότητα νίκης, δε συνεπαγόταν ότι ηύξανε και το ποσοστό βεβαιότητάς της, γιατί όπως σημειώνει ο Μίρσαϊμερ,²⁶⁶ υπάρχουν περιπτώσεις που μη υλικοί παράγοντες όπως η στρατηγική, οι πληροφορίες, οι ασθένειες, το κλίμα, η αποφασιστικότητα, ήταν αυτοί που επιτρέπουν σε ένα κράτος - περισσότερο ή λιγότερο ισχυρό του αντιπάλου του- να επικρατήσει στο πεδίο της μάχης και εν τέλει να νικήσει. Η νίκη της Ρωσίας επί του Ναπολέοντα καταδεικνύει πώς τέτοιου είδους παράγοντες βοήθησαν μια δύναμη που υστερούσε στρατιωτικά να κερδίσει έναν πόλεμο.

²⁶⁶ Βλ. Mearsheimer, *Η τραγωδία της πολιτικής των μεγάλων δυνάμεων*, σελ. 132-137.

ΕΠΙΛΟΓΟΣ

Ο Ναπολέων εκτιμούσε ότι το σφάλμα του στη ρωσική εκστρατεία δεν ήταν ούτε ο στόχος ούτε η συγκυρία αλλά ο τρόπος με τον οποίο τη διεξήγαγε. Εκ των υστέρων αναγνώρισε ότι θα έπρεπε να είχε παραμείνει στο Βιτέμπσκ, όπου ο Αλέξανδρος θα υποχρεωνόταν να συνθηκολογήσει. Ο διαχωρισμός του ρωσικού στρατού αφότου διέσχισε το Νιέμεν τον παραπλάνησε και στη Μόσχα παρέμεινε για μεγαλύτερο διάστημα από όσο θα έπρεπε. Η σκέψη του ήταν σωστή καθώς, δύο εβδομάδες προτού την εγκαταλείψει, ο Κουτούζωφ είχε στράτευμα 60.000 ανδρών και 20.000 Κοζάκων, που όμως ήταν αρκετά μακριά για να τους διαχειριστεί. Θα μπορούσε να είχε κινηθεί βιαστικά χωρίς να παρενοχληθεί από τα εχθρικά στρατεύματα ώστε να λάβει τα εφόδια που χρειαζόταν και να περάσει το χειμώνα όπου αυτός ήθελε, για να αποφύγει τις κακές καιρικές συνθήκες. Και αν ο «ρωσικός χειμώνας» δεν ήταν η κύρια αιτία της καταστροφής, ωστόσο, αποτέλεσε έναν παράγοντα που τελικά εξάντλησε κάθε προσπάθεια ανασύνταξης και αποκόμισης οποιουδήποτε οφέλους.

Ο Τολστόι επισημαίνει πως είναι θεμιτή η αναδρομική κριτική, σημασία όμως έχει και η αλληλουχία των γεγονότων. «Ένας καλός σκακιστής, όταν χάσει, πιστεύει ειλικρινά πως έχασε το παιχνίδι από κάποιο λάθος του και το λάθος αυτό το αναζητάει στην αρχή του παιχνιδιού, μα ξεχνάει πως στην κάθε του κίνηση, σ' όλη τη διάρκεια του παιχνιδιού, μεσολάβησαν όμοια λάθη, πως καμιά του κίνηση δεν υπήρξε τέλεια. Το λάθος που τραβάει την προσοχή του, το βλέπει μονάχα γιατί ο αντίπαλός του επωφελήθηκε απ' αυτό. Πόσο πιο πολύπλοκο από το σκάκι πρέπει να 'ναι το παιχνίδι του πολέμου που διεξάγεται κάτω από διαφορετικές συνθήκες κι όπου δε διευθύνει μια μονάχα βούληση

άψυχες μηχανές, μα που όλα απορρέουν από αναρίθμητες συγκρούσεις ανάμεσα σε διάφορες ανεξάρτητες βουλήσεις;»²⁶⁷

Ο ακριβής αριθμός των απωλειών κατά τη ρωσική εκστρατεία είναι αδύνατο να υπολογιστεί. Οι εκτιμήσεις δείχνουν ότι οι Γάλλοι έχασαν περισσότερους από 500.000 άνδρες και οι Ρώσοι περίπου τους 150.000 που είτε πέθαναν, είτε αιχμαλωτίστηκαν ή χάθηκαν χωρίς να αφήσουν κανένα ίχνος. Η πίστη του Ναπολέοντα στο ότι ήταν αήττητος και η υποτίμηση του ρωσικού στρατού, του ψυχικού σθένους του ρωσικού λαού και του χαρακτήρα του Αλεξάνδρου, είχαν οδηγήσει σε μια καταστροφή πρωτοφανούς κλίμακας.

²⁶⁷ Βλ. Τολστόη Λέων, *Πόλεμος και Ειρήνη*, μτφ. Κ. Μακρή, τ. Γ', Αθήνα, Ειδική Έκδοση για την Χ. Κ. Τεγόπουλος Εκδόσεις Α. Ε., Εκδόσεις Γκοβοστή, σ. 932.

ΕΝΔΕΙΚΤΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

ΕΛΛΗΝΟΓΛΩΣΣΗ

- Κολιόπουλος Ι. Σ., *Νεώτερη Ευρωπαϊκή Ιστορία, 1789-1945, Από τη Γαλλική Επανάσταση μέχρι του Β' Παγκόσμιο Πόλεμο*, 8^η έκδοση, Θεσσαλονίκη, Εκδόσεις Βάνιας, 2001.
- Κολιόπουλος Κωνσταντίνος, *Η υψηλή στρατηγική της αρχαίας Σπάρτης (790-192 π. Χ.)*, 5^η έκδοση, Αθήνα, Εκδόσεις Ποιότητα, 2007.
- Κολιόπουλος Κωνσταντίνος, *Η στρατηγική σκέψη από την αρχαιότητα έως σήμερα*, Αθήνα, Εκδόσεις Ποιότητα, 2008.
- Κονδύλης Παναγιώτης, *Θεωρία του Πολέμου*, έκδοση 5^η, Αθήνα, Εκδόσεις Θεμέλιο, 1999.
- Κουσκουβέλης Ηλίας Ι. *Εισαγωγή στις διεθνείς σχέσεις*, 5^η έκδοση, Αθήνα, Εκδόσεις Ποιότητα, 2007.
- Παπασωτηρίου Χαράλαμπος, *Ο Αγώνας για την Ελληνική Ανεξαρτησία. Πολιτική και στρατηγική των Ελλήνων και της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας, 1821-1832*, Αθήνα, Εκδόσεις Ι. Σιδέρης, 1996.
- Παπασωτηρίου Χαράλαμπος, *Βυζαντινή υψηλή στρατηγική, 6^{ος}-11^{ος} αιώνας*, 5^η έκδοση, Αθήνα, Εκδόσεις Ποιότητα, 2007.
- Πλατιάς Αθανάσιος, *Διεθνείς Σχέσεις και στρατηγική στο Θουκυδίδη*, 3^η έκδοση, Αθήνα, Εκδόσεις Εστία, 2002.

- Τσιριγώτης Διονύσιος, *Η ελληνική στρατηγική στη Μικρά Ασία, 1919-1922. Σύγχρονη ελληνική ιστορία και εξωτερική πολιτική*, Αθήνα, Εκδόσεις Ποιότητα, 2010.

ΞΕΝΟΓΛΩΣΣΗ

- Barnett Correlli, *Bonaparte*, Hertfordshire, Wordsworth Editions Limited, 1997.
- Bell David A., *The first total war. Napoleon's Europe and the Birth of Modern Warfare*, London, Bloomsbury Publishing Plc., 2008.
- Cate Curtis, *The war of the two emperors. The duel between Napoleon and Alexander: Russia, 1812*, New York, Random House, 1985.
- Chaliand Gérard (επιμ.), *The art of war in world history: from antiquity to nuclear age*, "Henri Jomini", United States of America, University of California Press, 1994.
- Chandler David G., *On the Napoleonic Wars: Collected Essays*, London, Greenhill Books, 1994.
- Chandler David G., *The Military Maxims of Napoleon*, London, Greenhill Books, 2002.
- Clausewitz Carl von, *On War*, επιμ. και μτφ. Michael Howard και Peter Paret, United Kingdom, Everyman's Library, 1993.
- Clausewitz Carl von, *The Campaign of 1812 in Russia*, with a new foreword by Sir Michael Howard, United States of America, Da Capo Press, 1995.

- Connelly Owen, *Blundering to glory: Napoleon's military campaigns*, 3d edition, Oxford, Rowman & Littlefield Publishers, Inc., 2006.

- Delbrück Hans, *The Dawn of Modern Warfare. History of the art of War*, vol. IV, translated from German by J. Renfore Jr., Lincoln and London, University of Nebraska Press, 1995.

- Fischer Todd, *The Napoleonic Wars: The empires fight back, 1808-1812*, (Essential Histories), Oxford, Osprey Publishing, 2001.

- Fuller J. F. C., *The Conduct of War, 1789-1961: a study of the impact of the French, industrial and Russian revolutions on war and its conduct*, New York, Da Capo Press, 1992.

- Gray Colin S., *Strategy for chaos: revolutions in military affairs and the evidence of history*, London, Frank Cass Publishers, 2003.

- Howard Michael, *Clausewitz. A Very Short Introduction*, Oxford University Press, 2002.

- Knox MacGregor and Murray Williamson (eds), *The Dynamics of military revolution, 1030-2050*, Cambridge, Cambridge University Press, 2001.

- Luttwak Edward N., *Strategy: the logic of war and peace*, 2^η έκδοση αναθεωρημένη και συμπληρωμένη, United States of America, Library of Congress Cataloging-In-Publication Data, 2003.

- Platias Athanasios G. & Koliopoulos Constantinos, *Thucydides on Strategy: Athenian & Spartan Grand Strategies in the Peloponnesian War and their relevance today*, Athens, Eurasia Publications, 2006.

- Schom Alan, *Napoleon Bonaparte*, New York, HarperCollins Publishers, 1987.
- Smith Digby, *Napoleon Against Russia: A concise history of 1812*, South Yorkshire, Pen & Sword Military, 2004.
- Westwood J. N., *Endurance and Endeavour: Russian History 1812-1992*, 4th edition, New York, Oxford University Press Inc., 1993.
- Zamoyski Adam, *Moscow 1812: Napoleon's fatal march*, New York, HarperCollins Publishers, 2005.

ΕΡΓΑ ΜΕΤΑΦΡΑΣΜΕΝΑ ΣΤΑ ΕΛΛΗΝΙΚΑ

- Creveld Martin Van, *Επιμελητεία και Πόλεμος*, μτφ. Μ. Τσιμογιάννη, Αθήνα, Εκδόσεις Κων. Τουρίκη, 2001.
- Creveld Martin van, *Η διοίκηση στον πόλεμο*, μτφ. Δ. Γεδεών, Αθήνα, Εκδόσεις Κων. Τουρίκη, 2001.
- Dreyfus François-Georges, Marx Roland, Poidevin Raymond, *Γενική Ιστορία της Ευρώπης. Η Ευρώπη από το 1789 μέχρι το 1914*, μτφ. Ε. Λούβρου, τόμος ε', Αθήνα, Εκδόσεις Παπαζήση, (Δ/ντες έκδοσης Georges Livet, Roland Monsier), 1990.
- Fuller J.F.C., *Οι αποφασιστικές μάχες που διαμόρφωσαν τον κόσμο, 1792-1944*, μτφ. Κ. Κολιόπουλος, β' τόμος, Αθήνα, Εκδόσεις Ποιότητα, 2008.
- Gilpin Robert, *Πόλεμος και αλλαγή στη διεθνή πολιτική*, μτφ. Κ. Κολιόπουλος, Αθήνα, Εκδόσεις Ποιότητα, 2004.

- Kennedy Paul, *Η Άνοδος και η Πτώση των Μεγάλων Δυνάμεων. Οικονομική Μεταβολή και Στρατιωτική Σύγκρουση από το 1500 ως το 2000*, μτφ. Α.Ν. Παναρέτου, Αθήνα, Εκδόσεις Αξιωτέλλη, 1990.
- Κίσιντζερ Χένρι, *Διπλωματία*, μτφ. Γ. Κοβαλένκο, Αθήνα, Εκδόσεις Λιβάνη, 1995.
- Κουλουμπής Θεόδωρος, *Διεθνείς Σχέσεις: Εξουσία και Δικαιοσύνη*, μτφ. Ν. Σταματάκης, Αθήνα, Εκδόσεις Παπαζήση, 1995.
- Λούντβιχ Εμίλ, *Ναπολέον*, μτφ. Σ. Σκιαδαρέσης, Εκδόσεις Γκοβότσκ.
- Mearsheimer John J., *Η τραγωδία της πολιτικής των μεγάλων δυνάμεων*, μτφ. Κ. Κολιόπουλος, Αθήνα, Εκδόσεις Ποιότητα, 2007.
- Paret Peter (επιμ.), *Οι Δημιουργοί της Σύγχρονης Στρατηγικής από τον Μακκιαβέλλι στην Πυρηνική Εποχή*, μτφ. Ευάγγελος Κατσάνης, Αθήνα, Εκδόσεις Κωνσταντίνου Τουρίκη, 2004.
- Σουν Τσου, *Η Τέχνη του Πολέμου*, μτφ. Δ.Ν. Παυλάκης, έκδοση 8η, Αθήνα, Εκδόσεις, Οδυσσέας-Φόρμιγξ, 2009.
- Τολστόη Λέων, *Πόλεμος και Ειρήνη*, μτφ. Κ. Μακρή, τ. Γ', Αθήνα, Ειδική Έκδοση για την Χ. Κ. Τεγόπουλος Εκδόσεις Α. Ε., Εκδόσεις Γκοβόστη.
- Watson Adam, *Η εξέλιξη της διεθνούς κοινωνίας. Μια συγκριτική ιστορική ανάλυση*, μτφ. Ηρακλεία Στροϊκού, Αθήνα, Ποιότητα, 2006.

ΑΡΘΡΑ

- Bertrand Mickaël, “C’ est la Bérézina... de la mémoire occidentale”, 01/06/2009, στο σύνδεσμο http://www.regard-est.com/home/breve_contenu.php?id=967&PHPSESSID=eaa
- Ελληνική Εταιρία Στρατηγικών Μελετών, *Προβληματισμοί*, Κολιόπουλος Κωνσταντίνος, «Διεθνείς κρίσεις και διαχείριση κρίσεων. Περί κρίσεων και χειρισμού τους», τεύχος 33, 2002, στο σύνδεσμο http://www.elesme.gr/elesmegr/periodika/t33/t33_05.htm.
- Elman Colin, “Extending Offensive Realism: The Louisiana Purchase and America’s Rise to Regional Hegemony”, *The American Political Science Review*, Vol. 98, No 4 (Nov., 2004), pp. 563-576 στο σύνδεσμο <http://www.jstor.org/stable/pdfplus/4145325.pdf>.
- Fins John Tartellin “Napoleon and Russia”, 2009, στο σύνδεσμο <http://www.scribd.com/doc/22147943/NAPOLEON-AND-RUSSIA>.
- Κολιόπουλος Κωνσταντίνος, «Θεωρία Ανταρτοπολέμου», *Αεροπορική Επιθεώρηση*, τευχ. 70, Μάιος 2003, σ. 64-86, στο σύνδεσμο http://www.haf.gr/el/articles/pdf/ae_70.pdf.
- Kroll Mark J., Toombs Leslie A. and Wright Peter, «Napoleon's Tragic March Home from Moscow: Lessons in Hubris», *Academy of Management Executive*, vol. 14, p.p.117-128, February 2000, στο σύνδεσμο http://carmine.se.edu/cvonbergen/Napoleon%27s%20Tragic%20March%20Home%20from%20Moscow_Lessons%20in%20Hubris.pdf.
- Marine Corps Doctrinal Publication (MCDP) 1-1, *Strategy*, Chapter 4, “The Making of Strategy”, pp. 79-102, στο σύνδεσμο

http://www.au.af.mil/au/awc/awcgate/usmc/csc_8802_lesn1_grand_strat.pdf.

- Μπετινάκης Κώστας, «Τα ατιμώρητα εγκλήματα των ΗΠΑ. Πόσο κοστίζει μια ανθρώπινη ζωή;», 2 Αυγούστου 2010, στο σύνδεσμο <http://nationalpride.wordpress.com/2010/08/02/%CF%84%CE%B1-%CE%B1%CF%84%CE%B9%CE%BC%CF%8E%CF%81%CE%B7%CF%84%CE%B1-%CE%B5%CE%B3%CE%BA%CE%BB%CE%AE%CE%BC%CE%B1%CF%84%CE%B1-%CF%84%CF%89%CE%BD-%CE%B7%CF%80%CE%B1-%CE%BA-%CE%BC%CF%80%CE%B5%CF%84%CE%B9/>.

ΠΑΝΤΕΙΟΝ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ
ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ

ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ

Τηλ. 210 - 92 01 001

ΗΜΕΡΟΜΗΝΙΑ ΕΠΙΣΤΡΟΦΗΣ

--	--	--

--

ΠΑΝΤΕΙΟ
ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ

002000100414